

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE GRUBU ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

JOSE ORTEGA Y. GASSET'DE İNSAN VE TOPLUM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nilüfer ÖNDER

Ankara
Eylül, 2010

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE GRUBU ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

JOSE ORTEGA Y. GASSET'DE İNSAN VE TOPLUM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nilüfer ÖNDER

Danışman: Yard. Doç Dr. Fulya BAYRAKTAR

Ankara

Eylül, 2010

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

.....'ın.....
.....
.....başlıklı tezi
.....tarihinde, jürimiz tarafından
.....Ana Bilim/ Ana Sanat Dalında
Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlik Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan:.....

Üye (Tez Danışmanı):.....

Üye:.....

Üye:.....

Üye:.....

ÖNSÖZ

Bu çalışmada varoluşçu felsefenin İspanya kanadındaki en önemli filozofu olan Jose Ortega Y. Gasset'in İnsan ve Toplum felsefesi incelenmiştir.

Jose Ortega Y. Gasset'de İnsan ve Toplum başlıklı tezin hazırlık aşamasında birçok kişinin katkısı olmuştur.

Öncelikle bu çalışmanın bütün aşamalarında yardımını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca gerek lisans gerekse yüksek lisansta felsefi-sosyoloji düşünce altyapımı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. İbrahim ARSLANOĞLU, Doç. Dr. Emel KOÇ ve Yrd. Doç. Dr. Beyhan ZABUN'a teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışma süresince manevi desteklerini hep hissettiğim aileme ve nişanlım Eyüp KARADAĞ'a teşekkür ederim.

ÖZET

JOSE ORTEGA Y. GASSET'DE İNSAN VE TOPLUM

ÖNDER, Nilüfer

Yüksek Lisans, Felsefe Grubu Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Eylül-2010, 168 sayfa

Bu çalışmanın amacı, Jose Ortega Y. Gasset felsefesinde insan ve toplum kavramlarını, insan ve toplum arasındaki ilişkiyi, günümüzde insan ve toplumun geldiği sıkıntılı noktaları ele almak, bu problemlere J. Ortega Y. Gasset'in sunduğu çözüm önerilerini incelemektir. Kullanılan kaynaklar başta J. Ortega Y. Gasset'in eserleri olmak üzere, onun hakkında yazılan kitaplar ve makalelerden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, ele alınan konunun problem durumu, çalışmanın önemi, amacı, sınırlılıkları, kullanılan yöntem açıklanmış ve konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar yer almıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Ortega Y. Gasset'in hayatı, eserleri ve yetiştiği dönemin felsefi ortamı açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Ortega Y. Gasset'in temel kavramları ve bu kavramlar arasında insan ve toplum felsefesinin yeri açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Ortega Y. Gasset'in insan anlayışı, toplum anlayışı, insan ve toplum arasındaki ilişki ve Ortega Y. Gasset'in günümüz açısından oluşturabileceği açılımlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşamı İdame Ettiren Akıl (Yaşamsal akıl), Bilinç, Kökten Gerçeklik, Kökten Yalnızlık, Çevre, İnsan, Öteki, Toplum, Perspektivizm, Diğergam.

ABSTRACT

HUMAN BEINGS AND SOCIETY IN JOSE ORTEGA Y. GASSET'S VIEW

ÖNDER, Nilüfer

Post graduate, Philosophy Group Department Mastership Science Branch

Thesis Advisor: Asist. Prof. Dr. Fulya BAYRAKTAR

September-2010, 168 pages

Aim of this study is to approach human beings and society conception in Jose Ortega Y. Gasset philosophy, relationship between human beings and society, address contemporary troublous human beings and societiy's points, analyse the problems provided by J. Ortega Y. Gasset. Used resources are mainly from J. Ortega Y. Gasset's works and books, articles which are published about him.

In the first part of study, case aspect of addressed topic, importance goal, restrictions of study used method are explained and previous, committed studies concerning topic are involved.

In the second part of study, Ortega Y. Gasset's biography, works and philosophy in his growth period are explained.

In the third part of study, Ortega Y. Gasset's fundamental conceptions and human beings and society's situation among these conceptions are explained.

In the fourth part of study, Ortega Y. Gasset's understanding of human beings, society, relationship between human beings and society and Ortega Y. Gasset's expansion which are formed in today's aspect are handled.

Key words: Intelligency maintaining life (razon vital), consciousness, radical reality, radical isolation, circunstancia, human beings, othering, society and perspektivism and altruist.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
1.BÖLÜM:	
1.1. GİRİŞ.....	1
1.2. PROBLEM DURUMU.....	2
1.3. AMAÇ	1
1.4. ÖNEM.	2
1.5. SINIRLILIKLAR.....	3
1.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	3
1.7. YÖNTEM.....	4
2. BÖLÜM: ORTEGA Y. GASSET'NİN HAYATI.....	5
2.1. Ortega Y. Gasset'nin Hayatı ve Eserleri.....	5
2.2. Ortega Y. Gasset'nin Yetiştığı Dönemin Siyasi ve Felsefi Ortamı..	6
2.3. Ortega Y. Gasset'nin Etkilendiği Filozoflar.....	14
3.BÖLÜM: ORTEGA Y. GASSET'NİN FELSEFESİ.....	16
3.1. Ortega Y. Gasset Felsefesinin Temel Kavramları.....	16
3.1.1. Yaşamımızı İdame Ettiren Akıl (Yaşamsal Akıl).....	16
3.1.2. Bilinç (Şuur).....	23
3.1.3. Kökten Gerçeklik.....	28
3.1.4. Kökten Yalnızlık.....	31
3.1.5. Çevre	34
3.1.6. İnsan.....	43
3.1.7. Öteki.....	44
3.1.8. Toplum.....	48
3.1.9. Perspektivizm.....	49
3.2. İnsan Kavramının Ortega Y. Gasset'nin Felsefesindeki Yeri.....	55
3.3. Toplum Kavramının Ortega Y. Gasset'nin Felsefesindeki Yeri..	57
4.BÖLÜM: ORTEGA Y. GASSET'NİN İNSAN VE TOPLUM ANLAYIŞI.....	59

4.1. Ortega Y. Gasset'nin İnsan Anlayışı.....	59
4.2. Ortega Y. Gasset'nin Toplum Anlayışı.....	94
4.3. Ortega Y. Gasset'de İnsan ve Toplum İlişkisi.....	117
4.4. Ortega Y. Gasset'nin İnsan ve Toplum Anlayışının Günümüz İçin Oluşturabileceği Açılımlar.....	144
SONUÇ.....	154
KAYNAKÇA.....	160

1. BÖLÜM

1.1. GİRİŞ

Ortega Y. Gasset felsefe tarihinde ismi az duyulmuş; fakat önemli saptamaları olan varoluşçu bir filozoftur. Bu çalışmada; Ortega Y. Gasset'nin insan ve toplum anlayışı incelenmiştir.

Çalışmaya konu olarak Ortega Y. Gasset'nin seçilme nedeni, günümüzün sorunlarını açık bir dille ifade etmesi, çözüm önerilerinin uygulanabilir olması ve daha önce Ortega Y. Gasset ile ilgili çok az çalışmanın yapılmasıdır.

I. ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendi içinde de bir İç Savaş yaşayan İspanya'nın durumundan etkilenerek felsefesini temellendiren Ortega Y. Gasset, halkın mutsuz olması, ekonominin kötüye gitmesi, kütle psikolojisinden kurtulamayan insanların devleti tekelinde buldurması, üniversitelerin artık nitelikli öğrenci yetiştirememesi ve aydın denilen kişilerin bile aydınlık vasıflarından yoksun olması durumlarına çeşitli çözümler sunmaktadır. Ortega Y. Gasset'nin geliştirdiği felsefe, kökenini İspanya'nın bu durumda bulmuş, kişinin yalnızlığı, bunalımı ve çözülmüş toplumun yapısında temellendirilmiştir.

Ortega Y. Gasset bu duruma çözüm olarak da merkeze akli koyarak kişilerin içlerinde buldukları ötekileşme, yozlaşma gibi durumlardan üniversitelerin görevlerini yerine getirmeleriyle kurtulabileceklerini savunmaktadır. Bu süreci de Avrupa'da aramaktadır. Ancak Avrupa modelinin İspanya eğitim sistemine uyarlanması ve İspanya kültürüne göre hareket edilmesi taraftarıdır.

1.2. PROBLEM DURUMU

Çalışmada, “Ortega Y. Gasset insan ve toplum kavramlarına nasıl bir anlam yüklemiştir?” ve “İnsan ve toplum arasındaki ilişki nedir?” problemlerine yanıt aranmaya çalışılacaktır. Çalışmadaki alt problemler ise şunlardır:

- 1- Ortega Y. Gasset'nin felsefe sisteminde önemli yeri bulunan görüşleri nelerdir ve terminolojisi hangi kavramlardan oluşmaktadır?
- 2- Ortega Y. Gasset'nin insan ve toplum görüşleri nelere dayanmaktadır ve sistematığı nasıldır?
- 3- Ortega Y. Gasset'nin, varoluşçuluktaki yeri nedir?
- 4- Ortega Y. Gasset'nin sunduğu çözüm önerileri evrensellik taşır mı?

1.3. AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı, Ortega Y. Gasset'nin insan ve toplum görüşlerini, dönemin koşulları göz önüne alınarak incelemektir. Buna ek olarak, “Ortega Y. Gasset'ye göre, varoluşçulukta önemli bir yere sahip olan ‘insan’ kavramının içeriği nedir?”, “İnsanın toplum içindeki yeri ve önemi nedir?”, “Günümüzdeki toplumların başlıca problemleri nelerdir ve bu problemlerin üstesinden nasıl gelinebilir?” gibi sorulara da yanıt aranacaktır.

1.4. ÖNEM

Bugün, düşünce tarihi boyunca olduğundan daha çok, bütün dünyada özellikle filozofların ve sosyologların üzerinde önemle durduğu insan, insan-toplum ilişkisi tartışılmakta ve değerlendirilmektedir. Bu çalışmada insanın, toplumun ve ikisi arasındaki ilişkinin genellikle ele alınmayan davranışsal yönü incelenmeye çalışılacaktır. Bu yön, Ortega Y. Gasset'nin teklif ettiği bir

değerlendirme biçimi olarak görülmektedir ve dilimizde yapılan mevcut çalışmalar bu yöne fazla dikkat çekmemiştir. Bir düşünce sisteminde insan anlayışını incelemek demek, aslında o sistemin ontolojisini ve etiğini, sosyal felsefesini incelemek demektir. İnsanı incelemek, insanın hiçbir yönünün göz ardı edilmemesi demektir. Dolayısı ile Gasset'nin insan ve toplum anlayışı insanın da toplumun da bugüne kadar dikkat çekilmeyen davranışsal ilişkiler ağı içerisinde yeniden değerlendirilmesi demek olacaktır. Ayrıca Ortega Y. Gasset toplum felsefesi yaparken yeni bir metafiziğe dikkat çekmektedir. Bu metafizik çerçevesinde insan ve onun toplumla ilişkisi incelendiğinde günümüz için ufuk olabilecek bir toplum felsefesi ile karşılaşılacağı düşünülmektedir.

Ortega Y. Gasset ile ilgili yeterince araştırma, inceleme ve makale bulunmamaktadır. Ayrıca Türkçeye çevrilen kaynak sayısı az olduğu için yapılan bu çalışma önem kazanmaktadır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu çalışma Ortega Y. Gasset'in insan ve toplum görüşleri ve bu görüşlerin birbiriyle ilişkisi, Ortega Y. Gasset'nin getirdiği çözüm önerileriyle sınırlıdır. Ayrıca bu görüşlerin temellendirmesini yapabilmek için çeşitli filozofların görüşlerinden de yararlanılmıştır.

1.6. TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Ortega Y. Gasset ile ilgili günümüze kadar yapılmış az sayıda araştırma vardır. Bunlar; Ahmet Kavlak'ın yapmış olduğu "Ortega Y. Gasset'nin İnsan Felsefesi", Nevin Gülten'in yapmış olduğu "Ortega Y. Gasset'de Ben ve Öteki İlişkisi", Gamze Kanımdan'ın yapmış olduğu "The Analysis of Wiew of in Ortega Y. Gasset" ve son olarak Kenan Güneş Kalyoncu'nun yapmış olduğu "Kitlelerin Ayaklanması" adlı yüksek lisans

tezleridir. Ortega Y. Gasset ile ilgili tek makale Osman Özkul'un 2006 yılında yayınladığı "Ortega Y. Gasset'ye Göre Üniversite, Bilim ve Kültür"dür. Ancak J. Ortega Y. Gasset'nin İnsan ve Toplum Anlayışını ele alan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

1.7. YÖNTEM

Bu çalışma literatür taramasına dayalı, tarihsel teorik bir çalışmadır. Çalışmanın hazırlık aşamasında insan ve toplumla ilgili başta Ortega Y. Gasset'nin kendi eserleri ve onunla ilgili yazılan eserler oluşturmuş, daha sonra felsefe tarihi, siyaset felsefesi, varoluşçulukla ilgili çeşitli kaynaklar kullanılmıştır.

Ortega Y. Gasset'nin insan ve toplum görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için; önce, biyografisiyle birlikte, içinde yaşadığı dönemin siyasal ve felsefi ortamı anlatılmış, sonra ideolojik görüşleri belirtilmiş ve felsefe literatüründe önemli olabilecek kavramları açıklanmıştır. Bu aşamadan sonra Ortega Y. Gasset'nin düşünceleri sistemli bir şekilde ortaya konmuştur.

2.BÖLÜM: ORTEGA Y. GASSET'İN HAYATI

2.1. Ortega Y. Gasset'nin Hayatı ve Eserleri

Çağdaş İspanya'nın en önemli filozofu olan Ortega Y. Gasset, 1883'te Madrid'de dünyaya gelir (Gasset,2007a:3). 1902'de Madrid Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe fakültesini bitirir (Gasset,1998a:13). 1904'te Merkez Üniversitesi'nde Felsefe Tarihi doktorasını verdikten sonra 1906-1907 yılları arası Marburg Üniversitesi'nde Hermann Cohen yönetiminde çalışır ve burada Yeni Kantçı Marburg felsefe okulundan etkilenir. 1910'da Merkez Üniversitesi'nde metafizik profesörü olarak çalışmaya başlar (Gasset,2007a:3).

1915'te Baroja, Azorin, D'Ors, Perez de Ayala, Antonio Machado gibi ünlü aydınlarla birlikte Espana dergisini kurar (Gasset,1998a:15). 1917'de El Soi, 1923'te de Revisa de Occidente dergilerinin kurucuları arasında yer alır (Gasset,2007a:3). 1930'da askeri dikta yıkılıp 1931'de II. Cumhuriyet ilan edilince aktif politikadan da çekilip kendini felsefe öğretimine adar. 1936'da savaş patlak verince aydınlar üzerindeki baskı arttığı için gönüllü olarak önce Paris'e sürgün gider ve Sorbonne Üniversitesi'nde görev alır (Gasset,1998a:19). Dünya Savaşı'nın bitiminde (1945) ülkesine dönerek 1949'da İnsan Bilimleri Enstitüsü'nü kurar fakat resmi çevrelerin baskısı yüzünden Enstitü'yü kapatmak zorunda kalır. 1949'da Goethe'nin yüzüncü yıl kutlamalarına Almanya temsilcisi olarak ABD' ye gider. 1951'de Darmtadt'ta Heidegger ile tanışır. Almanya ve İngiltere'den sonra son konferansını Venedik'te verir ve 1955'te yaşama veda eder (Gasset,2007a:3).

Eserleri;

(1910) Adan En el Paraiso (*Adem Cennette*)

(1914) Meditaciones de Quijote (*Don Kişot Üzerine Düşünceler*)

(1916) El Espectador (*Gözlemci*)

(1922) Espana Invertebrada (*Omurgasız İspanya*)

(1923) El temo de nuestro tiempo (*Çağımızın Sorunu*)

- (1925) La Dehumanizacion del arte (*Sanatın İnsanı Dışlaması*)
- (1926) Estudios Sobre el Amor (*Sevgi Üstüne*)
- (1930) La Rebelion de las Masas (*Kitlelerin İsyanı*)
- (1930) Mision de la Universidad (*Üniversitenin Misyonu*)
- (1933) En torno a Galileo (*Galileo Üstüne*)
- (1935) Historia como Sistema (*Sistem Olarak Tarih*)
- (1939) Ensimismamiento y alteracion (*Kendini Meşgul Etme ve Değişim*)
- (1939) Meditacion de la Tecnica (*Teknik Üzerine Düşünce*)
- (1940) Ideas y creencias (*Fikirler ve İnançlar*)

Ortega Y. Gasset'in verdiği konferans ve dersler ölümünden sonra toplanarak kitap haline getirilmiştir. Bunlar:

- (1957) El Hombre y la Gente (*İnsan ve Herkes*)
- (1957) Que es Filosofia? (*Felsefe Nedir?*)
- (1958) La idea de Principia en Leibniz y la evolucion de la deductiva (*Leibniz'in İlke Kavramı ve Dedüktif Teorinin Gelişimi*)
- (1960) Una Interpretacion de la historia universal (*Evensel Tarihin Yorumu*)
- (1966) Origin y Epilogo de la filosofia (*Felsefenin Sonsözü ve Kaynağı*)

2.2. Ortega Y. Gasset'nin Yetiştığı Dönemin Siyasi ve Felsefi Ortamı

Ortega Y. Gasset, İspanyol tarihinin siyasi ve ekonomik açılardan en bunalımlı, kültürel birikim açısından en zengin, ama bir o kadar da sorunlu döneminde XIX. yüzyılın son çeyreğinde dünyaya gelir. XV-XVI. yüzyıllardaki Yükseliş Çağı'nda fetih yoluyla büyük topraklar edinerek, Avrupa'nın ve dünyanın yazgısını büyük ölçüde etkileyen İspanya, maddi kazanımlarını zamanında bilimsel ve teknolojik gelişime dönüştürememiş, siyasi, hukuksal, toplumsal kurumların yapısını Avrupa ile aynı tempoda yenileyememiş, ayrıca savaştığı ülkeleri karşısına alarak yalnızlığa itilmiştir. Bu nedenle ilk önce ekonomik durgunluğa düşmüş, sağlıksız toplum yapısı kemikleşip kalmış, İngiltere ve Fransa gibi, etkin bir burjuvazinin sanayi

devrimini gerçekleştirdiği büyük Avrupa ülkelerine oranla geri kalmıştır (Gasset,1998a:8). XVIII. yüzyılda Aydınlanma Çağı'nın Fransız kökenli krallarının girişimiyle gerçekleştirilen kurumsal reform hareketleri, Avrupa'daki tarihsel gelişimlerden ötürü, toplumda yeterince benimsenememiş, köklü ve kalıcı çözümlere dönüşememiştir (Gasset,2007a:8).

Avrupa'da liberal devrimlerin gerçekleştirilmesiyle, İspanya, XIX. yüzyıl boyunca, biri ilerici-liberal, öteki tutucu-mutlakıyetçi iki kesimin sürekli çekişmesine sahne olur. Çekişme 1833-1876 arasında çeşitli aşamalarla sürerek müzminleşen kanlı iç savaşlar biçiminde gelişir. Bunlara ordu içinde bölünmeler ve askeri darbe girişimleri, gerek kırsal kesimde, gerekse kentlerde toplu şiddet eylemleri ve ayaklanmalar eklenir. 1842'den başlayarak Katalonya'da ayrılıkçı akımlar belirir (Gasset,1998a:9).

1868'de generaller tarafından gerçekleştirilen ve halkın çoğunlukla katıldığı bir devrim hareketiyle toplum temelinden sarsılır. Bourbon hanedanı ülkeden kovulur. İlericiler tarafından oluşturulan Kurucu Meclis yeni ve çağdaş bir anayasa hazırladıktan sonra taht için çağdaş bir kral arar ve İtalya'da bulur: Savoia hanedanından Prenses Amedeo liberal parlamentoya ve anayasaya saygılı bir hükümdar olmaya uygun görülür. Fakat o yabancı da, ülkenin içinde bulunduğu kanlı kargaşaya yakından tanık olunca görevinden çekilmeyi yeğleyerek, ancak "tarihin istifa eden ilk kralı" olabilmıştır Cumhuriyet rejimi de bir yıl içinde yok olur (Gasset,1998a:9).

1874'te krallık rejimine geri dönülerek Bourbon hanedanı geri çağrılır ve 1875'te artık tehlikeli biçimde temelinden sarsılmış bulunan siyasal ve toplumsal kurumların onarımını hedefleyen bir Restorasyon Dönemi başlatılır. Temel değişiklikler olmaksızın ülkede I. Dünya Savaşı sonrasına değin sürecek olan siyasal-toplumsal tablo o dönemde çizilir, kargaşa durulur. Bu arada olumsuzluklar ve çözümsüzlükler sürüp gider, arada sırada patlak verir fakat iktidarı sırayla birbirine devredecek olan bir "Muhafazakâr Parti" ile bir "Liberal Parti" oluşturulur; bu da bir oranda barış ve huzuru sağlar (Gasset,1998a:9). İspanyol tarihçisi Jorge Ventura'nın çağın siyasal

yaşamına getirdiği tanım Ortega Y. Gasset'nin siyasal yönelişlerini şöyle açıklar:

İspanya'da, Avrupalıların anladığı anlamda üst düzeyde politika yapılmıyordu. Politika denilen şey, kişilerin kendilerine bir makam edinmek için ülke çıkarlarını öne sürdükleri çeşitli entrikalardan ibaretti. Politika demek kariyer demektir. O zamanlar İspanya'da politika yapmanın iki yolu vardı diyebiliriz: ya -bazılarının yaptığı gibi- politikayı küçümsemek, ama bir yandan da o durumu değiştirmek için çaba harcamak ya da -çoğunluğun yaptığı gibi- o durumdan çıkar sağlamak. Siyasal partiler birtakım ideallere ya da fikir birliğine değil, liderlere bağlılığa dayanan bir hiyerarşi oluşturuyorlardı. Sayıları zaten az olan politikacılar ya muhafazakârdılar ya da liberal; aslında daha çok falanın ya da filanın yandaşı, partisinin neferiydiler, 'caciquismo' denen olguydu bu. Restorasyon İspanya'sında büyük önem kazanan "cacique"ler kırsal niteliklerini henüz koruyan bir toplumda görülen türden, bir çeşit köy ağasıydılar, politika sahnesinde yükselmeleri politik düşüncelerinin geçerliliğinden çok, taşrada toprak mülkiyetinden kaynaklanan nüfuslarından ötürüydü. Sonuç siyasal yaşamın yozlaşması, demokrasinin gereği olan siyasal partilerin de krallık rejimi gibi, güvenilirliklerini yitirmeleri oldu (Gasset,1998a:9-10).

1898'de İspanya ulusal felaketiyle yüzleşir: ABD gibi tarih sahnesinde yeni beliren bir ülkeyle yaptığı bir deniz çarpışmasında ağır bir yenilgiye uğrayarak, son sömürgeleri olan Küba, Filipinler ve Porto Riko'yu yitirir. Olayın ekonomik sonuçları onarılamayacak gibi değildir ama İspanyollar için ilk kez tehlikeli bir dönem oluşmuştur. İçerde Bask ve Katalan ayrılıkçılığı, dışarıda sömürge topraklarının kaybı derken imparatorluğun dağılmakta olduğu gerçeğinin bilincine varırlar (Gasset,1998a:10).

Romantizm akımı İspanya'ya geç ulaşır; fakat Avrupa'nın başka yerlerinden daha uzun süre etkisini sürdürür. Yüzyıl ortalarında Madrid'deki en etkili düşünce akımı Profesör Julian Sanz del Rio'nun (1814-1869) Heidelberg Üniversitesi'nden aktardığı, Alman düşünürü Christian Friedrich Krause'nin fikirleridir. "Krause"cilik ileri Liberalleri birleştiren, çağın önde gelen yazarlarını etkileyen etkin bir düşünce ortamı yaratılmasını sağlar. Krause'nin İspanya'da kendi ülkesinden daha fazla tutulmasının nedeni, belli dinsel inanışları akılcılığın temel ilkeleriyle bağdaştırmaya olanak sağlaması, çelişkileri uzlaştıran bir birleşimciliğe elverişli olmasıdır. Eğitim ve öğretimde kalıcı ve parlak sonuçlar, ilk ciddi laik öğretim girişimi yine bu çevrelerden çıkmıştır (Gasset,1998a:11).

O eğitimi alan öğrencilerden bazıları, başta Francisco Giner de los Rios (1839-1915) olmak üzere, İspanya'nın Aydınlanma Çağı'ndan sonraki en önemli eğitim reformunu gerçekleştirirler. Bu amaçla laiklik kavgası vermek, eğitimi tekelinde tutan kiliseye karşı, dinsel hedeflerden sıyrılmış çağa uygun bir eğitim için savaşırlar. Bu zor bir girişimdir; fakat 1869 Devrimi ilk kez gerçek bir kamuoyunun biçimlenmesine olanak hazırlar ve laik bir eğitim için gerekli ortamı sağlar (Gasset,1998a:11).

Restorasyon ile birlikte, Katolik ilkelerine uygun resmi eğitime geri dönülür. Yapılan baskılar sonunda, 1876'da başta Giner de los Rios olmak üzere, reformcu aydınlar resmi kurumlardan ayrılarak, Kilise'den ve Devlet'ten bağımsız Özgür Öğretim Kurumu'nu (Institucion Libre de Ensenanza) kurarlar. İngiliz Üniversitelerini örnek alan laik eğitimciler yaşam karşısında radikal bir etik tavır koyma gereğine inanmışlardır. Öğrencilerini büyük bir zihinsel özgürlük; ama bunun yanı sıra tarihe ve yaşama aynı oranda büyük bir saygı, ciddiyet ve sorumluluk duyacak biçimde eğitirler. Onların meslek edinmeleri kadar, insan olmaları, bir ideale bağlanmaları, yaşamlarını topluma faydalı, uyumlu biçimde yönetebilmeleri için uğraşırlar (Gasset,1998a:11).

Çağdaş İspanya'nın kültür yaşamında belirleyici bir yer tutan ve Ortega Y. Gasset'nin temel esin kaynağını oluşturan "98 Kuşağı" aydınları bu bilinçten doğmuşlardır (Gasset,2007a:10). Üstelik Avrupa'dan kopuk, kendi kültür geleneklerine bağlı bir dinleyici ya da okur kitlesine yöneldiğinden, her şeyden önce onun kimliğini araştırmak, hatta iletisini anlayabilecek kütleyi kendi yaratmak zorundadır. Dolayısıyla aydınların işi her şeyden önce düşünce eğitmenliğidir. Ortega Y. Gasset, aydının işinin İspanyol ortamında, örneğin Alman ya da Fransız ortamındakinden ayrı olduğunu, eğitsel temellendirmeyi zorunlu kıldığını vurgulamıştır (Gasset,2007a:13). Aslında siyasal-toplumsal ortamdaki bu çöküntüye karşılık, İspanya Avrupa'nın en köklü kültür ve geleneklerine sahip ülkesidir ve tarihi boyunca aldığı çelişkili kültür etkilerini asimile ederek tümüyle özgün bir birikim oluşturmuştur. Aydınlanma Çağı'nda toplumsal sorunlarını irdeleyen, Avrupa'nın çözümlerine açık aydınlar yetiştirmiştir (Gasset,1998a:11).

Siyasal ve askeri yenilgi duygusundan İspanya'nın bilincini geliştiren bu aydınlar, ülke kaçınılmaz bir sona doğru adım adım kayarken, yazında ve düşüncede, imparatorluğun heybetli zamanlarındaki Altın Çağı'ı hatırlatan bir Gümüş Çağ yaratmışlardır. Avrupa'nın yüzyıl sonu bunalımını kendi ulusal bunalımlarının büyütecinde yaşayarak, ülkelerini hem eleştirdiler, hem değerlendirdiler; böylelikle İspanya'nın umutsuz yazgısına direnişini dile getirirler (Gasset,1998a:11-12).

Ortega Y. Gasset'yi gerek duygusal, gerekse düşünsel bakımdan yönlendirecek olan bu ortamın aydınlarının önemli bir ortak yanı vardır. Bu da yurt sevgisi ve önyargısız bir irdeleme isteğidir. İspanya'nın özünün, geleneksel mitoslarının araştırılıp yeniden değerlendirilmesini ve Avrupa karşısında geri kalmış bulunan İspanya'yı kendi özündeki güce dayanarak yeniden yaratmak bilincini savunmaktadırlar. Avrupa'nın kültür ve eğitim modellerinin benimsenmesiyle İspanyolluğun yeniden değerlendirilmesi arasında denge noktası bulunamamıştır (Gasset,1998a:12).

Ortega Y. Gasset'nin felsefi sosyolojiye eğilimli olmasının nedeni, yaşadığı ülkenin siyasal açıdan çalkantılı olması ve ülke sorunlarını birebir yaşamasıdır. Ayrıca XIX. ve XX. yy.'da hızla yayılan varoluşçu düşünce ile insanların içinde buldukları durumu gerek ontolojik gerek sosyolojik açıdan inceleme fırsatına elverişli bir ortamda yaşamasıdır.

1909'da İspanya dış politikasında sömürge çıkarlarını korumak amacıyla Fas'a askeri müdahalede bulunur. Savaş ülkede ağır iç çatışmalara neden olur. Fakat bu müdahale 1927'ye kadar çok ağır sonuçlara ulaşır. Hatta 1921'de Afrika cephesindeki askeri yenilgi parlamenter düzeni çökerten nedenlerden birini oluşturur (Gasset,1998a:12). Bu arada Ortega Y. Gasset, Siyasal Program Olarak Toplumsal Pedagoji'den söz ettiği etik idealizm evresinde, 1910'larda, İspanya'nın tarihsel bozgunundan kurtulmasının çaresini Avrupa'da arar. Avrupalılaşıma sorununu ise kültürleşme sorunu olarak görür. İspanya'nın tüm sıkıntıları kültürel gerçeğin yoksullaşmasından ileri gelmektedir. İspanya kültürel zenginliği yaratan evrensel, kozmopolit coşkulardan yoksundur ve Ortega Y. Gasset İspanya'nın yeniden yaratılmasını eğitim yoluyla, Avrupa modelini izleyen kültürel ve etik bir canlanmaya bağlar (Gasset,2007a:13). Fakat Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Avrupa'nın toplumsal ve kültürel gelişimi o modeli sağlamamaktadır.

Kendinde hayale sığmayacak kadar geniş bir gerçekleştirme gücünün varlığını duyan, ama neyi gerçekleştireceğini bilmeyen bir çağda yaşıyoruz. Çağımız her şeye egemen, ama kendine egemen değil. Kendini kendi bolluğunun içinde yitip gitmiş duyuyor. Her zamankinden fazla olanağın, bilginin, tekniğin bulunmasına karşın, çağdaş dünya, gelmiş geçmiş dünyaların en talihsizi görünüyor (Gasset, 2007a:14)

I. Dünya Savaşı yıllarında ve ertesinde İspanya'da toplumsal çatışmalar gitgide yaygınlaşır. Politikaya daha etkin bir biçimde katılmaya hazırlanan ordu içinde Savunma Cuntaları oluşturulur. Genel grev askeri birliklerce bastırılır, kanlı ayaklanmalarla geçen 1918-1920 dönemi *Bolşevik*

üç yıl olarak anılır 1923'te General Primo de Rivera, krala bir muhtıra verir, meslekten politikacıları saf dışı bırakarak, yedi yıl sürecek dikta rejimini kurar. Ülkede tüm özgürlükler askıya alınır (Gasset,1998a:12).

1930'da –dünyadaki ekonomik bunalımın da etkisiyle- ilk önce dikta devrilir, ardından da artık güvenilirliğini iyice yitirmiş olan krallık rejimi sarsılır. 1930 ilkbaharında İspanya'nın İkinci Cumhuriyet'i ilan edilir. Fakat demokrasi deneyimi olmayan, uzlaşıcılık geleneklerini tanımayan ülkede cumhuriyet rejimi yerleşemez. Değişik sınıflar, toplumsal gruplar ve bölgeler arasında çatışmalar başlar. İktidar karşıt görüşlü hükümetler arasında üç kez el değiştirdikten sonra, 1936'da Afrika kolordusunun cumhuriyet hükümetine başkaldırmasıyla İspanya İç Savaşı başlar (Gasset,1998a:12).

Tüm İspanyol aydınları gibi Ortega Y. Gasset için de İç Savaş bir dönüm noktası olur. Çünkü Ortega Y. Gasset'nin o dönemden sonra eski özgür düşünce eğitmeni olamamıştır. Yaşamını devam ettirmek zorunda olan Ortega Y. Gasset, tarihsel olayların ve yaşın getirdiği olgunlukla, İspanyol, Avrupa ve dünya insanına yönelmesini ve çağrılarını yinelemesini, konferanslarında 30'lu ve 40'lı yıllarda tanık olduğu siyasal ve askeri bunalımların Avrupa kültürüne olan inancını yıkamayacağını belirtir. O tarihi izleyen yirmi yıl, düşünürün ömrünün muhasebesini yaptığı en verimli dönemlerinden birini oluşturmuştur. İç Savaş başladığında Ortega Y. Gasset ilk önce Paris'e gider. Yaşamında zorlu yıllar birçok aydında olduğu gibi onda da başlar. İspanya'da ortam çok değişmiştir. Buenos Aires hala Latin Amerika başkentlerinin en kültürlüsü, Avrupa'ya en yakın olanıdır fakat siyasal sarsıntılar bitmemektedir. Bu arada hükümet Avrupa'da patlak veren savaşta Müttefiklerin yanını tutanlarla Mihver yanlısı aşırı milliyetçiler arasında el değiştirmektedir (Gasset,2007a:14-15).

Ortega Y. Gasset Arjantin'de üç yıl kalır. O, halkın yaşantısına ilişkin gözlemlerinin yanı sıra, uzaklardan kendi yerle bir olmuş yoksul ülkesine ve Avrupa ülkelerine bakarken güncel siyasal konularla arasına mesafe koyar, evrensellik kaygısı ağırlık kazanır. Düşünceleri insan yaşamının sistematik

felsefesi üstünde giderek derinlik kazanmaktadır. Çabasını uzun yıllardır kafasında evirip çevirdiği odaklar üzerinde yoğunlaştırır (Gasset,2007a:16).

1942'de Ortega Y. Gasset Portekiz'e döner. Lizbon'daki evinden bir türlü vazgeçemeyişi üç yıl sonra Madrid'e döndüğünde tatmin olamamasının kanıtıdır. 1940'lı yılların Madrid'i İç Savaş sonrası temizlik hareketlerinin dehşetiyle sinmiş, dış dünyaya kapılarını sınıksız kapatmış, kültür açısından hiçbir olanak vaat etmeyen bir ortamdır. Yine de Ortega Y. Gasset vazgeçmez. 1945'de öğrencisi Julian Marias ile birlikte, yüksek öğrenimi vaktiyle *Üniversitenin Misyonunda* önerdiği doğrultuda yeniden örgütlemek amacıyla *İnsan Bilimleri Enstitüsü'nü* kurar. Düşünce özgürlüğünün engellendiği, katı bir bürokrasiye bağlanmış yasacı, faşist üniversite çağında, Ortega Y. Gasset'nin bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. Fakat Ortega Y. Gasset yılmaz ve Madridlilere düşünmenin erdemlerini öğretmekten vazgeçmez. Ortega Y. Gasset olayı anlatırken kullandığı anlatım tarzı, ortamın ağır siyasal baskısını sezdirmektedir.

Kamuya yönelmiyoruz, kamuyu aramıyoruz.
Tümüyle özel bir araştırma grubu kurmak isteniyor; ne ulusal yaşam üstünde en ufak bir etki yapmak, ne de izleyici toplamak amacındayız. Birkaç kişi gelsin, bir köşecikte çalışalım istiyoruz (Gasset,2007a:17-18).

İspanyol toplumundan ve Madrid'in yozlaşmış kültür ortamından eleştirilerini esirgemeyen Ortega Y. Gasset, çok geçmeden resmi çevrelerin tepkisini öylesine üstüne çeker ki, enstitüyü ikinci yılın sonunda kapatmak zorunda kalır. 1949-1950 kışında *İnsan ve Herkes* başlığını taşıyan ikinci kursunda, ilk kez daha 1934'te Valladolid'de aynı adla değindiği, sonra Buenos Aires'te geliştirdiği bir felsefi sosyolojinin daha da genişletilmiş sunumunu yapar. Fakat Almanya ve İsviçre'de toplumbilimi yeniden ele alınana kadar bu konu geliştirilememiştir. *İnsan ve Herkes* ancak Ortega Y. Gasset'nin ölümünden sonra yayımlanabilmiştir (Gasset,2007a:18-19).

2.3. Ortega Y. Gasset'nin Etkilendiği Filozoflar

Ortega Y. Gasset 1905'ten başlayarak Almanya'nın üniversite çevrelerini keşfetmiş, kültürel olgunlaşmasında en önemli aşamayı Marburg sağlamıştır (Gasset,1998a:14). Burada filozofların düşüncelerini öğrenmiş felsefi temellendirmesini burada yapmıştır. Margburg Yeni Kantçılığın merkezi durumdadır, son düşünürleri de L. Cohen (1934-?)ve P. Natorp (1854-1924)'dur. Yalnız I. Kant (1724-1804) ve önceden Kantçılığa çevrilmiş biçimleriyle Platon (M.Ö.427-347), R. Descartes (1596-1650), G. Leibniz (1646-1716) okutulmaktadır. Ortega Y. Gasset, gençliğinin on yılını sadece Kant felsefesi içinde geçirir ve düşüncelerini şöyle aktarır: "O düşünce biçimi soluduğum havaydı benim: Hem yuvam oldu, hem mahpushanem" (Gasset,1998a:14). Fakat Kant Ortega Y. Gasset'ye yeterli gelmediğinden bu düşüncesinden uzaklaşmak ister ve bunun yolunu da Kant'ı özümseyip, insan benliğinin özüne kadar Kantçı olduğu anda da, onu yeteri kadar sindirmiş olduğundan yepyeni bir ruhla doğmuş olduğunu belirterek yapar (Gasset,1998a:14).

Ortega Y. Gasset'nin istediği şey düşünceyi, kendi felsefesini yaşamın bir işlevine ve yorumuna dönüştürmektir, bu da zihinselcilik ilkelerini elden bırakmamak anlamına gelmektedir. XX. yüzyılın ilk yarısında bu eğilim Ortega Y. Gasset'ye özgü de değildir. H. Bergson (1859-1941), W. Dilthey (1833-1911), G. Simmel (1858-1918), K. Jaspers (1893-1969), M. Heidegger (1889-1976), J. P. Sartre (1905-1980) ve daha başkalarını, hatta B. Husserl'in son dönemlerini hatırlatmaktadır (Gasset,1998a:21).

Özelleştirecek olursak ben-öteki, fenomenolojik yöntem, çevre ve dünya kavramlarında Husserl'den yoğun şekilde etkilenmiştir. Perspektivizm, yaşamsal akıl kavramlarında –ki yaşamsal akıl kavramı Margburg'ta Yeni Kantçılıktan etkilenecek oluşturduğu bir kavramdır- ve "ben, ben ve çevrem toplamıyım" düşüncesi ile W. Dilthey' e dayanır.

Özelleştirecek olunursa ben-öteki, fenomenolojik yöntem gibi kavramlarda B. Husserl (1859-1938)'den fazlasıyla etkilenen Ortega Y.

GAsset tarih felsefesini oluştururken A. Toynbee (1889-1975), H. Spencer (1820-1903), M. Weber (1864-1920), P. Sorokin (1889-1968) gibi ünlü sosyologların yanında W. Dilthey'den etkilenmiştir. Perspektivizm kavramında önce G. Leibniz okumaya başlayarak onun düşüncelerini aşmış, F. Nietzsche (1844-1900)'ye yönelmiştir. Hatta bu düşünce tamamen F. Nietzsche etkisi altında kalınarak oluşmuştur.

Ortega Y. Gasset'nin felsefesi Avrupa düşüncesinden çok etkilenmiş ve onun geçmiş ve çağdaş kaynaklarından destek almıştır. İlk önce E. Renan (1823-1892), L. Cohen, P. Natorp; daha sonra B. Husserl, M. Scheler, H. Bergson, son olarak da W. Dilthey ve M. Heidegger; fakat daha sonra modern Avrupa Düşüncesinin temeli olan; karşı çıktığı R. Descartes, esinlendiği Fichte, F. Nietzsche, J. W. Goethe (1749-1832) ve G. W. F. Hegel (1770-1831)'dir (Gasset,1998a:22). Felsefenin dışında sosyolojik çerçevede etkilendiği sosyologlar vardır; başta E. Durkheim (1858-1917), A. Comte (1798-1857), H. Spencer, N. Machiavelli (1469-1527) olmak üzere bu düşünürlerin bazı görüşlerine karşı çıkmıştır.

3. BÖLÜM: ORTEGA Y. GASSET'İN FELSEFESİ

3.1. Ortega Y. Gasset'nin Temel Kavramları

3.1.1. Yaşamı İdame Ettiren Akıl (Yaşamsal Akıl-Razon Vital)

Yaşamsal akıl kavramı, Ortega Y. Gasset felsefesinin merkezini oluşturur. Yaşamsal Akıl aslında yaşamı idame ettiren akıl anlamında kullanılmaktadır. Ortega Y. Gasset, 1905 yılında gittiği Margburg'da yoğun felsefe eğitiminden sonra öğretisinin temeline bu kavramı koymuştur. Bu kavram akıl ve yaşamın birleştiği noktayı aşma çabasının ürünüdür.

Ortega Y. Gasset yaşamı her gün tekrarlanan bir savaş, hiç bitmeyen bir görev, insanın kaçınılmaz biçimde kendi gerçeğiyle çarpışması ve bireysel sınırlarının bilincine varması zorunluluğu olarak algılar: “Yaşamımız denen garip gerçek, bir yandan bir şeyler yapma zorunluluğu, öte yandan ne yapmamız gerektiğini karşılaştırma zorunluluğudur. Dolayısıyla, yazgıyla özgürlüğün karmaşasıdır” der (Gasset,1998a:17). Ortega Y. Gasset, Avrupa insanının felsefe deneyimini bütünüyle iki uzun düşünce aşamasında özetler: birincisi İ.Ö. V. yy da Parmenides'ten -yani başlangıçtan- XVII. yy da Descartes'tan XX. yy başlarına kadar, İdealizm diye adlandırdığı dönemdir Buna göre Ortega Y. Gasset'nin metafizik düşüncesini olgunlaştırdığı 1914'lerde İdealizm'in sonuna ulaşılmıştır; o, bu durumu çağın sorunu olarak adlandırmıştır. Yaşam felsefeleri, varoluşçu felsefeler, tinsel felsefeler, hatta görüngübilim o bunalım ortamında geliştirmişlerdir (Gasset,1998a:21).

1960'lı yıllara kadar bu felsefeler insanın varlığını, o varlığın tarihsel anlamını ya da anlamsızlığını incelemişlerdir. Ayrıca fazlaca absürd yazının ve akıldışı akımların geliştiği bir dönem olmuştur. Hepsinde yaşanan tarihsel çağın yığıldığı sorunlar karşısında kendilerince tepki göstermişlerdir. Fakat Ortega Y. Gasset sağduyudan ayrılmamıştır. Bunda İspanyol yapısının etkisi oldukça büyüktür. O, akıl dışıcılıktan ve varlıkbilimcilikten uzak kalıp; akıldan vazgeçmeksizin, yaşamın ve tarihin ayrıcalıklarını korumayı hedeflemiştir (Gasset,1998a:21).

Bu amaçla mutlak ya da soyut aklın yerine yaşamsal aklın konulması gereğini ileri sürmüştür. Çünkü asıl kökten gerçeğin bireyin kendi yaşamı olduğunu, belli bir ortamda gelişen, o yere ve o ana kaçınılmaz biçimde bağlı olan yaşamı olduğunu düşünmektedir. Kişilerin çevrelerindeki hiçbir şeyin başlı başına, mutlak, soyut bir varlığı yoktur, hepsi somut olarak ve düşünen birey için vardır ve bireysel yaşamın parçası olduklarını söylemiştir (Gasset,1998a:21-22).

Yaşamın özünün düşünce olduğunu belirten Ortega Y. Gasset ayrıca inanın düşünmek için yaşamadığını yaşamak için düşündüğünü söyler ve düşüncenin sadece insanlara özgü bir yeti olduğunu ispat eder;

Düşünceye dalma olanağının gerçekten insanoğlunun temel niteliği olduğunu en iyi fark ettiğimiz yer, hayvanat bahçesinde akrabamız maymunların bulunduğu kafesin önüdür. Kuşunki ya da kabuklu hayvanlarınkı bizimkinden çok ayrı yaşam biçimleridir, kendimizi onlarla karşılaştırdığımızda olsa olsa çok büyük, soyut, pek havada kalan ayrılıklardan başka bir şey göremeyiz. Ama maymun bize öylesine benzer ki, karşılaştırmayı derinleştirmeye, daha somut daha verimli ayrılıklar keşfetmeye çağırır bizi (Gasset,1998a:33).

Apaçık olan bir şey var ki o da düşünmenin insana özgü olduğudur. Hayvanlar düşünemediği için dışarıdan gelen tehlikelere karşı her zaman savunmasız kalırlar çünkü yaşamları için tedbir alabilecek düşünceye sahip değillerdir. Sadece içgüdülerinin etkisinde oldukları için çeşitli korunma refleksleri gösterirler. İnsan ise öyle değildir. Herhangi bir tehlikeye karşı düşünme yetisi, insanı çözüm üretmeye yönlendirir. Böylelikle de kendisini dıştan gelen tehlikelere karşı koruyabilir. Ortega Y. Gasset'de yaşamak için düşünmekten bahsetmektedir. Ancak burada düşüncenin bir mecburiyet olduğu sonucu çıkabilir. Düşünmek için yaşanmadığı muhtemeldir; fakat yaşamak için düşünmek düşüncenin nesnelleştirilmesi anlamına gelir.

Düşünce yaşamak için bir araçtır. Ortega Y. Gasset'de buna yaşamsal akıl, yaşamı idame ettiren akıl demiştir.

Ortega Y. Gasset ayrıca düşünmenin görevinin örnekler yaratmak olduğunu söylemektedir. Bu da gerçeğin sağladığı sonsuz örnekler arasından, gerçeği yalın oldukları için daha berrak yansıtanları belirlemektir. Örnek olan bir kez anlaşıldıktan sonra gerçeği belirsiz, karmaşık ve yetersiz tanımlarla da açıklamak olasıdır. En çok rastlananlarında bu ikinci türden tanımlar olduğunu söylemektedir. İyi bir boğa güreşi seyretmemiş kimse, vasat ve kötü olanlarını ayırt edemez diyerek yaşantıların da düşünceleri yönlendirdiğini anlatmak istemiştir (Gasset,1997:64).

“Yaşamımız olan garip gerçek ne töz'dür, ne varlık, yalnızca kendimizi yaşar durumda bulmamız olayıdır: Yaşar durumda bulunuruz, yani kendimizi istesek de istemesek de, bir an sonra da yaşamı sürdürebilmek için, bulunduğumuz somut ortamda bir şeyler yapmak zorunda buluruz. Yapacaklarımız önceden hazırlanmış veriler değildir, insan her şeyi anında kararlaştırmak durumundadır; kararlaştırabilmesi için de ortamın sunduğu -ya da yasakladığı- olanakları ve kendi kendisini tanıması gerekir yani bir evren tasarımına ve bir yaşam taslağına sahip olmalıdır” (Gasset,1998a:22).

Varoluşçu filozofların üzerinde önemle durduğu konulardan biri insanın kendisini yaşar durumda bulmasıdır. İnsan belirlenmemiş bir varlık olduğundan yaşamında çeşitli seçimler yapmak zorundadır. Seçimlerini ne geçmişte ne gelecekte yapacaktır. Bulduğu an şimdidir.

Ortega Y. Gasset'de yaşam demek burada ve şimdi demektir. Çünkü yaşam burada ve şimdi yapmamız gerekenlerdir. Yaşarken yapmamız gereken şey tarihin çeşitli dönemlerinde büyük farklılıklar gösterebilir; ancak her ne olursa olsun hiç değişmeyen şudur ki, yaşarken henüz yapılmamış bir şeyi yapmak durumundayızdır. Yaşam, bir görevdir ve ucu açık bir

problemdir. Çözülmesi gereken bir problemler yumağıdır (Gasset,1997:81-82).

Ortega Y. Gasset felsefe alışkanlığından, dolayısıyla felsefe terimlerinden yoksun olan bir ülkede felsefeyi yerleştirebilmek için, kendi düşüncesini anlatmaya yeterli dili ve terimleri de geliştirmek zorunda kalır. Ortega Y. Gasset özgün yaşamsal akıl kavramına, ilk gençliğinin, idealist esininin ürünü olan Yeni Kantçılığında başlayıp, toplumbilim ya da dilbilim konulu son yazılarında görülen evrensel yorumlamaya doğru ilerleyen çizgi içinde ulaşmıştır; kavramın kendisi de bir evrim geçirerek olgunlaşmıştır (Gasset,1998a:22).

Yaşamsal akıl İspanyol dünya görüşüyle Avrupa'nın düşünce geleneklerini, evrensel ile ortamsalı bütünleştiren bir öğretiye dönüştürülür. Ortega Y. Gasset bu kavramı, modern çağın matematik akılcılığını aşmak üzere, gerçekçi bir seçenek olarak ortaya atmıştır; aklın bunalımını derinleştirerek, Descartes'ın kesin ve soyut yöntemciliğiyle başlamış olduğu idealizmde bir gedik açma çabasına karşıt olarak olgunlaştırmıştır (Gasset,1998a:22).

İspanyol tikelciliğini ve öznelciliğini eleştirerek yola çıkan Ortega Y. Gasset, ilk aşamada nesnel aramakla işe girer. Başlangıçta Yeni Kantçılığın kültürel kuralcılığından esinlenen Ortega Y. Gasset ikinci aşamada, Simmel yoluyla özümlediği Nietzsche yaşamsalcılığın etkisiyle, bir kültürel yabancılaşma olarak gördüğü idealizme eleştirisinin belirginleştiği oranda, yaşamı bir ilke olarak benimsemeye başlar. Akıl bir yaşam organıdır, yaşamın gerçeğe kök saldığı nesnel bir değerler düzenine yönelmekte kullandığı organdır; bu nedenle, başlı başına bir yetke kazanarak yaşamı buyruğu altına alamaz. Onun yaratıcı doğallığını engelleyemez (Gasset,1998a:23).

Ortega Y. Gasset “yaşamı buyruğu altına alamaz” derken bilimden bahsetmiştir. Çünkü o dönemlerde bilim dünyaya egemenmiş gibi bir tavır sergilendiği için insan yaşamından ziyade bilim önemli görülmüştür. Akıl

mutlaktır ve yaşamı adeta bir robot gibi yönlendirir. Ortega Y. Gasset buna karşı çıkar. Tek bir kökten gerçeklik vardır ve buda insan yaşamıdır der. Zaten bildiğimiz üzere G. Marcel, S. Kierkegaard, F. Nietzsche gibi varoluşçu filozoflar teknolojinin insan yaşamı üzerindeki olumsuz etkisini, insanların karşı konulmaz bir güçle teknolojinin esiri olarak kendi düşüncelerini, isteklerini, yaşamlarının yönünü bir yana bırakıp bu çılgınlığın esiri olmalarını eleştirmişlerdir. Ortega Y. Gasset'de onlarla bu konuda hem fikir olduğunu gösterir.

Ortega Y. Gasset bilimin kökeninde pragma olduğunu söyler. Bilim dünya hakkında bir şeyler söyler. Ben'e yararlı olan, ben'in elinin altında olan şeylerle yani şeyler dünyası ile ilgilidir. Bilim dallarının o dünya hakkında söyleyecekleri her şey, en iyi durumda bile, ikincil, başkalarından türemiş, varsayımsal ve sorunlu bir gerçektir; bunun da nedeni çok basittir. Bilimin ilk önce dünyada yaşamaya başladıktan sonra, dolayısıyla dünya artık insan için var olduğu için yapılması gereken ne varsa yapılmasıdır. Bilim, insanoğlunun yaşamında gerçekleştirdiği sayısız uygulamadan, eylemden, işlemden yalnızca biridir (Gasset,2007a:64-65)

Ortega Y. Gasset bilimin yaşamsal aklın önüne geçemeyeceğinden bahsetmiştir. Bilimin insanın yaşamı, düşünceleri, seçimleri gibi şeylerden bahsedememesi onu her zaman ikincil yapacaktır. G. Marcel'e göre bilimsel bilgi, herkes için olması sebebiyle hiç kimse için değildir. Bu ifade nesnelere tarafsızlığının vurgulanması açısından önemlidir. Bir obje ben ya da öteki, o nesnenin tarafsızlığını paylaşır (Koç,2004:98).

Bilim iki ayrı işlemde oluşur. Biri insanoğlunun kendi öz ve özgür cevherinden var ettiği, yalnızca onun hayalinden doğma, yaratıcı işlemidir; öteki ise insanın düşlediği gerçeği insandan başka şeylerle, onu çevreleyen şeylerle, olaylarla verilerle karşılaştırma işlemidir. Gerçek, bir veri değildir, insanlığa sunulan bir şey yani insanoğlunun verilen gereçlerle yapıp yakıştırdığı şeylerdir (Gasset,1998a:45). Böylelikle Ortega Y. Gasset ilk gençliğinin költürcülüğüne karşıt bir konuma ulaşmıştır, ancak yaşama

tanıdığı öncelik düşünceden vazgeçmesi anlamına gelmez, daha çok düşüncenin yaratıcılık ilkesine boyun eğmesi anlamına gelir (Gasset,1998a:23).

Ortega Y Gasset, akli yaşam gücünün buyruğuna vermeyi, biyolojik çerçevedeki yerine oturtmayı, doğallığa bağımlı kılmayı çağın sorunu olarak görür. Fakat bir süre sonra, yaşamı kültürün hizmetine sokmaya çalışmanın saçmalığını fark edip yeni dönemde yetişen nesil ise bu ilişkiyi tersyüz ederek, kültürün, sanatın, etiğin yaşamın hizmetinde olmaları gerektiğini göstereceklerini söyler (Gasset,1998a:97).

Mutlak akıl zihin değildir, zihnin aşırı işlemesidir, kendi haline bırakılmış zihnin, kendi derinliğinden en üstün bir titizlik ve mükemmel yapılar inşa etmesidir. Gündelik gerçekle ilişki kurmaya çalışmaz hatta ondan iyice kopar ve sadece kendi iç yasalarına bağlı kalır. Mutlak akıl ürünlerinin en iyi örneği matematiktir, yararlandığı kavramlar bir kez belirlenip iyice yerleştirilmiştir, günün birinde gerçeğin onları yalanlaması tehlikesi yoktur, çünkü nasıl olsa gerçeğin üstüne temellendirilmiş değildirler. Matematikte her şey açık seçiktir. Mutlak akıl ise soyut ve mutlaklar arasında gezinir. Kendine mutlak denmesi bundandır. Yozlaşması olanaksızdır, esneklik değildir. Bir kavramı tanımlarken kusursuz özniteliklerle donatır. Fakat en son sınıra dayanarak, radikal düşünmeyi bilir. İşini yaparken kendisinden başka hiçbir şeye güvenmediğinden, yarattığı şeylerin eksiklerini tamamlamak ona zor gelmez. Böylece, siyasal ve toplumsal sorunlar düzleminde, kusursuz, kesin, taşıdıkları adaya layık tek uygar anayasayı ve hukuk düzenini keşfettiğine inanır. Zihnin bu mutlak kullanımına, geometriden örneklenmiş bu düşünüş biçimine *akılcılık* denir (Gasset,1998a:70-71).

Locke'a göre akıl bir işlevler bütünü olarak, eğitim görmüş olsun ya da olmasın, her bir insanda aynı oranda bulunur. Akıl, insan olmanın da ön koşuludur. Akıl kişinin bilgisel donanımındaki genişlemeye paralel olarak öğrenilebilecek bir şey değildir. Locke akıl yürütmeyi ise; zihnin dış duyum ya da iç duyum olmak üzere doğal yetilerini kullanarak edindiği idelerden yaptığı

çıkarımlarla vardığı önerme ve doğrulukların kesinlik ya da olasılıklarının keşfi olarak tanımlar (Bozkurt,2003:205).

Matematik akla karşıt seçenek olarak, yaşamsal akıl ortamla ilintilidir; önselci, mutlak, ütöpik, Descartes aklının tersine, belli bir görüş açısını benimsemek durumunda bulunan tarihsel akıldır. Mutlak ideaların platonik üst dünyasına sırt çevirir, en yakın en etkin gerçeklik olan ortam yoluyla gerçek dünyaya yönelir. Ortam onun evrene açılmasının yoludur (Gasset,1998a:23).

Yaşamsal akıl, gerçeği sonsuzluk terimleri içinde kavramaktan vazgeçer, gerçeğin kendisiyle yani o an etkin bulunan ilgiler ve gereksinimler sonucunda hangi durumda, ne kadar görünüyorsa o kadarıyla yetinir. Ama bu yeniden göreceliğe düşmek anlamına gelmez, çünkü belli bir bakış açısı, eğer bilinçliyse, öbür bakış açılarının varlığını da hesaba katar, onlara açıktır; dolayısıyla kendi içine kapalı bir evrene dönüşme eğilimini aşmıştır (Gasset,1998a:23).

Tarihsel akıl da yaşamsal akla kıyasla yeni bir konum anlamına gelmez, yalnızca onun daha olgunlaşmış, daha belirginleşmiş biçimidir. Yaşamı daha iyi değerlendirebilen bir akıldır, çünkü bireylerin deneyimleri topluca değerlendirilebilir ve bir sistem çerçevesinde bütünleştirebilir (Gasset,1998a:23).

Varlığın akışı içinde bir tarihsel konumun ürünü olan bakış açısı, insanoğlu için gerçeğe katılmanın, gerçeğin dışavurumuna açık bulunmanın yoludur. Totaliter mutlak aklın karşısında farklı bakış açılarının tarihsel bütünleşmesi, bir diyalektik sistem oluşturması insanın ufkuna sığan mutlağa ulaşmanın tek yoludur. Yaşamsal akıl savına varoluşsal etik düzlemde yaratıcı bir yaşam ideali, politik düzlemde, devletin baskıcı egemenliği karşısında ülkenin canlılığının artması karşılık verir (Gasset,1998a:24).

1929'dan sonra, Ortega Y. Gasset tarihsel ve yaşamsal akılı bir yaşam Varlıkbilimi'ne dönüştürür: Yaşam artık kökten gerçek düzeyine ulaşmıştır.

Ortega Y. Gasset ona bir Varlıkbilim ilkesi biçimini verir. Batı felsefesinin yüzlerce yıllık tözcülüğü karşısında kendi dinamik kategorilerini oluşturur, olgunluk döneminde tarihsel diyalektiği kavrar. Yaşamsal akıl programındaki bu sonuç aşaması kendisine aklın bunalımı sorununu derinleştirme ve her türlü idealizmi –görüngübilimsel olsa da- kesinlikle aşma olanağı sağlamıştır (Gasset,1998a:24).

3.1.2. Bilinç (Şuur-Consciousness)

İnsanın düşünen bir varlıktır. Düşünen bir varlık da eylemde bulunan bir varlıktır ve eylemde bulunmak için kararlar verir seçimler yapar. Kendi isteği ya da istem dışı yaptığı her şey bilincin ürünüdür. Seçimler, edimler insan bilincinin karar vererek yaptığı şeylerdir.

Platon, insanı meydana getiren üç yanı olduğunu ileri sürer. Akıl (düşünen, bilen, bilgi edinen yan), arzulamak (ihtiyaçlarını karşılamak) ve istemektir (şan, şeref, güç vs). Bu üç türden hangisi ağır basarsa insan o olur. Akıl yanı ağır basarsa bilgiyi seven, arzulayan yanı ağır basarsa para seven ve isteyen yanı ağır basarsa ün seven olur (Özer,2002:18). Aristoteles ise insanı akıl sahibi olan yan ve akıl sahibi olmayan yan olarak ikiye ayırır. Birincisi değişmez ilkeleri yani bilimi bilen yan, ikincisi ise bedensel ve biyolojik ihtiyaçları karşılamaya yönelik olan bilmeyen yandır. Erdem denilen kısım ise, insanın ruhunda var olan tutkular, huylar ve güçlerden birinin diğerlerine baskın gelerek, ortaya çıkması ve düşünme yetisi ile elde edilmesi halidir (Özer,2002:19).

Yaşamsal akıl kavramında hayvanın düşünme ediminden uzak olduğunu belirtilmiştir. Şöyle ki; şeylerin tehlikesi ya da dürtüsü azalsa bile, hayvan hep onların, dışarıdaki kendinden başka olan şeylerin güdümüne kalmak durumundadır. Çünkü bir kendi kendisi, içine sığınıp dinleneceği bir yuvası olmadığından kendi içine giremez. Hayvan salt ötekileşmedir. Kendi benliğine dalamaz. Kendi varlığının yöneticisi değildir, yaşantısı kendi kendisinden kaynaklanmaz, hep kendi dışında olup bitene, kendisinden başka olana dikkat kesilmiştir. Dolayısıyla yaşamı ötekenden kaynaklandığı,

öteki şeyler tarafından sürüklendiği, idare edildiğini söylemek hayvanın hep ötekileşerek, kendinden uzaklaşarak yaşadığını söylemekle eş anlamlıdır. Yani hayvanın yaşamı oluştumsal ötekileşmedir. Bu nedenle dışarıdaki şeyler hayvanın kendinden başka olan şeyler tarafından oynatılıp sürüklenemez olunca, varlığı sona erer, uyur kalır. Hayvandaki o büyük uyku yeteneği, ilkel insanda da bir ölçüde süren, insanlık eşiğinin altındaki uyuşukluk bundandır; tersine uygarlaşan insanda uykusuzluk artar, içsel yaşamı yoğun insanlar sürekli bir uykusuzluktan yakınırlar (Gasset,2007a:35). Ortega Y. Gasset varoluşumuzu bilinçle ilişkilendirdiği şu sözleriyle açıklar:

Belirli bir eşyanın satın alınmasına karar verilmekle satın alma işlemi sona erer, fakat satın alma öncelikle bir seçme işlemidir ve seçme işlemi kendimiz, pazarın sunduğu imkânların önüne getirmekle başlar. O halde buradaki sonuca bakarsak; “satın alma” yönünden bakıldığı taktirde hayat, aslında, satın alınabilecek bir çeşit imkanlar üzerinde yaşamaktır. Hayattan söz eden insanlar, bana en önemli görünen noktayı unutuyorlar gibi geliyor: Varoluşumuz. Her an ve her şeyden önce, bizim için mümkün olanın idrak edilmesidir. Eğer her an önümüzde birden fazla imkân bulunmasaydı, imkândan bahsetmek manasızlık olurdu. O zaman bir ihtiyaçtan söz edilirdi. Fakat görüyorsunuz; gerçeklerin en tuhafı o ki; varoluşumuzun temel bir şartı, önünde her zaman çeşitli ihtimallerin bulunuşudur ve bu çeşitliliklerden ötürü aralarından seçeceğimiz imkânlar özelliğine bürünürler (Gasset,2007b:43).

Hayat insanın karşısında her zaman olanaklarıyla duran bir yoldur. İnsan her zaman özgür bir varlık olarak seçme işlemini gerçekleştirir. Bir şeyi seçmek diğerinden vazgeçmektir. İnsan yaşamda seçimler yaparak varoluşunu tamamlamaya çalışır. Eğer seçim denen bir şey olmasaydı, hayatın hayat olmak açısından bir önemi kalmazdı. Varoluş seçimlerin olması demektir.

Fenomenolojide somut olan şey genel özün örneklerinden biri olmuştur. Bilinç yaşantısını, nesneyi şu ya da bu yandan, belirsizlikte bir yaşantı olarak yani gerçekte nasıl verilmişse öyle ele alır. Ama onun bireysel özellikleriyle uğraşmaz. Husserl'e göre insan özü nasıl algılıyorsa yaşantısına öyle yerleştirmelidir (İnam,1995:36). Heidegger'e göre bilincin işlevlerinden biri öznelarası olmaktır. Deneyimlere dayanan ben'in, başka bir ben'le nasıl ilişki içine girebildiği sorunu, pek çok özne için geçerli olan anlamındaki nesnelliğin nasıl mümkün olabildiğiyle ilgili olduğundan önemlidir. Husserl'in bu konudaki çözümleri de oldukça önemlidir. Buna göre benden başka olan benlerin olduğu bilinci, kendi bedenimizin bilincinden kaynaklanmaktadır. Bu bilince bakarak, varoluşun ancak bedensel olarak mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Böylece benler, tüm öznelere ortak biçimde deneyimlenen bir dünya içinde yaşıyor olurlar (Ökten,2004:40).

İnsan varoluşumuzu fark ettiği anda hayatın bir seçimler, imkânlar alanı olduğunu da fark etmiş olur ve kendi bilincini kullanarak seçimler yapar. Biz yaşıyoruz derken kendimizi şartlar dünyasında buluyoruz demektir. Ortega Y. Gasset bilinç ve düşünce arasında hiyerarşik bir sıralama yaptığında şu sonuca varmaktadır:

İnsanın yaşamı ancak kendisinin ise, kendisinin olduğu oranda vardır. Bu nedenle, bir delinin ki tam anlamıyla yaşam sayılmaz. Varoluşu kendisinin değildir; ona bilinçle katılmıyordur. Halk dilinde o bilinç yoksunluğu büyük bir sağduyuyla vurgulanarak, delinin 'kaçırmış' olduğu söylenir: Kendi kendisinin egemenliğini elinden kaçırmış olduğu anlamında. Ben bu anlamda diyorum ki, insanın kendi üzerindeki asıl egemenliği düşüncesidir, iradesi değil (Gasset,1998a:34-35).

Ortega Y. Gasset'ye göre insan kendisine armağan edilmiş bulduğu için düşünceyi tam anlamıyla kullanmaz; dünyanın içine gömülmüş, nesnelere ortasında yaşamaktan başka seçeneği olmadığından, insanımsılardan pek farklı olmayan psişik etkinliklerini düşünce biçiminde

düzenliyordur. Bu da hayvanın yapmadığı bir şeydir. Dolayısıyla insan, sahip olduğu ya da olduğu şeylerden çok, yaptığı şeylerden davranışından, ötürü hayvansal türlerin dışına çıkar. İşte bu nedenle hep kendi kendisini gözetler durumda olmalıdır (Gasset,2007a:43).

Bilinç yaşamımızı hangi açıdan incelenirse incelensin, bilinç alanımızın birçok dışsal ve içsel nesneyle dolu olduğunu görülür. Her durumda zihni bütünüyle dolduran bu nesnelere, karışık değildir. Her zaman, aralarında az da olsa, bir düzen vardır. Aslında çoğu zaman bir tek şeyin ötekilerden ayrıldığını görülür; o şey ötekilere yeğlenmiştir. Zihin ona yoğunlaşarak, yalnız onunla ilgilenerek, onu ötekilerden yalıtarak sanki parlaklığını arttırmıştır. Bilincin bir şeye yoğunlaşması doğaldır. Ne var ki başka şeyleri ikincil plana indirmeden bilincin bir şey üzerinde yoğunlaşması olanaksızdır (Gasset,2005:35).

Ortega Y. Gasset'de bilinç kavramının vardığı son nokta kökten gerçekliktir. Kökten gerçeklik ise her bir insanın bireysel yaşamıdır. Bireysel yaşamda birey dünya içinde ikamet ettiği sürece zorla da olsa kendi özgürlüğünü kullanarak çeşitli seçimler yapmak zorunda kalır. Bunu Ortega Y. Gasset şöyle anlatır:

İçinde kaçınılmaz biçimde yer aldığımız ve tutsağı olduğumuz bu ortam, bu yer ve bu zaman bizi her an bir tek eyleme ya da uğraşa zorlamaz, birkaç olasılık sunar ve bizi acımadan kendi girişimimize, kendi esinimize teslim eder; yani kendi sorumluluğumuza. Az sonra sokağa çıktığınızda, hangi yöne gideceğinize, hangi yolu tutacağınızı kararlaştırmak zorunda kalacaksınız. Eğer şu sıradan durumda böyleyse, yaşamın, örneğin bir meslek, bir kariyer seçmek gibi görkemli karar anlarında çok daha beteri olur..." (Gasset,2007a:56).

Ortega Y. Gasset'ye göre bireyselliğin temelini fikirler ve yaşantılar oluşturmaz; bireysellik, yaratılış üzerine değil, bağımsız bir şey üzerine kurulmuştur. Bizler, her şeyden çok, içsel bir seçimler ve itmeler dizgesinden

oluşmuşuzdur. Her bir insan, dizgesini içinde taşır; bu dizge az ya da çok ölçüde, hemen yanındaki, kişinin dizgesine benzer; her zaman hazırdır; insanı, bir şeyden yana ya da bir şeye karşı harekete geçirmeyi bekler. Bir benimseme ve yadsıma düzeneği olan yürek, kişiliğin temelidir. İnsan bir durumu bütünüyle tanımadan, belli bir yönde, belli değerlere doğru çekilmekte olur. Bundan dolayı, yeğlenen değerlerin öne çıktığı durumlarda duyarlıklarına yabancı olan eşit ya da üstün değerlerin öne çıktığı durumları görmez olur (Gasset,2005:59).

Ortega Y. Gasset'de benliğin malzemesi bilinç olduğu için, bu kavramın yanında benlik ve benliğe dalmayı da incelendiğinde görülür ki; esas olan hiçbir şey insana verilmiş değildir, insan hepsini kendisi yapmak zorundadır. Bu nedenle, eğer insan geçici olarak kendisini dış dünyadan sıyırmak, benliğine dalıp dinlenmek ayrıcalığından yararlanıyorsa bu çabasıyla, fikirleriyle, dış dünyadaki şeyleri etkilemeyi, değiştirmeyi ve çevresinde hep sınırlı, ama her zaman ya da çoğunlukla artan bir güvenlik payı yaratmayı başardığındandır. İnsana özgü olan bu yaratı tekniktir. Teknik sayesinde ve teknik ilerlediği oranda, insan dalgınlaşabilir. Bunun tersi de gerçektir; insan teknisyense, çevresini kendi yaşantısına elverişli biçimde değiştirme yeteneği varsa, bu dünyanın kendisine düşüncelere dalmak için verdiği her anda yararlanmış, kendi benliğine dönüp o dünya ve kendisinin onunla ilişkisi üstüne fikirler oluşturmuş, ortam koşullarını alt etmek için bir tasarı yapmış, özetle, kendisine bir iç dünya yaratmış bulunduğu andır. İnsan o iç dünyadan çıkar ve dış dünyaya döner. Daha önce sahip olmadığı bir kendi kendisiyle nesnelere boyunduruğuna girmek için değil, onlara kendi egemen olmak, kendi iradesini ve tasarımını kabul ettirmek, o dış dünyada kendi fikirlerini gerçekleştirmek, yaşadığı dünyayı kendi benliğinin tercihleri doğrultusunda biçimlendirmek için başkisi olarak dönmektedir. Dünyaya bu dönüşünde kendi benliğini yitirmenin tersine, kendi kendisini ötekine taşımaktır, benliğini çevresindeki şeylere yansıtmakta, yani ötekinin yavaş yavaş kendi benliğine dönüşmesini sağlamaktadır. İnsan dünyayı insanlaştırıp, ona kendi ideal esaslarını aktarmaktadır (Gasset,2007a:36-37).

İnsan kendisine verilmiş olan düşünceyi ve yeteneklerini kullanarak harikalar yaratabilir. Dünyayı yaşanılır ya da yaşanılmaz bir yer yapacak olan insanın ta kendisidir. Eğer bilincini verimli şekilde kullanabilirse, teknisyen olabilirse kendisini ötekilere anlatabilecektir. Aralarında bir paylaşım oluşturabileceklerdir.

3.1.3. Kökten Gerçeklik (Radical Reality)

Ortega Y. Gasset'nin felsefesinde kökten gerçeklik kavramı önemli bir yer tutar. Ona göre öyle bir gerçeklik alanı olmalıdır ki, adından da anlaşılacağı üzere kökten olduğundan, altına daha başka hiçbir alan yerleştirilememelidir. Diğer tüm gerçeklikler bu temelin üzerine inşa edilmedir. Ortega Y. Gasset'nin felsefesi insan üzerine kurulduğundan bu gerçekliğinde insan yaşamı olduğunu söylemektedir.

Ortega Y. Gasset kökten insan yaşamı derken, bireysel yaşam yani her bireyin kendi yaşamından bahseder. Bu kavramın her bir insan için kendi yaşamı olduğunu söyler. Başkalarının yaşamından ise ben'in yaşamında olan kişiler olarak söz eder. Başkalarının yaşamı ben için başkaları; fakat onlar için kendi yaşamları olduklarını söyler.

Ötekinin yaşamı, isterse o bizim en yakınımız ve mahremimiz olsun, benim için salt gösteridir, tıpkı bir ağaç, bir kaya ya da geçip giden bir bulut gibi. Gözüm görür onu, ama ben o değilimdir yani yaşamam onu. Ötekinin dışı ağrıyorsa, yüzünden, kaslarının gerilişinden anlarım yani benim için canı yanan biri görünümüdür, ama onun dışı ağrısını ben çekmem; bu nedenle, bende olan şey kendi dışımın ağrısına hiç benzemez. Aslında yakınımın dışı ağrısı sonuçta benim bir varsayımım, tahminim ya da iddiamdır, varsayımsal bir ağrıdır. Kendiminkiyse su götürmez. Onlarının ağrısının gerçekliği ancak dışsal birtakım belirtilerdir. Bu yüzden onların acısı bizim için kökten gerçeklik değildir, ikincil, türeme ve sorunlu bir gerçekliktir (Gasset,2007a:52).

Her bireyin kendisi için ikincil ancak öteki için kökten gerçeklik olan şeyler içselleştirilemeyen, bir bakıma inanmak için de belirtilerinden başka kanıtları olmayan sebeplerdir. Her birey için karşıdakinin acısı onun acıyı çekme derecesiyle ya da mutlu olma derecesiyle aynı olmayacaktır. Peki, kişi kendisine öteki gibi bakınca yaşadıklarının üzerinde bıraktıkları etkiler ne olacaktır? Olumlu etkiler için sorun yoktur. Acı çekme derecesine geldiğinde ise her bireyin kendi acısı her zaman karşıdakinin acısından daha kuvvetli olur. Sartre'a göre bireyin kendi acısının hafiflemesi için kendisine dışarıdan birinin ona bakacağı gibi bakması gerekir. O zaman yaşantılar daha yüzeysel kalacağından kişi üzerindeki etkilerinin de hafifleyeceğini belirtmektedir.

Ortega Y. Gasset bireysel yaşantıların gerçekliğine, birebir yaşanılanların herkesin kendi yaşamında olduğu için bu durumun kökten gerçekliğin ilk nedeni olduğunu belirtmiştir. İkinci neden olarak da; kökten gerçekliğin ne tek gerçeklik, ne en yüce, en saygıdeğer vs. olduğundan bahsetmektedir. Kökten gerçeklik öyle bir gerçekliktir ki, birey açısından gerçeklik olabilmesi için onun yaşamında varolması veya yaşamının en önemli noktalarında kendisini duyurması gerekir. Ben'in yaşamı ise bencillikten, tekbencilikten o kadar uzaktır ki, özü gereği başka her gerçekliğin kendini duyurabilmesi için bir araç olduğunu söyler. Burada Ortega Y. Gasset Tanrı örneğini verir:

Tanrı bile, bizim Tanrı'mız olmak için, bizi varlığından haberdar etmek için, bizi varlığından haberdar etmek için, bir şeyler yapmak durumundadır; bu yüzden Sina Dağı'nda yıldırım yağdırır, patikanın kenarında ki çalılırları tutuşturur, tapınağın kapısındaki tacirleri kırbaçlar ve üç direkli firkateyn gibi Golgotan'ın üç karış üstünde yüzer (Gasset,2007a:53).

Ortega Y. Gasset hiçbir bilginin yeterince kökten olmadığını söyler. Öyle olması için, o şeyin bireyin yaşam alanı denilen dünyanın hangi noktasında, nasıl ortaya çıktığını, varolduğunun keşfedilmesine başlaması gerekir. Çünkü varolmanın tam anlamı budur. Varolmak insanın oluş biçimini

anlatmaz insanın ancak yaşadığını, var olmadığını, tüm varolanların da insan olmayan, ben olmayan şeyler olduğunu söyler. Buna gerekçe olarak da “benim yaşamım bir ortam içinde belirir, doğar, ortaya atılır varlıklarını kanıtlarlar”, der (Gasset,2007a:53-54). Ortega Y. Gasset’yi diğer varoluşçu filozoflardan ayıran fark bu düşüncesidir.

“Yaşamımızı da kendi kendimize vermeyiz, tam kendimizi bulduğumuz anda onu da birlikte buluruz” diyen Ortega Y. Gasset’ye göre, insan, önceden tasarlamadığı, kestirilemeyen bir ortamda, belirlenmiş bir takım koşullar altında varlığını sürdürmek durumunda olduğunu keşfederek yaşar. İnsana verilen bu yaşam boş olarak verilir ve insan giderek onu doldurmak, içine bir şeyler koymak durumundadır. Taşın, bitkinin, hayvanın konumuysa böyle değildir. Varlıkları onlara önceden belirlenmiştir. Taş var olmaya başladığında, varoluşundan başka, davranışı önceden belirlenmiş yani ağırlık yapmak, ağırlığını yeryüzünün merkezine yöneltmek durumundadır. Aynı biçimde, hayvanın davranışları da belli sınırlar içinde kendisine verilmiştir, o da kendi katılımı olmaksızın, içgüdülerini izlemek durumundadır. Oysa insana verilen, hep bir şeyler yapmak zorunluluğudur, yoksa kendini ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bulur; fakat ne yapması gerektiği önceden belirlenmiş değildir. Çünkü içinde yaşamak zorunda olduğu bu ortam ya da dünyanın en tedirginlik verici yanı, kendi ufkunda bireyin eylemleri için ona hep çeşitli olasılıklar sunması; o çeşitlilik karşısında bireyin seçmekten, özgürlüğünü kullanmaktan başka çaresi olmamasıdır. Yani yaşam insan varlığının ta kendisidir. Tek gerçeklik insanın kendisidir, o da yalnızca olmak değil aynı zamanda kendi varlığını seçmek anlamına gelir (Gasset,2007a:54-55-56).

Yaşamla birlikte insana kaçınılması mümkün olmayan birçok gereklilik yüklenmiştir. İnsan bunlara yenik düşmemek için onları göğüslemek zorundadır. Fakat insana bunun için gerekli yollar ve yöntemler verilmediğinden, onları kendi çabasıyla yani her kişi kendisi için ya da gelenek ve göreneklerden yararlanarak yaratmak zorundadır (Gasset,1997:16).

Ortega Y. Gasset'ye göre yaşam deneyimleri, bunların doğurduğu alışkanlıklar, çevrenin etkileri, alın yazısındaki değişiklikler, ruhsal koşullar, kişilik denilen o özü hemen ortaya çıkarsaydı, o zaman bireyin temel doğası diye bir şey, varoluşun getirdiği olayları ilk sıraya alan, onlardan bağımsız temel bir içyapı olmazdı. Kişilikte bir köktenci çekirdeğin bulunduğunu yadsıyan bu düşünme biçimine göre kökten değişikliklere uğrama sorunu diye bir şey yoktur, kişilik denen şey sürekli olarak değişikliğe uğrar: Bir yandan oluşurken, bir yandan da çözünür (Gasset,2005:70).

İnsan her ortam koşulundan kaçabilir. Fakat kaçıışı olmayan şey, bir şey yapmak zorunluluğu, en çok da sonuçta en acılı olan şeyi yapmak zorunluluğudur. Bu da seçmek yani birini diğerine yeğlemektir. Yaşam bir uğraştır. En zoru da, her durumda seçilmesi gereken uğraşın herhangi bir uğraş değil, bireyin isteyerek yöneldiği, gerçek uğraşı olmasıdır.

3.1.4. Kökten Yalnızlık (Radical Isolation)

Her bireyin, her ben'in yaşamsal aklını ve bilincini kullandığı şartlar dünyasında kendisi ya da çevresinden etkilenecek verdiği kararlar vardır. Kökten gerçekliği bizzat yaşantısı olan bu varlık kendisini yaşar durumda bulur ve yaşadığı her şeyde yalnız olduğunu fark eder. Herhangi bir zamanda duygularını aktardığı bir insanın kendisi kadar o duyguları yaşamadığını fark eder. Bu an kökten yalnız olduğunu fark ettiği andır.

Yaşam başkasına aktarılamaz, herkes kendi hayatını yaşamakla yükümlüdür, yaşadığı duygularla kendi baş edebilmek ve en çok kendi hissedebilmek durumundadır. Hiç kimse duygularında ve sevgilerinde başkasının yerini alamaz, insanların ve nesnelere dünyasında doğru bir tavır sergileyebilmek için düşünmesi gereken şeyleri kendi yerine düşünsün diye bir yakınına araç olarak kullanamaz. Bu yalnız ben'in, yapması gereken bir şeydir; ya da yalnızlığının içinde yapması gereken bir şeydir. Bu sebeple insan yaşamı, başkasına aktarılamaz olduğu için özünde yalnızlıktır, yani kökten yalnızlıktır (Gasset,2007a:58).

Ortega Y. Gasset yaşamda sadece bireysel zihnin, bireysel fikirlerin var olmadığını söyler. Yaşamın anlamı, yaşamın ortam ya da dünya denen o mutlak dışta, ben'in dışında olması zorunluluğudur. Ben İstese de istemese de o dünyayı bütünleyen şeylerle, minerallerle, bitkilerle, hayvanlarla, diğer insanlarla çarpışmak zorundadır ve bundan başka bir alternatifi yoktur, tüm bunları yalnız başına göğüslemek zorundadır. Yani insan yaşamının kökten yalnızlığı, gerçekte kendisinden başka bir şey bulunamamasından değil tersine, kendisinin dışında koskoca bir evren olmasından kaynaklanmaktadır. Bu evrenin içinde de sonsuz şeyler vardır. Sorun olan şey, onların ortasında insan, kökten gerçekliğinde, yalnızdır, onlarla yapayalnızdır ve o şeylerin arasında diğer insan varlıkları da olduğuna göre, onlarla birlikte yalnızdır ve ancak kendi yalnızlığında gerçekliğine ulaşır (Gasset,2007a:60). Ben yaşam denen çaresiz kökten yalnızlığın dibinden bir kökten eşlik aracılığıyla çıkar ve yaşamına kendisiyle devam edecek bir eşi arar. Bunun için değişik girişimlerde bulunur. Bir tanesi dostluktur. Ama en yücesi aşk denilen şeydir. Ortega Y. Gasset'ye göre "gerçek aşk, iki yalnızlığı değiş tokuş etme çabasından başka bir şey değildir" (Gasset,2007a:61).

İnsanın sonsuz bir evrende yaşaması onun evren içinde minicik bir parça olduğu anlamına gelmektedir. Kökten gerçekliği yaşamı olan insan evrende yapayalnızdır. Çünkü onu tam anlamıyla anlayabilecek kimse bulunmamaktadır. İnsan yaşadığı her şeyi tek başına göğüslemektedir. Kendisini anlatabildiği kadar anlaşılmalıdır. Sözcükler ne kadar içtenlik ifade etse de kişinin gerçek duygularını onun gibi anlayabilecek kimse yoktur. Her yaşam kendi içinde bir yalnızlıktır.

Benin çevresinde bulunan, ortamını oluşturan, koşullarını meydana getiren evrenin tüm nesnelere ve varlıkları birey denilen yalnızlığa aittirler. Onun temel parçalarıdır ancak hep ötekidirler. Ötekiler her zaman biraz engelleyici, olumsuz, birey-ler-le örtüşmeyen bir ögedir. Bu sebeple ben'in dışında, başka, yabancı bir şey olarak algılanır. Çünkü o, ben'in üzerine baskı yapan dünyadır. İnsan kendisini yaşar bulunduğu anda kendisini o çevre, o ortam ya da dünya denilen şeyle hesaplaşmak zorunda bulur. Dünya

denilen şey Ortega Y. Gasset'nin tabiriyle koskocaman, muazzam bir şeydir. Sınırları siliktir, en uç noktalarına kadar ufak nesnelere doludur; şeyler denilen o kendilikleri gelişigüzel sınıflandırarak, dünyada mineraller, bitkiler, hayvanlar ve insanlar olduğu söylenir. O şeylerin ne olduğuyla ilgili farklı bilimler söz konusudur. Dünya bu bilgilerin varolma sebebidir ve kimi şeylerin ben'in yakınında kimilerinin uzağında olmasını sağlayan şeydir. Bunlar ve buna benzer şeyler ben'in yaşamının kökten ortamında görüldüğü biçimiyle yeryüzünün asıl gerçekliğidir. Bu özelliklerin hepside ben'le ilintilidir. Onlar ben için ilintili olmaktan çıktıklarında yani ben'in yararı için varoluşlarından soyutlandıklarında, araç, gereç ya da bireye köstek olmaktan çıktıklarında varlıkları sıfıra indirgenir. İlintiler dünyasında her şey yalnızca ben'le olan bağlantısından oluşur (Gasset,2007a:61-62-63).

Fenomenolojik yöntem yönelim esasına dayanmaktadır. Yönelim esasına dayanmak ise dış dünyadaki nesnelere yönelip onları anlamlandırma sürecinden oluşur. İnsan ilk önce ihtiyacı olan şeylere yönelerek onları anlamlandırmaya başlar. Yani dünyada varolan her şey insanın ya işine yarar ya da onun işini yapmasını engeller. Engelleme işlemi bile olsa nesnelere insan için anlamlı hale gelmeye başlar. Dünya içindeki her şey ben'e ya uzak ya yakındır. Fakat ben'e yakın olan her şey onun için aynı derecede anlamlı değildir. İnsan için bahsedilen nesne bazen çok uzak olsa da yakın olan şeylere göre daha anlamlı olabilir. Örneğin sevilen bir insan ele alındığında ben'den ne kadar uzağa giderse gitsin anlamı kaybolmayacaktır. Tam tersi olarak sevilmeyen bir insan ben'in ne kadar yakınında olursa olsun fazla anlamlı olmayacaktır.

Dünya ben'i doğumundan itibaren çevreler ve beni herhangi bir şekilde sınırlamaya zorlamaz (Gasset,2007b:59). Burada sözü edilen dünya ben olmadan niteliksiz yani varlıkları sıfıra indirgenmiş olur. Ben kendisini dünya içinde yaşar bulunduğu anda dünyadaki varlıklar varlık olurlar çünkü ben'le ilişki kurmak zorundadırlar.

İnsan yaşamı derin bir yalnızlıktır. Bunun sebep olduğu bir şey vardır ki bu da toplumda sözlere sığmayan bir arkadaşlık, topluluk, birlikte yaşama telaşdır. Örn; Başkalarıyla aynı fikirde olmak gibi düşünme düzeninin doğasından gelen bir istek vardır. İnsan bir sorunla karşılaştığında, ilk işi başkasına danışmaktır. Ben karşısındakiyle farklı biçimde düşünmesi gerekse bile, içinde o ayrılığa özel bir özür bulma zorunluluğu duymaktadır (Gasset,1998a:57-58).

İnsan, yaşam denilen o onulmaz yalnızlığın derinliğinden onun kadar köklü bir arkadaşlık ve topluluk arayışı içinde yüzeye doğru yükselir. Her insan başkaları olmak ister, başkaları da o olsun ister. Yaşamın birçok boyutu, kişinin içine gömülü bulunduğu yalnızlığı parçalamak ve başkalarıyla ortak bir varlıkta eritmek için yaptığı istekli girişimlerden oluşur. Aralarında, yalnızlığından kaçmak için en radikal girişim aşk denen şeydir. Ben bir başkasını, öteki olmayı, ötekinin varlığıyla kaynaşmayı arzuladığı oranda sever ve gerçekten ötekinin varlığını kendi varlığıyla bir gibi duyar. Eğer ötekini elinden alırlarsa, ben'e, sanki öz varlığının yarısından yoksun bırakıyorlarmış gibi gelir. Fakat bir an gelir, ben'e eşlik eden hemcinsine bir şey olur. Bedeni kaskatı kesilir, hareketsizleşir. Ben çağırdığında yanıt vermez. Ötekinin yanıt vermesi, hemcinsi için varolduğunun algılandığı temel bir eylemdir. Artık onun için ben'in varlığı sona ermiştir. Ben artık onunla birlikte değildir. Ben şimdi onun açısından yalnız kalmıştır. İşte bu izlenimsel olay, ben'e eşlik eden birinin uçup gittiğini duymak, önceden daha geniş bir yaşamken birden daraldığını, ben'in kendisiyle baş başa kaldığını fark etmesi, ölüm denilen olgudur. Ölenden yoksun, yalnız kalan, geride kalandır, yaşamayı sürdürendir. Bu durumda ölüm bir birliktelikten geriye kalan yalnızlıktır (Gasset,1998a:58-59).

3.1.5. Çevre (Ortam-Circumstancia)

Kökten gerçeklik olan insan yaşamında, insanın kendini fark ettiği anda bir çevre içinde bulunmaktadır. Uğraşların, yapmak istenilen şeyler de bir ortam -çevre- içindedir. İnsan, her zaman kendisi dışındaki şeylerle ilintilidir

yani bir anlamda pragma niteliğinde ki şeylerin dünyasında bulunur. İnsan yaşamı ne kadar gerçekse insan olduğu andan itibaren dünyanın varlığının da nitelik kazanması, onun da o kadar gerçek olduğu bu ortamda -istese de istemese de-yaşamak zorundadır.

Ortega Y. Gasset insanın bütün hayatının, kendisine ait şartlar içinde ve ya çevresindeki dünyada bulunduğunu söyler. Dünya düşüncesinin de temel anlamının bu olduğunu savunur. Dünya, ben'in önündeki hayati imkânların toplamı ve dünya, ben'in varlığı dışında veya ondan yabancı bir şey değil, onun hakiki çevresi olduğunu belirtir. Dünya, hayatı ve insanın potansiyelini tasvir eder. Daha da somutlaştırarak ben için mümkün olanın sadece bir parçası olduğudur. Dünyanın ben'lere muazzam görünüşü, ben'in de onun içinde minicik bir obje gibi hissetmesinin nedeni budur. Dünya ve ben'in muhtemel varoluşu, kaderden veya gerçek varoluşdan daima büyüktür (Gasset,2007b:44). Benler bulunduğu ortam da onlara yararlı olan şeyler ile ilinti olduğu zaman onların sahip olduğu özellikleri de irdelemesi gerekmektedir. Ortega Y. Gasset bunu bir örnekle açıklar:

Mademki dünya şeylerden oluşuyor, o şeyler bana birer birer verilmiş olmalı. Örneğin elma birşey. Biz söz konusu olanın "Kavga elması" olmasındansa Cennet'teki elma olmasını yeğliyoruz. Ama o cennet sahnesinde hemen tuhaf bir ayrıntı keşfediyoruz: Havva'nın Adem'e sunduğu elma, acaba Adem'in gördüğü, bulduğu aldığı elma mıdır? Çünkü Havva sunduğunda ortada bulunan ve açık seçik görünen yalnızca yarım elmadır, Adem'in bulduğu, gördüğü, aldığı yalnızca yarım elmadır. Kesin terimlerle konuşacak olursak, Havva'nın açısından bakıldığında görünen, ortada bulunan şey, Adem'in açısından bakıldığında görünen ve ortada bulunan şeyden farklıdır. Gerçekten de cisimsel olan her şeyin iki yüzü vardır; biz de aya bakarken yaptığımız gibi, o yüzlerden yalnızca birini dikkate alırız. Görmek; dar anlamıyla görmek denen şey söz konusu olduğunda, hiç kimse elma denen

şeyi görmüş değildir, çünkü elmanın iki yüzü olduğuna inanılır ama iki yüzün ancak biri ortadadır. Üstelik elmayı gören iki kişi varsa, hiçbirisi ötekiyle aynı yüzü görmüyordur, öbüründen az çok farklı olan öbür yüzü görüyordur (Gasset,2007a:71).

İnsanın çevresinde ne olursa olsun her zaman bir yüzüyle vardır. Diğer yüzü görüldüğünde de ilk görülen yüzü görülmemektedir. İnsan da aynı şekildedir. Beden olarak insan cisimsel olarak vardır ve herkes tarafından görülebilir. Oysa onun görünmeyen özellikleriyle birlikte varlığı mevcuttur. Mahremiyeti tamamen görünmez.

Ortega Y. Gasset'ye göre ben'in karşısındaki şeyler bir yüzlerini gösterirler. En basit örnek olan elma örneğinde elmayı ele alındığında onun çevresini rahatlıkla görülür. Ortega Y. Gasset bunu görmek olarak adlandırmamaktadır. Tek tarafı görmek, görmek değildir. Çünkü ben bir yüzüne bakarken elmanın iki yüzünü aynı anda göremez. Gördüğü o anda baktığı yüzüdür. Daha önceden gördüğü yüz ise anımsanan kısmı olduğu için tamamen görmek denilen şey anımsamaların toplamı değildir. Ortega Y. Gasset bu sebepten ötürü şeylerin kökten gerçekliği ben için açık seçik var olmaz demektedir. Bu ikinci derece -salt anıya karşılık veren- bir gerçeklik düzeyinde olmaktadır. Dolayısıyla bir şeyin yalnızca bir bölümünün somut varlığına o şeyin kalan bölümleri kendiliğinden eklenmektedir; bu nedenle o bölümlerin ben'in önünde bulunmadığını, ama başka bölümlerle birlikte bulunduğu anlaşılmaktadır (Gasset,2007a:71-72).

Ortega Y. Gasset ikinci olarak şeylerin ben'lerin önünde hazır ve birlikte bulunduğunu söyler. İçinde bulunan mekân eğer bir salonsa iç mekân oluşu iki özellikten kaynaklanır. Birisi içindekileri dört bir yandan sarıp çevrelemesinden ve biçiminin kapalı, yani sürekli oluşundandır. Yani yüzeyi hiç kesintiye uğramaksızın ben'lerin önündedir, ondan ve ona ait nesnelere başka bir şey görülmez. Bu salon dar anlamıyla göz önündeyken, onun dışındaki dünya da ben'ler için onunla birlikte bulunur; elma örneğinde olduğu gibi, açıkça görülmeyen, fakat birikmiş olan deneyim sayesinde, göz önünde

bulunmasa da, varolduğunu, orada durduğu ve hesaba katılması gerektiğini bilinen şeyin ben'lerle birlikte bulunuşu, artık alışkanlığa dönüşmüş olarak ben'lerin içinde taşıdığı bir bilgidir. Şöyle ki ben'ler için eylemsel olarak, belli, açık seçik, bir eylemle varolan şey ama alışkanlığından ötürü görünmez bir şekliyle varolan şeydir. Burada iki kavram daha ortaya çıkmaktadır. Bunlar da eylemsellik ve alışkanlıktır (Gasset,2007a:72-73).

Ortega Y. Gasset buradan bir yasaya varır. Yaşanan dünya, ben'lerin içinde bulunduğu anda hazır bulunan pek az şeyden; bununla birlikte de o anda örtülü –ben'in her an göremediği, ama ya daha önce görmüş olduğu ya da, istese daha sonra görebileceği bilinen şey- olan ancak görülebileceğini, istenildiğinde hazır bulunabilecek sanılan sayısız şeyden oluştuğudur. Ortega Y. Gasset burada Himalaya örneğini verir. Himalaya ben için orada, ben için örtülü durumda kalır, fakat o kendine özgü örtülülük biçiminde dünyanın gerçek bir parçasıdır (Gasset,2007a:73).

Ortega Y. Gasset ikincil bir yasayı da şöyle vurgular: Ben'lerin karşısında bulunan hiçbir zaman tek bir şey değildir, hep bir şeyin, fark edilmeyen diğer şeylerden baskın çıktığı, diğer şeylerin o fark edilen şeyin üzerinde seçildiği bir fon oluşturduklarıdır. Bunların yapısal yasa olmasının nedeni ise onların ben'lerin dünya yapısını tanımlamalarıdır. Bu durumda İçinde yaşamak zorunda olunan dünyanın hep iki boyutu, iki organı vardır: dikkatle görülen şey ya da şeylerin üzerinde seçildiği bir fondur. Ayrıca, dünya kendi parçalarından ya da bölümlerinden birini, bir gerçeklik göstergesi gibi ben'lere sunar. İkinci bir boyutu ise o vurgulanan şeyin ya da şeylerin vurgulanamayan fonu olarak bırakır. Bu da görünen ortam niteliğindedir. O fonun ikinci boyutu ufuk diye adlandırdığımız şeydir. Üzerinde durduğumuz her şeyin bir ufku vardır, bize o ufuktan, ufkun çerçevesinde görünür. Aynı zamanda ufuk, gözün gördüğü, orada, ben'lerin önünde açık seçik duran bir şeydir, özel bir dikkate ihtiyaç duyulmadan görünür. Çünkü o anda ben dikkatini başka şeylere yöneltmiş olabilir. Dünyanın şimdi ben'lerin önünde hazır bulunmayan parçası, ben'ler için örtülü olan parçası ufkun ötesindedir (Gasset,2007a:74).

Ortega Y. Gasset'ye göre çevre ve dünya birbirinden gittikçe farklılaşmaktadır. Çevre, ben'lerin önünde hazır bulunan dünyanın parçasıdır. Ben'lere görünen şeylerin sadece bir yüzü görüldüğü için çevreye de etrafında açıkça ya da yarı gizli olarak görünen dünya denir. Ama dünya onun üzerinde, ufkun ve çevrenin ötesinde, sadece birlikte bulunarak oluşmuş bir örtülülük içerir, her durumda çevrenin arkasına gizlenen bir mükemmellik içerir. Örtülü dünya gizemli değildir fakat bu dünyanın sırlı ya da hazır bulunma olasılığından yoksun olduğu anlamına gelmez. Ufuk ise, dünyanın gözler önünde bulunan kısmıyla örtülü kısmı arasındaki sınır çizgisidir (Gasset,2007a:74-75).

İnsan çevresinde görebildiği şeyleri anlamlandırır. Fakat her nesneyi tam olarak göremez. Nesnelere bir yüzü hep saklıdır. Dünya da aynı şekilde bir ufuk çizgisiyle görülebilme oranını daraltmıştır. Çevre insana daha çok görünmekte; fakat dünya gittikçe uzaklaşmaktadır. Ben için hazır olmayan, benim bir şekilde kullanamadığı kısmı dünyanın ufuk çizgisinin gerisinde kalır.

Şeylerin görünür varlığı ise; görme ve görünürlüğün en açık hazır bulunma biçimidir. Fakat buradan sadece görünen şeylerin varoluşunun olduğu anlamı çıkmamaktadır. Ben'in önünde hazır olmayan şeylerin de – göremediği şeyler- varoluşları vardır ve kokular sesler gibi duyuyla algılanabilen her şey ben'in önünde hazırdır. Ortega Y. Gasset'ye göre ben'in sahip olduğu söylenen duyu organlarının beş taneyle sınırlı olmadığını en azından on duyunun olduğunu söylemektedir. Renkler, şekiller, kokular vs yerine *duyu nesnelere* denmektedir. Ben'lerin çevresinde olan duyu nesnelere, ben'leri çevresini saran şeyler oldukları için ben'ler onlarla birlikte, onlara karşın varolmak zorundadır ve onların orada oldukları güvenilir bir gerçektir. Fakat onların olmaları da *özgül enerjiler* olarak adlandırılan şeylerle olması ise yalnızca varsayımsaldır (Gasset,2007a:76).

Nesnelerin insanlar için hazır olması her an elde edilebilecek bir şey olması anlamına gelmektedir. İnsan ihtiyacı olduğu anda bu nesnelere elde eder, ihtiyacı olmadığı anda atabilir. G. Marcel'e göre sahip olmak, dilediği

gibi kullanabilmek, muktedir olmaktır. Yani kişinin kendisini tecrübe edebilmesidir. O'na göre, sahip olma edimi her şeyi problem kategorisine indirgeyen bir edimdir (Koç,2004:110).

Şeyler diye adlandırılan nesnelere, orada oldukları için ben olmadan da orada oldukları, ben'den bağımsız olduklarını anlamına gelmektedir. Ortega Y. Gasset'e göre "tüm o şeyler -ışık, gölge, ses vs.- ben içindir, ben'in yaşamını yürütebilmesine yarayan işaretler olmalarıdır" (Gasset,2007a:77).

Ben, beş duyu organı sayesinde dokunduğu, gördüğü, kokladığı, işittiği nesnelere bedeninin içinde duyar, onları içselleştirir. Bunları fark ettiğinde ise, çevrenin de orada hazır bulunan şeylerden, birer beden olan nesnelere oluştuğunu fark eder. Ona beden denmesinin nedeni insana en yakın varolan şeyle, herkesin kendi ben'iyle, yani bedenleriyle çarpışması, her ben'in bedeni tüm öteki şeylerin de beden olmasına yol açmasıdır. İnsan her şeyden önce, bir bedende bulunan ve o anlamda yalnızca bedeniyle özdeşleşen bir varlıktır. İnsanın yalnızca bedenine hapsolması onun aynı zamanda farklı yerlerde olmasını olanaksızlaştırır (Gasset,2007a:80-81).

Bu durum kendisiyle birlikte, dünyanın yapısı açısından, yeni ve belirleyici bir şey getirmektedir. Ben yerini değiştirebilir fakat yeri neresi olursa olsun, ben'in burada'sı olacaktır. Burada ve ben, ben ve burada hiçbir zaman birbirinden ayrılmayacaktır. Dünya da, içindeki her şeyle birlikte, ben için varolmak zorunda olduğundan, kendiliğinden bir perspektife dönüşür. Yani nesnelere buraya göre yakın ya da uzak, buranın sağında ya da solunda, aşağısında ya da yukarısında bulunurlar. Bu da insanın dünyasının üçüncü yapısal yasasıdır. Bu dünya her bir ben'in kendi dünyası değil de, tüm insanlarla ortak olan bir dünyadır. Ben'lerin buradaları birbirleriyle kesişmezler, birbirlerinden ayırılırlar, bu yüzden dünya onların gözüne ben'inkinden her zaman farklı bir perspektiften görünür. Ben kendi içindedir, o kendi içindedir. Yalnızca ben öteki insanın dışında değildir, ben'in dünyası onunkinin dışındadır. Yani karşılıklı iki dışarılık söz konusudur ve bu yüzden birbirlerine kökten yabancıdır (Gasset,2007a:81-82)

Ben varoluşunu gerçekleştirirken başka ben'lere katılım esasına dayanan bir birlikteliği vardır. İnsanın bedensel olması onun katılımını gerçekleştirmesini sağlar. Diaologa girdiği ben'lerle bir paylaşım söz konusudur. Fakat paylaşım ne kadar derin olursa olsun ben, öteki olmayacaktır. Aynı şekilde öteki de ben gibi olamaz. Hepsinin kendilerine has ben'leri vardır. Yani mahremiyetlerini ne kadar birbirlerine açarlarsa açsınlar ikisi birbirinin dışında varolmak durumundadır. Bu sebeple birbirlerine yabancı konumdadırlar.

İnsanın bedensel olması, yalnız tüm şeylerin de beden olmalarını gerektirmekle kalmamış, dünyanın bedensel olmayanlar da dahil tüm şeylerinin ben'in çevresinde ben'le ilişkili olarak yer almalarına yol açmıştır. Şeyler, doğrudan ya da dolaylı olarak ben'in çevresinde yer aldıklarından her biri farklı bölgelere dağılmış olurlar. Kimi ben'e uzak olur kimi yakın, kimi sağında ya da kimi solunda olur. İnsan kendini oluşturan şeyleri belli bölgelere yakıştırıp yerleştirmede o kadar ileri gitmiştir ki, Hıristiyanlık bile Tanrı'sını bir yere yerleştirmek, boşluğun bir yerine koymak gereğini duyar ve Tanrı'yı temel özelliği saydığı o niteliğiyle tanımlayıp belirler, her gün dua ederken onu belli bir yerde konumlandırır: "Ey göklerde bulunan Babamız" derken babaların sayısı çoktur, ama Tanrı'yı eşsiz kılan yukarılarda, sabit yıldızların bölgesinde ya da gökyüzünde oturmasıdır. Buna karşılık insan Şeytan'ın öbür uçta, dolayısıyla en alt bölgede, Cehennem'de ikamet etmesini uygun görmüştür (Gasset,2007a:82-83).

Ortega Y. Gasset'ye göre yukarıda söylenenlerin hiç biri gerçek ya da diğerlerinin kaynağında bulunan olgular değildir. Bunlar insan zihninin dünyanın nesnelere karşısında gösterdiği tepki sonucu oluşturduğu hayali yorumlar, insanın ilk perspektifi ve kendi kişiliğiyle ilintili olarak yaptığı konumlandırmalardır. O amaçla düşsel şeyler icat edip düşsel bölgelere yerleştirirler. Bunlar; insanda kendisini, içinde her şeyi belli bir bölgeye ait olarak bulduğu, bölgeselleştirilmiş bir dünyada yaşadığı duygusunun ne denli temel olduğunu göstermektedir. Ama yaşamsal dünyanın böyle bir envanteri çıkarılırken, herkesin kendine en yakın şey olan bedeniyle onunla çatışma

halinde diğer bütün bedenlerin ortaya çıkması ve bunların bir perspektif çerçevesinde, belli bölgelerde yetiştirilmeleri, şeylerin aynı zamanda ben'in yaşamı için araç ya da köstek olması, varlıklarının her biri kendisi için değil başkası için var olmasıdır. İşte bu başkası için olmak kavramı şeylerin yaşamın şeyleri, işler ve ilişkiler olarak asıl varlığını açıklayan bir kavram olarak açık seçik kalır. Bir şeyin kavramı o şeyin ne olduğunu, varlığını söylemek iddiasındadır; o varlık söz konusu şeyin tanımlanmasını belirtir. Ortega Y. Gasset burada bisiklet örneğini vermektedir. Bir kişiye bisikletin ne olduğu sorulduğunda onun tanımını yapmadan önce ayaklarında otomatik olarak pedal çevirmeyi andıran bir kıpırtı olur. İşte bu hareketin anlamı da bir nevi bisikletin tanımını yapmaktır. Ancak burada şeylerin mutlak anlamda ne olduklarını ele alınmamakta, şeylerin mutlak varlığını kabul ederek hareket edilmektedir. (Gasset, 2007a:83-84-85).

Ortega Y. Gasset'ye göre her şey bir başkasına yarar, o da bir başka üçüncüsüne yarar, başka bir şey için araç olma durumu insanoğlunun bir amacına ulaşana kadar böyle zincirleme gider, Örneğin; kükürt denilen şey barut yapımında kullanılır, barut da topları tüfekleri doldurmaya yarar, onlarda savaşmaya yarar, savaş ta... diye zincir sürüp gider. Savaşın neye yaradığına gelindiğinde ise başka sebepler ortaya çıkar. Bu yararlılık zinciri kükürtten ve onun barut yapılmasına yönelik başlıca kullanışlardan oluşan tek zincir değildir. Çünkü barut aynı zamanda avcılıkta da başka yerlerde de kullanılır. Demek ki şeyler, olumlu ya da olumsuz hizmetle olarak birbirleriyle birleşip savaş, av, bayram gibi yararlılık yapıları oluşturmaktadırlar. Ortega Y. Gasset bunları pragmatik alanlar olarak adlandırmaktadır. Son olarak bahsettiği dünyanın yapısal yasası ise; her bir bireyin kendi dünyası bir etkinlik alanları halinde düzenlenmiştir. Her bir şey o alanlardan birine ya da öbürüne aittir, yararlı varlığı orada öbürleriyle birlikte yapılanmıştır, bu böyle sürer, gider. Etkinlik alanları ya da iş ve ilişki alanları doğrudan ya da dolaylı olarak, bedenlerin alanları olduklarından az çok kesin ve özel biçimde yerleştirilmişlerdir, yani en azından çoğu, belli mekânlara yakıştırılmıştır. (Gasset,2007a:86).

İnsanların sahip olduğu her şey zincirleme şeklinde süregelen bir yarar hiyerarşisine sahiptir. Nasıl ki toplumu oluşturan yapılar birbirlerine bağlantılı olmak zorunda ise insanın işini gören şeyler de başka şeylerle bağlantılıdır.

İnsan yaşamının dünyası ve Ortega Y. Gasset'nin etkinlik alanları diye adlandırdığı çeşitli yanların yönlendirilmesinden oluşur. Ortega Y. Gasset şiir örneğini verir ve şiirin söylediklerinin gerçek olduğunu savunmaktadır ve şiirsel gerçeğe bilimsel gerçeğin arasındaki ayrılığın ikincil nitelikte olduğunu söylemektedir. Her ikisinin de gerçek olan, yani ortalıklarda sahici birer gerçek olarak bulunan şeylerden söz etmeleri olgusuna kıyasla ikincildirler. (Gasset,2007a:88-89). Son olarak Ortega Y. Gasset gökyüzüyle ilgili şu örneği vermektedir:

Mavi gökyüzü öyle ta tepelerde, pek dingin, masmavi, kayıtsız, bizi umursamaz olmakla başlamaz; ilkin üzerimizde yaşamımız açısından yararlı olan pek çok sayıda işaretlerin toplamı olarak etki yapmakla başlar, işlevi ve etkinliği bizi ona dikkat etmeye zorlar, onu o işaret lambası etkinliği içinde görmemizi sağlar. Gökyüzü bize işaretler verir. Bir kere mavi gökyüzü bizim için güzel havanın habercisidir; güneş gün boyu yolculuğunda, sanki kentin çalışkan ve sadık bir memuru gibidir; tuhaf bir rastlantı sonucu, ücret istemeyen bir belediye hizmeti vermiş gibi, her gün doğudan batıya rotasını izler; gece bastırınca da, yılın mevsimlerini ve binyılları gösteren yıldız kümeleri, bize bir de saatleri gösterirler. Üstelik gökyüzünün işaretleme uyarma, esinleme etkinliği burada da kalmaz. Kant bile gökyüzüyle ilgili: “ İki şey var ki, ruhumu hep yeni bir şaşkınlık ve hayranlıkla dolduruyorlar; durup üzerlerinde ne denli sık, ne denli uzun, ne denli derin düşünürsem o şaşkınlığım ve hayranlığım o denli artıyor: başımın üstündeki yıldızlı gökyüzü ile içimdeki ahlak yasası (Gasset,2007a:77).

Ortega Y. Gasset için mavi gökyüzü muazzam bir hesaplamanın sonucudur. Sadece maddesel olarak değil, manevi olarak da ona bir şeyler fark ettirdiği açıktır. Bu da gökyüzünü yaratan Varlık'tır.

3.1.6. İnsan (Human Beings)

Ortega Y. Gasset'nin insan kavramına verdiği önem kullandığı temel kavramların hepsinin insan için olmasından anlaşılmaktadır. İnsan, belli bir ortamda varolan, doğduğu andan itibaren bir çevrenin içinde varolmak zorunda olan, varoluşunu fark ettiği anda da yaşamını verimli hale getirmeye çalışan ve bunun için seçimler yapan, karalar veren ve dünyadan faydalanan kişidir. Varoluşçu filozofların üzerinde özenle durduğu konulardan biri insandır.

Ortega Y. Gasset'ye göre, insan tam anlamıyla bir kültür yaratıcıdır, baştan başa bir yaşamsal tehlike olan yaşantısında, içinde mutlu olabileceğini sandığı ikincil bir dünya olarak kültürü yaratır (Gasset,1998a:30). İnsan kendi başından geçen şeydir, yaptığı şeydir. Başına başka şeyler de gelmiş olabilirdi, ama gerçekten başına gelmiş olan gerçekten yaptığı şeyler burada, ardı sıra sürüklediği kaçınılmaz bir deneyimler dizisi, tıpkı varını yoğunu çıkınında toplamış, taşıyan bir berduş gibidir. Bu yüzden de insanın yapacağı şeylere sınır koyulamaz. Olanakların sınırsızlığında, onu yöneltebilecek, önceden belirlenmiş bir veri olarak, bir tek değişmez çizgi vardır. Bu da geçmiştir. İlerde ne olacağını bilmesede ne olmadığını bilir ve geçmişi göz önüne alarak yaşar (Gasset,1998a:107).

İnsan kavramı Ortega Y. Gasset için kolay tanımlanamayan bir kavramdır ve bu konuda Husserl'den oldukça etkilenmiştir. İnsan başlangıçta ben'in gözüne yalnız ve yalnızca kendisine karşılık veren kişi olarak görünür. Ben yalnızlığında insan diye adlandırılmaz. O adın anlattığı gerçeklik, sadece ben'e yanıt ya da karşılık veren bir başka varlık bulunduğu zaman görünür (Gasset,2007a:105). Ortega Y. Gasset modern insanı da şöyle tanımlamaktadır:

Her şeyin hakimi ama kendinin değil. Kendi yarattığı bolluk içinde kendini kaybolmuş hissediyor. Elinde her zamankinden daha fazla vasıta, daha fazla bilgi, daha çok teknik bulunmasına rağmen, dünya, dünyaların en kötüsünden farksız gidiyor, akıntıya kapılmış, sürüklenmiş gibi.

Böylece, kudret hissi ve kendine güvensizlik hissinin garipçesine karışımı modern insanın ruhunda yerleşti (Gasset,2007b:47).

İnsan içgüdü sistemini yitirmiş bir yaratıktır. Arta kalmış bölük pörçük içgüdüsel tepkileri onu belirli bir davranış biçimine sokmaya yetecek güçte değildir. Varlığının bilincine varır varmaz insan kendisini ürkütücü bir boşluğun içinde bulur. Ne yapacağını bilemez. Uğraşlarını kendisinin yaratması gerekmektedir. Eğer önünde sonsuz bir yaşam uzansaydı, bu durum büyük bir sorun olmayabilirdi. İsteklerini birbiri ardınca yapabilir, düşlerindeki uğraşların her birini deneyebilirdi. Ancak yaşam çok kısa, hızlı ve koşturmadan ibarettir. Ve en büyük sorun da budur. Dolayısıyla yapılacak tek şey, bir yaşam biçimi seçerek diğerlerine sırt çevirmek, bir şey olmak için diğer şeyler olmaktan vazgeçmek, kısacası bazı uğraşları diğerine yeğlemektir (Gasset,1997:15). İnsan, özünde -ruhsal derinliklerinde- tüm duyguları barındırır. Duyguları, istekleri, seçimleri vs. olan, kısaca fenomen bir varlıktır (Gasset,2005:66). İnsan kavram Ortega Y. Gasset'in İnsan Anlayışı başlıklı bölümde ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.7. Öteki (Othering)

Ortega Y. Gasset için öteki kavramı insan ve toplum arasında bir geçiş sağlamaktadır. İnsan ancak öteki ile ortaya çıkmakta ve ötekilerle olan tüm ilişkilerinde de önce toplumsal ilişki daha sonra da toplum meydana gelmektedir. Ortega Y. Gasset öteki kavramına sosyolojik anlam yüklemiştir. Ortega Y. Gasset'in öteki probleminin hareket noktası içinde bulunduğu

döneminin düşünsel yapısının bozulmuş olmasıdır. Ötekini anlamanın en iyi yolu ise dönemin koşullarını analiz etmekle gerçekleşir.

Dünyadaki şeyler göre mineraller, bitkiler, hayvanlar ve insanlar olarak sınıflandırılmıştır. Ancak ben'lerin cansız nesnelere olan ilişkilerinde karşısında ki herhangi bir nesne ben'ler için araç olmuştur, sadece aralarında pragmatik ilişkiler olmuştur. Ben'lerin önüne çıkan, işine yarayan ya da işine engel olan nesnelere kendilerince de birer beden oldukları için diğerleridirler. Ben'ler karşısındaki bitkilere, minerallere, hayvanlara vs. karşı bir eylemde bulduklarında onlara nasıl tepki verebileceklerini bilmektedirler. Cansız nesnelere zaten ben'lerle ilişkili olan ancak ben'lere karşılık veremeyen ötekilerdir. İnsanlara gelince ise durum değişmektedir. Çünkü özellikle işin içine öteki olarak insan girdiği zaman kaygılar, kuşkular ve korkular başlamaktadır. Ortega Y. Gasset'in öteki kavramına verdiği anlam şöyledir:

Doğayla baş başayken kendimizi öylesine rahat ve keyifli durmamızın nedeni, doğanın bizim hakkımızda bir görüşü olmayışındır (Gasset,1963:90). İşte aşırı kuşkudan kaynaklanan tedirginliğimizin nedeni budur. Özelliklerinin, hakkımızda bir görüş sahibi olmak olduğunu bildiğimiz varlıklardan söz ettiğimizde, savunmaya geçtiğimiz, dikkat kesildiğimiz nedeni; Cennetsi dünyanın yumuşacık ufkunda bir tehlike belirtmektedir, öteki insan (Gasset,2007a:94).

Çevre başlıklı konuda bahsedilen ufuk kavramında, benin ufkunun sardığı çevrede öteki belirtmektedir. Öteki denilen şey, öteki insandır. Ortega Y. Gasset'in tabiriyle: "Duyumsanabilir bir varlık biçimi olarak ben'in gözünde yalnızca bir beden, kendine özgü biçimini gösteren, ben'in gözünün önünde hareket eden, bir takım nesnelere uğraşan, yani dışarıdan gözle görülür bir davranış sergileyen bir bedendir. Öteki, dünyanın tüm dışsallığı karşısında, salt mahremiyet olan şeydir. Hayvanın bedeni, tüm öteki rengi ve direnci olan şeyler gibi belli bir bedensellik belirtisi vermedikçe, yepyeni ve tümüyle değişik bir şeyin belirtisi olmadıkça, göremeyiz. O şey hayvandaki bir

beden dışılık, bir içerisi, bir mahremiyettir. Onun ben'e yanıtını biçimlendirdiği, ısırığını ya da boynuz darbesini hazırladığı, ya da tersine, yumuşaklık ve tatlılıkla gelip bacaklarınıza sürtünmeyi tasarladığı yerdir. Ben'in canlılarla ilişkisinin birlikte varolmaya benzer bir yanı vardır. O birlikte varoluş canlının içindeki bir merkezden, yani kendi mahremiyetinden kaynaklanmaktadır. Her birlikte varoluş, iki mahremiyetin birlikte varoluşudur; bunlar ne oranda karşılıklı kendilerini belli ederlerse, o da o oranda vardır. Eğer canlının bedeni ben'e mahremiyet belli ediyor, sezdiriyor, düşündürüyorsa, bunun gövdesi, hareketleri vb. ile açığa vurduğundandır. O halde bir beden, içine kapatılmış, hapsedilmiş gibi duran bir mahremiyetin belirtisi ise, bu bedenin ten olmasındandır, mahremiyeti belirtme işlevine de anlatım denir. Ten ağırlık taşımaktan ve kıvılcıktan başka, bir şeyler anlatır. Bu da anlatımdır. (Gasset,2007a:94-95).

Ben'in karşısında bedene bürünmüş ve ben gibi hareketleri olan bir varlık bulunmaktadır. Bu varlık ötekidir. Karşıdaki varlığa öteki denmesinin nedeni ben gibi düşünen, ben gibi davranan hatta davranışları çoğu kez hesaplanamayan bir varlıktır. Hayvanlarda ben'e verilen tepkiler içgüdüsel olduğu için davranışsal değişikliklerden bahsedilemez. Yani hayvanın davranışları sabittir.

Ötekinin bedeni, ister dingin, ister hareket halinde olsun, ben'e öteki insan denen mahremiyette olup bitenlerin en çeşitli belirtilerini, göstergelerini, ipuçlarını yollayan bir araçtır. O içerisi, o mahremiyet ben'in önünde hazır bulunmaz, ama her zaman bedenle birlikte bulunur, tıpkı elmanın görülmeyen yarısı gibidir. Burada birlikte bulunuştan söz edilebilir. Dünyanın ve içindeki her şeyin ben'ler için nasıl varolduğu bu şekilde açıklanabilir. O bedenin fizyonomisi, yüz ifadeleri, el, kol, gövde hareketleri ve sözcükleri, orada ben'inkine benzer bir mahremiyetin varlığını açıkça göstermese bile, belli eder. Beden son derece verimli bir anlatım alanıdır (Gasset,2007a:95-96).

Ortega Y. Gasset'ye göre insan, ben'den başka, bir de öteki olarak görünür; öteki, ben'le alışverişi olabilecek ve –istemese de- olması gereken

kişidir; çünkü ötekinden nefret de etse, hiç varolmamasını istese da, ortaya çıkan sonuç onun için ben'in kaçınılmaz biçimde varolduğudur. Bu da ben'i onun, belki de kötü olan niyetlerini hesaba katmaya zorlar. Karşılıklı hesaba katma yani karşılıklılık, ben'e ilişkiyi toplumsal olarak nitelendirir. Ama bir eylemin karşılıklılığı, etkileşim, öteki de ben gibi olduğu için olasıdır: Ben için ben neyse, ötekininde ben'i vardır. Yani tıpkı ben gibi düşünmekte, duymakta, istemektedir. Tüm bunlar ötekinin yüz mimikleri ve beden hareketlerinden anlaşılır. Öteki olmak, insanın başına gelebilecek temel bir niteliktir. Ben, yalnızlığında, insan gibi bir genel adla adlandırılmaz. O adın anlattığı gerçeklik, ben'in gözüne sadece ben'e karşılık veren bir başka varlık bulunduğu zaman görünür. Ortega Y. Gasset bu konuda Husserl'den fazlasıyla etkilenmiştir. Husserl; "İnsan sözcüğünün anlamı bir kişinin diğeri için varolmasını gerektirir; dolayısıyla, bir insan topluluğu, bir toplum ister". Bunun tersi de geçerlidir: "İnsanların çevrelerinde başka insanlar bulunmadıkça kavranamayacakları da aynı ölçüde açıktır". Bu nedenle, insandan bir toplumun dışında söz etmek başlı başına çelişkili ve anlamsızdır. İnsan, her ne kadar son gerçeği yalnızlıksa da, yalnızlığı içinde ortaya çıkmaz. İnsan, öteki ile toplumsallık ilişkisi içinde, birisiyle alışveriş halinde, ona karşılık veren olarak ortaya çıkar (Gasset,2007a:104-105).

Herkesin yaşamında karşılaştığı ilk şey öteki insanlardır. Çünkü her bir ben bir ailede doğar, ailenin de çevresinden yalıtılmış bir varlığı yoktur; ailenin toplumsal hücre olduğu fikri aile denen o insan kurumunu alçaltan bir hatadır diyen Ortega Y. Gasset'ye göre aile kurumu sıkıcıdır çünkü aynı zamanda sıkıcı olmayan insani hiçbir şey yoktur. İnsanın yaşayacağı dünya insanlardan oluşan bir çevredir. İnsani çevre insan yaşantısında hayvan, bitki ve mineral dünyasından önce gelir. İnsanın çevresiyle ilişki kurabilmesi konuşma denen dil ögesiyle, fikir alışverişinde bulunmakla gerçekleşir (Gasset,2007a:106).

Ortega Y. Gasset'ye göre insan doğumundan başlayarak ötekine – alter'e- açık olduğundan, istese de istemese de, doğumundan başlayarak diğergamdır. İnsanın doğumundan başlayarak, öteki'ne açık olduğu, yapıp

etiklerinde kendinden ayrı ve yabancı bir varlık olarak öteki ile hesaplaşma durumunda olduğu söylendiğinde, o açıklığın ötekinden yana mı yoksa karşıt mı olduğu belirtilmemektedir. Bu ötekine yönelişin iyi ya da kötü niyetle olmasından daha önce gelen bir şeydir. Ötekini soymak ya da öldürmek de, tıpkı onu öpmek ve özveride bulunmak gibi, önce ona açık olmayı gerektirir (Gasset,2007a:107).

Öteki ile yapılan bu açıklamalardan sonra görülen şey öznelere arası ilişkilerde öteki olmadan bir faaliyet gösteremeyen insan için, karşısında ancak ona nasıl tepki vereceğini kestiremediği bir varlığın olması sosyolojik açıdan toplumsal ilişkiyi başlatan en önemli unsurdur. İnsan ve toplum arasındaki geçişi sağlayan bu problem insan ve toplum konularında tekrar ele alınacaktır.

3.1.8. Toplum (Society)

Ortega Y. Gasset felsefesinde insan kadar toplum kavramı da büyük önem taşımaktadır çünkü her insan doğduğu andan itibaren kendini bir çevre içinde, insan topluluğu içinde bulmaktadır. Toplum kavramı Ortega Y. Gasset'in toplum anlayışı başlıklı bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Toplumbilimciler toplum kavramından önce toplumsal ilişkiyi ele almışlardır. Toplumsal ilişki; ben'lerden biri yaşamını sürdürürken, kendine benzer biri olarak tanıdığı ötekine rastladığında ortaya çıkmaktadır. O öteki insan denilen şey ise; ben'in karakteristik ve birincil özelliği kendisine yönelik eylemine fiilen ya da yeti düzeyinde karşılık vermesidir ki bu ben'in eylemine girerken önceden onun tepkisini hesaba katma zorunluluğunu gerektirmektedir. Bu arada öteki de, kendi açısından, tepki verirken ben'in tepkisini hesaba katmaktadır. Dolayısıyla, kendine özgü, başka herhangi biriyle karıştırılmayacak bir gerçeklik vardır ki; o da ben ve ötekinin katıldığı bir eylemdir. Bu öyle bir eylemdir ki, ötekinin eylemi onunla iç içe, onun içine girer, onunla sarılıp sarmalanır, dolayısıyla etkileşim biçiminde gerçekleşir (Gasset,2007a:134-135). Ortega Y. Gasset burada etkileşim üzerinde

durmaktadır. Karşılıklı eylemler sonucunda toplumsal ilişki ve dolayısıyla toplum oluşmaktadır. Toplumsal ilişki olmadan toplum meydana gelmez. Ortega Y. Gasset toplumu şöyle tanımlamaktadır:

Birliktelik ya da toplum diye adlandırdığımız gerçek ancak varlıklarını değiş tokuş eden, karşılıklı biri öbürü olan iki şey arasında varolabilir. Yani ben senin, sen benim için varolduğunu, bende olduğunu, varlığımın bir bölümünü doldurduğunu duyduğun ölçüde sana eşlik ederim ya da seninle birlikte olurum; yani, ben, sen olduğum ölçüde sana eşlik ederim, seninle birlikte yaşar, senin yanında kalırım. Tam tersine, ben sen olmadığım ölçüde, benim için ne de başka herhangi biri hemcinsin için varolmadığın ölçüde, yalnız kalırsın, topluluk içinde ya da başka biriyle olamazsın (Gasset,1998a: 57).

Arada bir paylaşım olduğu zaman birliktelik, toplum oluşmaktadır. Bunun içinde ben'le birlikte ötekilerinde ben'de varolması ve aynı zamanda ben'in de onlarda varolmasını gerekmektedir. Ben gerek kendi cinsiyelle gerekse karşı cinslerle birlikte varolarak, yalnızlıktan uzaklaşmış ve sosyalleşmenin gereklerinden birini yerine getirmiş olur. Çünkü ben'in fark etmediği bir insanla toplumsal ilişki kurması olanaksızdır. Aynı şekilde ben'i fark etmeyen diğerleri içinde durum aynıdır.

3.1.9. Perspektivizm (Perspektivism)

Ortega Y. Gasset'nin perspektivizm anlayışı onun felsefesinin bakış açısını oluşturmaktadır. Ortega Y. Gasset yöneldiği bir epistemeye göre bu kavramı temellendirirken F. Nietzsche'den etkilendiğini belirtmiştir.

Ortega Y. Gasset *Bakış Açısı Doktrini* adlı eserinin 10. Bölümünde iki insanın aynı çevreyi farklı açılardan gördüğünü söyler. Farklı pozisyonlar, çevredekilerin farklı şekilde organize edildiği anlamına gelir. Yani bir kişi için ön planda olan, başka biri için geri planda kalabilir. Dahası, bazı şeyler birbiri

ardına gizlendiğinden, her bir birey diğerinin göremediği farklı şeyleri görecektir (Dobson,1989:144).

Ortega Y. Gasset bir insanın çevreye bakış açısının, diğer insanın bakış açısından farklı olmasının yanlış olmadığını belirtir. Zaten herhangi bir bakış açısından aynı görülecek olan bir gerçekliğin saçma olduğunu söylemektedir. Ona göre kozmik gerçeklik sadece verilen bakış açısından görülebilir. Perspektif gerçekliğin bileşenlerinden biridir. Ortega Y. Gasset görsel perspektif fenomenini basitçe sunmamaktadır. Aslında hiç kimsenin aynı şeyleri aynı görmediği doğrudur. Çünkü herkesin konumu farklıdır ve olayları da farklı şekillerde görür. Bunun sebebi de her kişinin çevresine, ihtiyaçlarına, hislerine, isteklerine, entelektüel meşguliyetlerine bağlı olarak görüşlerinin değişmesidir. Özet olarak bu bileşenlerin hepsi birey olarak ben'i oluşturur. Nesnelere uzaklık sadece uzaysal değil, duygusal da olabilir (Dobson, 1989:145).

Ortega Y. Gasset *Duygusal Geometri* adını verdiği makalesinin bir bölümünde bu fenomenin belirgin bir örneğini verir. Algılanan dünyanın ben'in ona karşı olan hislerinden etkilendiğini belirtir. Yakınlık ve uzaklık duyguları o yere veya nesneye olan bağlılık, sevinç, üzüntü, ayrılık yaşamak gibi olaylardan etkilenmektedir. Bu yüzden Ortega Y. Gasset'nin perspektivizmi sadece görsel alana sıkışmamıştır. Ortega Y. Gasset özne ve nesne arasındaki duygusal ilişkiyi de hesaba katmaktadır. Çünkü özne ile nesne birbirini tamamlar, eğer biri olmazsa diğeri soyutlamadan ibaret kalır (Dobson,1989:146). Ortega Y. Gasset'nin bu noktaya kadar iddiası açıktır. Günlük hayatta bu tepkilerin hepsine yer verilmektedir.

Ortega Y. Gasset öznel ve nesnel zamandan bahsederken dışçıya giden çocuk ve Noel gecesine hazırlanan çocuk arasındaki görüş farkından da bahsetmektedir. Diğer gün dışçıya gidecek olan çocuk için 12 saatlik zaman dilimi çok uzun geçmekte fakat Noel gecesini geçiren bir çocuk için bu zaman dilimi hemen geçmektedir. Ben'in duygusal yaşantısının içinde bulunduğu bu süreç her ben'e göre farklı geçebilir (Dobson,1989:146).

Ortega Y. Gasset'ye göre bilgi perspektiftir (Gasset,1967:44). Yani bilgi söz konusu olduğunda nesnellikten bahsedilemez. Her insanın bakış açısı tektir. Kimse başkasının gözünden kendisini göremez.

Perspektivizmin içine rasyonalite ve rölativite dahil edildiğinde; rölativistler değişmez bir gerçek olmadığını savunurlar. Onlara göre gerçekler görecelidir. İlk zamanlar Ortega Y. Gasset bu görüşü savunmuştur. İnsan hayatı ve deneyimleri karakterize eden somut değişkenliği devam ettirmeyi isteyen bu yaklaşımdan memnundur. Daha sonra ise "eğer gerçek yoksa görecelik nasıl ciddiye alınabilir?" diye bir soru sorar. Ve gerçeğe inanın hayatın temel unsuru olduğunu söyler. Eğer gerçeğin bir uzvunu kesilirse, insan hayatının da absürtleşeceğini düşünür. O göreceliğin kuşkuculuğu doğuracağını ve kuşkuculuğunda intihar olduğunu söyler (Dobson,1989:147).

Ortega Y. Gasset bir diğer kanıt olarak çevresel kanıtları savunur. Tarihin dönemleri insanları anlayarak sağlanır demektedir. Tarihin en önemli koşulu, asıl göreceliğin tamamen zıddıdır. Bir tarihçi çalışmalarına ilkel insanla başladığında, bu kişi kültürlerinin anlamını ve gerçekliği olduğunu savunur. Ve sahip olduğu bu şeylere hep sahip olacaktır. Ortega Y. Gasset'ye göre düşünmek gerçeği düşündürmektir. Bir kimsenin hakikati yoksa o kişi güvensiz kalır çünkü gerçek hayatın bizden istediği bir gerçeklik vardır. Eğer gerçekten düşünülmezse varılan sonuçlardan memnun kalınmaz ve bu durum ben'i rahatsız eder. Kısaca, anlamsızlığa dönüştürülmüş insan hayatı olmaksızın, gerçeğe olan ihtiyaca sezgisel yanılı cevap veremezken, göreceliğin mantıksal yanılığı da cevap veremez (Dobson,1989,s:148).

Ortega Y. Gasset diğer taraftan göreceliğin bir takım hatalar yarattığını da söyler. Gerçeğe bağlı kalmak için, hayatı reddeder. Rasyonalistler, gerçeğin tek ve mutlak olarak sadece insanoğluna dayandırılmayacağını söylerler. Yani görünen her şeyin gerçek olduğunu savunurken, Ortega Y. Gasset'ye göre insan hayatına gereken önemi vermezler. Bu, zaman içerisinde değişmez bir şekilde hayali gerçeklere ve hayat semptomlarına yabancıdır. Yani gerçek dünya niceliksel dünya, geometri dünyasıdır.

Niteliksel dünya ise görülen, duyulan, hissedilen dünyadır (Dobson; 1989,s:149).O rasyonalizm ve görecelik kavramlarına karşı görüşlerini şöyle özetler:

Rasyonalizm gerçeğe sarılmaya devam eder ve hayatı terk eder. Görecelik, gerçeğin sakin değişmezliğinin varlığının devinimini tercih eder. Ama sorun aynen kalır. Birini diğeriyle nasıl bağdaştıracamız? Perspektivizm bu ikisini bağdaştırır (Dobson; 1989,s:149-150).

Rasyonalistler için soyut bir bilgi mevcuttur yani bir çeşit soyut öznenin var olduğunu savunurlar. Ortega Y. Gasset ise bunlara karşı çıkar çünkü bu somut insan yaşamının tarihsel gerçekliğini ve çeşitliliğini göz önünde bulundurmaz. Yani bireye bakış açıları yanlıştır. Ortega Y. Gasset, ben'i çevreleyen gerçek ve özne olarak ben arasındaki ilişki anlayışını bir benzetmeyle anlatır.

Akan suda süzgeç düşünelim. Süzgeç kendi özelliğine göre sudaki bazı şeyleri yakalar ve bazılarının da akmasına izin verir. Diyebiliriz ki süzgeç seçer ama değiştirmez, bozmaz. İşte süzgeç öznedir. Seçme işlemi de öznenin fonksiyonudur. Ancak her süzgecin yakaladığı şeyler diğerlerinden fazla ya da eksik olabilir. İnsan hayatı özne ve nesne arasındaki boş yere koşuşturmadır ya da bir top düşünelim. Bu topa biri vurduğunda bir özelliği ortaya çıkmaktadır, fakat başka biri daha vurduğunda bambaşka bir özelliği de ortaya çıkar. Topun esnekliği, bu yeni özelliği, sadece başka bir nesneyle ilişkiye girdiğinde ortaya çıkar. Bu görünüş gerçeğin objektif niteliğidir. Nesnenin görünümü öznenin durumuna göre farklı olacaktır. Elimizde etraftaki gerçekliği seçen olarak bir özne vardır ve farklı süzgeçlerin yakaladığı her şey ise gerçeğin birer parçasıdır (Dobson; 1989,s:151).

Ortega Y. Gasset ile rölativistler arasındaki farka bakılacak olunursa; rölativistler birinin bakış açısının sadece onun durumuna değil (Ortega Y. Gasset'nin de kabul ettiği bir olgu), aynı zamanda birinin bakış açısının diğerininkinden daha doğru olup olmadığına karar vermenin bir yolu olmadığını ele alır. Bir diğer etmen şu ki; kim ve nerede olduğuna dayanan görüşü açısından, Ortega Y. Gasset de gerçeğin izafi algılanışı olduğu konusunda, gerçeğin mutlak anlayışı bakımından onun perspektivizm öğretisi gerçeğin kendisini göreceli yapar (Dobson,1989:150).

Ortega Y. Gasset'nin perspektivizm anlayışı Nietzsche'den olduğu kadar Dilthey'e de dayanır. Dilthey'e göre yaşama hakkında bir olgunluğa, yaşam içerisinde bir şekilde ulaşılır. Olgunluk denilen duygu ve düşünce zenginliği insanlığı her alanda geliştirir. İnsan her şeye yaşamın içinden bakar. Yaşamın kendisi tarihsel olarak olduğu için tarihsel olduğu kadar tinseldir. Hatta tinselliğe kendini kaptıran insanlar evrene ve yaşama karşı bakış açıları değişir (Özlem,1986:71).

Ortega Y. Gasset insanların hissettikleri duyguların, yaşadıkları olayların onlar üzerinde bıraktıkları etkilerin ya da düşüncelerin farklılığının normal olduğundan bahseder; fakat bazı şeylerin göreceli olması onların gerçekte varolmaması anlamına gelmez. Görecelik bile bir gerçekliğin üzerine kurulmuştur.

Mutlak gerçeğin varlığını reddedişi ve insan hayatından ayırması, mutlak gerçeğe göre göreceli olan bir gerçeklik fikrini de reddettiği anlamına gelir. Ortega Y. Gasset asıl gerçeklik olarak insan hayatını göz önünde bulundurduğunda ise, mutlakıyetçiliği bırakmıştır. Dahası perspektif de gerçeğin bir bileşenidir. Gerçek sadece perspektif ile algılanır. O, bu teoriyi kendi perspektivizm fikrinin doğrulayıcısı olarak düşünmüştür. Ortega Y. Gasset kim ve nerede olduğuna bağlı olarak değişen bakış açısından dolayı bir anlamda kendisini rölativist olarak görmekte idi. Gerçeğin kendisi görecelidir. O zaman ben'in göreceli durumu da mutlak bir durumdur. Ben kendini akan sudaki bir süzgeç olarak düşündüğünde yakaladığı şeyler,

akıntılı sulardan oluşacaktır. Akıntılı suyun mutlaklığı düşünülürse, dışarıdan konuşmak soyut olur fakat somut olan akıntıyı (şu an) düzenleyen sayısız parçaları yakalamaya çalışan sudaki süzgeçtir. Ortega Y. Gasset her bir ben'in mutlak bilgisi olduğunu söyler ve her ben'in bireysel özelliklerinin, gerçeği elde etmesine engel olmadan, başkaları tarafından elde edilemeyebilecek olan gerçeğin bir kısmını almasına izin verdiğini ve her birey ya da grubun gerçeğe dair eşsiz bir gözlemci olduğunu düşünür (Dobson,1989:151-152).

Ortega Y. Gasset'nin daha iyi ve daha kötü perspektif anlayışına bakıldığında görülmektedir ki bazı perspektifler diğerlerinden daha verimlidir. Sadece varolan belli çeşitleri yeterli bilgi için en uygun şartları içerir. Yani diğerlerinden fazlasını görenler vardır ve bu diğerleri bu göze çarptığında bu üstünlüğü kabul etmekten başka gerçekçi bir şey yapamazlar (Dobson,1989:152).

Oluşan birçok perspektif arasından, geleneksel ya da farklı, nasıl karar verilir? Sorusuna cevap olarak top örneği ele alındığında; bilinçli özne olarak hareket eden top, gerçeğe yani duran topla etkileşime girmektedir ve bu etkileşim gerçeğin bazı niteliklerini serbest bırakmasına sebep olmaktadır. Top esnekliğini bırakır. Şimdiki durumda, en iyi perspektife sahip bilinçli öznenin, daha az yeterli perspektifteki bir özneye göre, serbest bırakacağı daha fazla gerçeklik olduğu söylenebilir. Dünyanın ben'e nasıl görüldüğü ben'in onunla oluşturduğu etkiye bağlıdır. Bu da tam olarak perspektifin hayati önemini tanımlamaktadır. Yani gerçeklik ben'in bakış açısından bağımsız değildir (Dobson,1989:153).

Ortega Y. Gasset bilime de olası bir süzgeç özelliğine sahip demektedir. Ancak bilim ele aldığı sınırlı konular yüzünden bazı sorulara cevap veremez. Ortega Y. Gasset ayrılmaz bir evren fikrinin bütün bir dünya kavramına sahip olma arzusunu bırakmanın, psikolojik olarak imkânsız olduğuna inanmaktadır. İşte bilim eksik bir perspektif yapısına sahiptir. Ortega Y. Gasset bireylerin tamamlanmış bir perspektif yapısına ihtiyacı

olduğunu söyler. “Tam söylenen hem kendisine hem de nesnesine doğru gelen perspektifken, eksik söylenen imkânsız bir perspektiftir” der. Eğer tasasız bir dünyayla karşılaşılırsa -ki bilimin sonuçlarına göre bu olur- hiçbir şey iyi görülmez çünkü dikkati çeken eşit doğruluktaki şeylerin sayısı sonsuzdur. Bu yüzden bir noktadan diğerine yerleşmenin bir anlamı olmaz. Düzen ve perspektif olmadan evrensel manzaranın da bir anlamı yoktur (Dobson,1989:154-155). Benimsenmesi gereken gerçek üzerine olan perspektiftir. Bu gerçeğin bitmek tükenmek bilmeyen karmaşıklığı tarafından zorla kabul ettirilir. Perspektif mümkün olduğunca zengin olmalıdır. (Dobson,1989:156).

3.2. İnsan Kavramının Ortega Y. Gasset Felsefesindeki Yeri

İlk bölümde Ortega Y. Gasset'nin felsefesinde temellendirdiği kavramlar incelenmiştir. Bu kavramlara bakıldığında yaşamsal akıl, kökten gerçeklik, kökten yalnızlık, çevre vs. hepsinin insan için olduğunu görülmektedir. İnsan da insan için, toplum da insan içindir. İnsan olmadan bu dünyada, çevrede, canlı ve cansız tüm nesnelerin bir anlamı yoktur. İnsan çevresindekileri, yaşamını, yaşamındaki her şeyi anlamlandıran tek şeydir. Özünde yalnızlık ve yaşamı kökten gerçeklik olan bu kavram Ortega Y. Gasset için fazlasıyla önemlidir. Çünkü yaşadığı dönemdeki savaşlar, Ortega Y. Gasset için birçok faktör açısından yıkımlarla dolu olmuştur ve insana verilen önemin azaldığını düşünmüştür. Nitekim acımasızca öldürülen insanlar -ötekiler- sanki çok değersiz, anlamsız birer varlıkmiş gibi izlenim bırakmıştır.

Ortega Y. Gasset insanı tüm sorunları çözebilecek varlık olarak görmüştür. İnsan, insanın karşısında ki öteki, ötekinin karşısında ötekiler buldukları dönemi iyileştirecek varlıklardır. Sahip oldukları özellikleri de kullanarak günün sorunlarını çözeceklerdir. Ayrıca ötekilerin de varolan bireysel yaşamı vardır. Bireysel yaşam Ortega Y. Gasset açısından fazlasıyla önemlidir çünkü herkes kendi yaşamsal alanı içinde faaliyetlerini gerçekleştirir. Her birey sahip olduğu çevre ile görünüşte birlikte ama

içselleştirildiğinde seçimlerini, edimlerini kendi yapacaktır. Bunun için gerekli olan yaşamsal akıl onların bireysel tercihlerine yön verecek olan araçtır. İnsanlar yaşamak için düşüneceklerdir ve yaşamsal akıl insanın sahip olduğu kökten gerçekliğidir. Yani Ortega Y. Gasset felsefesini yaşamsal akıl üzerine temellendirecektir. Çünkü akıl olmadan ne insanın farkına varılacak ne de insan kendinin ve yapabileceklerinin farkına varacaktır. İnsan kendini fark ettikten sonra çeşitli girişimlerde bulunacak ötekileri fark edecektir. Ötekilerle toplumsal ilişkiyi başlatacaktır. İnsan bunları yaparken çok önemli bir gerçeği de fark edecektir ki bu da aslında her zaman yalnız olduğudur. İnsan nasıl ki doğarken yalnız doğmuşsa ölürken de yalnız ölür. Ötekilerle ilişki içine girerken aslında seçimlerinde, edimlerinde, yani özgürlüğünde de yalnız olacaktır. Yaşadığı her şey de, hasta olması, mutsuz olması, acı çekmesi, sevdiği bir insanı kaybetmesi, bir insanı sevmesi, âşık olması vs. yalnız olacaktır. Yapacağı şeylerin sorumluluğunu tek başına üstlenmesi gerektiğini görecektir. Ortega Y. Gasset avcılık konusuna da değinecek ve insan avcılığından bahsedecek, insanların nasıl ötekilerini, tıpkı avcılık sporuyla ilgilenen insanlar gibi, zevk duyarak ve karşısındakini önemsemeden avladığından bahsedecek, gerekse sevginin üstünlüğünü överek, kendisi de bir kadın tarafından terk edilmiş bir insan olarak, insanın yaşamına kattığı anlamdan bahsedecektir. Bu ve daha farklı sebeplerle insana verilen değer in yetersiz olduğu ve insanın anlaşılmadığını düşünerek bir İnsani Bilimler Enstitüsü kurmuştur. Ancak dönemin şartlarından dolayı tekrar kapatmak zorunda kalmıştır.

Bir çevre içinde kendini bulan insan sahip olduğu özellikleriyle, varoluşunu tamamlamaya çalışacaktır. Ortega Y. Gasset insan felsefesini bu çerçevede geliştirmiştir. İnsana verilmesi gereken önemden sık sık bahsederek diğer varoluşçu filozoflarla aynı fikirleri paylaştığını göstermiştir. XX. yy. insanların fark edemedikleri yaşamları, düşünce kalıpları, yani insanlık potansiyellerini Ortega Y. Gasset fark ettirmeye çalışmaktadır. Ona göre insan varsa her şey vardır, insan yoksa hiçbir şey yoktur.

3.3. Toplum Kavramının Ortega Y. Gasset Felsefesindeki Yeri

İnsan kavramından sonra toplum kavramı da Ortega Y. Gasset için çok önemlidir. Çünkü insanların oluşturduğu toplum insan yaşamı açısından etkisi yüksek bir organdır. Ancak dönemin sözü geçen sosyologları toplum kavramına gerektiği önemi verememiş, sadece yüzeysel bir şekilde toplumu açıklamışlardır. Toplumun tanımını yapmanın kolay olduğunu belirten Ortega Y. Gasset toplumda meydana gelen olayları, olguları söylemekten çok nedenini bulmaya çalışmanın ve çözüm üretmenin gerekliliğinden bahsetmiştir. Topluma verilmesi gereken değeri A. Comte, E. Durkheim, H. Spencer vs. gibi sosyologların bile veremediğini söylemiştir. Özellikle bu sosyologlara önemli eleştirilerde bulunmuştur çünkü sosyolojinin tepesine koyulan bu kişiler toplumu incelemekte yetersiz kalmışlardır. Ortega Y. Gasset toplumu felsefi açıdan ele aldığı için aynı zamanda felsefi sosyoloji de yapmaktadır.

Ortega Y. Gasset'ye göre toplum, iki insanın, biri diğerine göre öteki olarak, başladığı toplumsal ilişkiler yumağından başlayan bir süreçtir. Bu süreç diğer ötekilerle devam eder. Cansız nesnelere ve hayvanları içermeyen toplumsal ilişki sürecinden sonra artık davranışlarımıza karşılık verilen ancak, nasıl ve ne şekilde karşılık vereceği belirsiz olan ötekilerin tepkileri ile toplum olmaya doğru giden bir süreçtir. Ötekiler bireysel yaşam alanlarında organik ve mekanik dayanışmayla birlikte toplumu oluştururken beraberinde olumlu ve olumsuz sonuçları da getirmiştir. Şöyle ki varoluşçu filozofların her fırsatta değindiği ötekileşme, dejenerasyon, bireyselliğini yitirme, Ortega Y. Gasset'nin toplumun anlayışında da gündeme gelmiştir. Ortega Y. Gasset toplumu tehlikeli bir organ olarak görmektedir. Gerek kütle olarak adlandırdığı gerek yığın olarak adlandırdığı toplumlar tarihi süreçlerinde diğer toplumları da etkilemekten geri kalmamışlardır. Bir savaş filozofu olan Ortega Y. Gasset bu sebeple topluma çok önem vermiştir. Kendi içinde bulunduğu İspanyol toplumunun iyi bir dönem geçirdikten sonra İç Savaş ve beraberinde devrimler, Dünya Savaşı derken nasıl yıprandığını görmüştür. Ortega Y. Gasset devlet kurumunu büyük bir tehlike olarak görmüştür. Gelenek göreneklerin insan üzerindeki etkisi toplum aracılığıyla olduğundan tüm

insanların aynı kalıba girmesini ve toplum baskısının bireyleri nasıl etkilediğini toplum felsefesinde ele almıştır.

Toplumda eğitim, ekonomi, siyaset gibi dallarda söz sahibi olan kesimlerin, kendi çıkarları uğruna ülkeyi nasıl bir yozlaşma içine soktuğundan, üniversitelerin misyonlarını yerine getirmediğinden bahsetmektedir. Ekonomide ve siyasette liberalleşmenin öneminden toplum felsefesinde bahsetmektedir. Birliktelik ve istikrarlı olmak toplumları geliştirecek iki özelliştir. Günün sorunlarını kökten fark etmek ve kütleleri uyandırmak toplumda varolan aydınların işidir. Ancak bu yönde aydınları da çeşitli zorluklar beklemektedir. Kendisinde İspanya için önemli bir aydın olan Ortega Y. Gasset yalnızlık içinde ülkesinden defalarca sürülmüştür. Başka ülkelerde kendine yer bulmuştur. Ancak yinede her zaman kendi vatanına, bağımsız ve özgür İspanya'ya dönmek için elinden geleni yapmıştır. Ve bunu da başarmış ve kendi ülkesinde vefat etmiştir.

4. BÖLÜM: ORTEGA Y. GASSET'NİN İNSAN VE TOPLUM ANLAYIŞI

4.1. Ortega Y. Gasset'nin İnsan Anlayışı

Ortega Y. Gasset insan kavramına ontolojik bir anlam yüklemekten çok sosyolojik bir anlam yüklemiştir. Yani insanın ne'liğinden ziyade insan neler yapabilir? Toplumun içinde insanın işlevi nedir? Toplumsal ilişkilerde bireyin duygu ve düşünce durumları nasıldır? Gibi konulara yer vermiştir. Varoluşçuluğun başlıca problemlerinden biri olan insan problemi bazı filozoflar tarafından epistemolojik açıdan yaklaşıldığı için bu konuya ontolojik yaklaşılması gerektiğini düşünen filozoflar yüzünden iki görüş ortaya çıkmıştır. Varoluşçuluğun teist kanadında olan Ortega Y. Gasset, felsefesinde insanın varoluş sürecini anlatırken felsefi sosyoloji yapacağını en baştan belli etmiştir. Ortega Y. Gasset'nin kavramları arasında yer alan insan kavramına epistemolojik açıdan yaklaşmıştır

İnsan kimdir ve nedir? Problemi yüzyıllar boyunca insanoğlunun kafa yorduğu, üstünde düşündüğü sorulardan biridir. Önceleri yaşamını idame ettirebilmek için bu soruların üstünde durmamış ancak birincil ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kendine yönelmiştir. Sonraları insanlar tür olarak çoğalıp, aralarında paylaşım başlayınca birbirleriyle yani kendi türü ile bir mücadele içine girmiştir. Böylece doğayla olan çelişkisine bir de kendisine karşı yarattığı çelişki ve çatışma eklenmiştir (Özer,2002:13-14). İnsan probleminin gerçek temelini atan filozof Kant olmuştur. İnsana dair her tür problemin merkezine insanın ne olduğu sorununu koymuştur. Nietzsche'nin temel sorunu ve düşüncelerinin hareket noktası insan olmuştur (Tepe, 1998:16).

Ortega Y. Gasset insanı kendine göre yorumlamış, bireysel yaşamını temele alarak sorunlara kendince çözümler üretmeye çalışmıştır. Çünkü içinde yaşadığı İspanya oldukça zorlu bir dönemden geçmektedir ve her zaman görülür ki filozoflar yaşadıkları dönemin etkisinde kalarak düşüncelerini temellendirirler. Ortega Y. Gasset'nin temel amacı insanı anlamaktır. Bu düşünceyi temellendirebilmek için de Descartes felsefesini eleştirmekle işe başlar. İnsanı anlamak için salt rasyonalist ya da salt

pozitivist açıları yeterli bulmaz. Bu yaklaşımlar Ortega Y. Gasset'in sürekli eleştirdiği ünlü sosyologlarında yaptığı gibi insanı tek yönlü ele alırlar. Oysa insan tek bir perspektivizmle anlamlandırılacak bir varlık değildir.

İnsanoğlu çeşitli nedenlerle bir düzen içinde yaşamaya başlayınca inanma biçimleri oluşturarak dinleri yaratmıştır. Merkezine dini koyduğu bu yaşamın tanrısını evreninde merkezine koymuştur. Sonra çevresine yönelmeye başlayınca dünyayı ve onun düzenini aramaya araştırmaya koyularak evreni, dünyayı meydana getiren tözler üzerine düşünmeye başlamıştır. İnsan aklının ve yetilerinin farkına varmaya başladığında kendine de yönelmeye başlamıştır. Dünyanın merkezine artık kendini koymaktadır. Doğayı araştırma, arama, bulma ve açıklamada kullandığı yöntemleri kendisini çözmek içinde kullanmaya başlamıştır. Ancak doğayı anlamada kullanılan yöntemler çok yetersiz kalmakta olduğundan kendi değeri, anlamı özelliği üzerine düşünmeye başlamıştır (Özer,2002:14). Sartre'a göre insanın özünü ya da doğasını tanımlayan hiçbir değişmez ve ayırt edici özellikler kümesi yoktur. İnsanları var olan insan dışındaki her şeyden ayıran şey, belirli ve tanımlanabilir bir doğasının olmayışıdır (Honer, Hunt, Okholm, 2003: 393).

İnsanın değeri onun akıl sahibi bir varlık olmasından kaynaklanır. İnsan aklınınsa dışarıya uzanmış hali eli, dili ve bedenidir. Bu üç özelliği insan hayatına hayati bir anlam atfetmektedir. Çünkü dil, nesilden nesle aktarılan kültürü yaratırken, el de teknoloji yapmıştır. Dünya üzerinde insanın el ve diliyle yapılmayan hiçbir şey yoktur (Özer,2002:15).

El, insanın değiştirme gücü ve yeteneğini anlatır. Dil ise, insanın düşünce dünyasına karşılık gelir. Dilini kullanmak düşünce üretiminde bulunmak ve kendini ifade etmek kadar, aynı zamanda doğruluğuna inandığı düşüncelere başkalarını da ortak edebilme ustalığını gösterebilmektir. Bilimin doğruları, sanatın görselliği vb. ancak dil ile ifade edilebilir. Aklın dışarıya uzanmış bu iki yeteneği insanı hem evrende, hem de kendi öznelliği içinde biricikleştirir (Özer,2002:16).

İnsan da tıpkı hayvan kadar dünyaya, çevresindeki şeylere, ortam koşullarına teslim olmuş durumdadır. Başlangıçta yaşantısı hayvansal yaşamdan çok farklı değildir; dünyanın çeşitli şeylerinin arasında, onlardan biri olarak, çevresinin güdümünde yaşar. Fakat büyük bir çabayla, bir yoğunlaşma anı yakalayıp kendi içine dalar, yani dikkatini benliğinden taşan fikirlerde toplar. Bunlar çevredeki şeylerin uyandırdığı fikirlerdir ve onların davranışlarıyla ilintilidirler. Başlangıçta dünya hakkında kabataslak bir fikir söz konusudur, ama yine de bir savunma planı çizmeye, bir tavır tasarlamaya olanak verir. Ama ne çevredeki şeyler insanın o dalgınlığında uzun süre kalmasına izin verir, ne de onlar izin verse bile o ilkel insan dikkatini öyle zorlamayı birkaç saniyeden ya da dakikadan fazla sürebilir. İnsanın dikkatini böyle içe yönelterek dalgınlığının doğaya aykırı olaylardan biridir. İnsanın zihinsel yoğunlaşma yeteneğini biraz eğitmesi binlerce yıl sürmüştür. Doğal olan dağılmak, ormandaki ya da hayvanat bahçesindeki maymun gibi dikkatini dışa yöneltmektir (Gasset,1998a:37-38).

Merleau Ponty zihinsel yoğunlaşma yeteneğini anlamının amacına “bilinç ile organik, psikolojik ve hatta sosyal tabiatın ilişkilerini anlamaktır” demektedir. Merleau Ponty, Ortega Y. Gasset gibi fenomenolojik anlayışı benimseyerek varoluşu ele almaktadır. Filozof bu ilişkiyi algı edimi üzerinde anlamaya çalışmaktadır. Çünkü algı, bilinç ile dünya, insan ile dış çevre arasındaki bağlantının kurulduğu, en yalın bir biçimde belirlediği bir zemin niteliğindedir. Merleau Ponty insanı aşkın ve özgür kılan, onu şeyler arasında herhangi bir şey olmaktan çıkartıp dış dünyaya ya da kendisine yöneldiğinde onu anlamlandırma haliyle kendisi ve dünya hakkında bilgi sahibi kılan bilinçtir demektedir. İnsan her şeyden önce bilinç olarak ortaya çıkmakta, kendisi ve dış objeler hakkındaki bilgisinin objektifliğini ister istemez bilincin kendisine sağladığı doğruluk garantisi üzerinde durmaktadır (Gürsoy,2007:14).

Anlık ve kabataslak olsa da, ilkel insanın benliğine o ilk dalışı yaşamını hayvanın yaşamından tümüyle ayırır. Çünkü artık o ilkel insan, yeniden dünyanın şeyleri arasından belirip ortaya çıkacaktır, üstelik onlara direnerek,

kendini hepten onlara bırakmaksızın ortaya çıkacaktır. Artık onlara karşı bir tasarımı vardır ve bir tavır koymuştur, onları çevresinde ufacık bir değişiklik yapacak biçimde ele almaktadır, bu da onların kendi üstündeki baskılarını hafifletmesi, sonuçta daha sık ve daha uzun süreli dalgınlıklara izin vermelerini sağlaması için yeterli olur. Bu edimler bir kısır döngü şeklinde devam ederler (Gasset,2007a:38) Heidegger köklü düşünme dediği etkinlikte, düşünmenin yanıtı, insanın sözünün kökenidir; bu söz, sözün seslendirilmesi olarak, dilin sözcükler haline gelmesini sağlar. İnsanın varlıktan gelen sese yanıt vermesidir. Yani varlıkla arasındaki bağı kurar demektedir (İyi,2003:82).

İnsana özgü olan şey insan yaşamıdır, bedeni ve ruhu değildir. Beden bir şeydir. Ruh da bir şeydir, ama insan bir şey değildir, insan yaşam denilen dramdır diyen Ortega Y. Gasset'ye göre insan bedeniyle ve payına düşmüş olan ruhuyla yaşar. Ruh ve beden insanın yaşamasını sağlayan aygıtlardır, yani insan kendi anlatımlarında onlarla varolmak durumundadır. İçine düştüğü ortamda varolmak için orada tutunmaya çabalamak durumundadır. Hep bir şeyler yapar olmalıdır. Yapması gereken ilk şey de ne yapacağını kararlaştırmaktır. Çünkü insan diğer ben'lerle yaşar. Yalnız yaşamaz. Ama bunu kararlaştırmak için ortamın genel bir yorumunu yapmadan önce, kendi çevresi üstünde bir kanılar dizgesi oluşturmalıdır; bu onun çeşitli şeyler arasında ve o şeylerle ilintili eylemlerde bulunması için bir düzlem oluşturacaktır. Oradaki çeşitli şeyler karşısında, kendinin onları ortamında hazır bulunduğu biçimiyle, insan, onlar söz konusu olduğunda ne yana döneceğini bilemez. Bir süre için yaşam kökten güvensizliktir. İnsan adına hastalık, açlık, acı dediği şeylerle tanışır. Yakınında olan kişilerle iletişim kurar hatta derin bir birliktelik bile kurabilir. Tüm bunlara bir ad vermesi artık onları yorumlamaya başladığı anlamına gelir. Ortega Y. Gasset bu konuya şöyle değinmektedir:

Ben taşın varlığını hesaba katarım, gidip çarpmamaya dikkat ederim ya da üstüne oturarak ondan yararlanırım. Ama taş benim varlığımı hesaba katmaz. Taş gibi, hemcinsimi de hesaba katarım, ama taştan ayrı olarak

hemcinsimde beni hesaba katar. Nasıl benim için o var ise, onun içinde ben varım. Bu son derece özel bir birlikteliktir, çünkü karşılıklıdır. Ben bir taş gördüğümde gördüğüm yalnızca bir taştır; ama hemcinsimi, bir başka insanı gördüğümde, gördüğüm yalnızca o değildir, aynı zamanda onun beni gördüğünü de görürüm, yani öteki insanla hep ona yansımış olan ben de bulunurum. Ben burada duruyorum o da karşımda duruyor (Gasset,1998a:55-56).

Ortega Y. Gasset'ye göre insan varolmayan sadece yaşayan bir varlıktır. Diğer varolanlar ise ben olmayan şeylerdir. İnsan diğer ben'lerle yaşar ve doğduğu ortamı, içinde bulunduğu dünyayı kendi seçmemiştir. Descartes'in ben'inde olduğu gibi yalnız bir ben yoktur. Bir birliktelik söz konusudur.

Sartre'a göre insan daha önce tanımlanamaz, belirlenemez. Ancak daha sonra, kendini nasıl yaparsa öyle olacaktır. Varoluşunu sonradan kurar. Bu sebeple Sartre'a göre doğuştan insanın bir doğası ya da özü yoktur. Ayrıca insan özgürlüğe mahkumdur. Yaşadığı ortam onu sürekli bir şeyleri seçmeye yani bir şeyleri diğerine yeğlemeye mahkum eder (Sartre,1997:91). Ortega Y. Gasset'de Sarte gibi düşünmektedir. İnsanın yaşantısına mahkum olması onun özgürlüğe de mahkum olması anlamına gelir.

İnsanlık tarihi boyunca dönemsel olarak ve giderek daha karmaşık ve yoğun bir biçimlerde yinelenen üç ayrı aşama görülür:

1. İnsan kendini yitmiş, çevresindeki şeylere gömülüp batmış gibi duyar, bu ötekileşmedir,
2. İnsan güçlü bir çabayla kendi iç dünyasına çekilerek çevresinde ki şeyler ve onlara egemen olma olasılığı üstüne fikirler oluşturur; bu benliğe dalma'dır,
3. İnsan yeniden dünyada belirerek önceden tasarlanmış bir plana göre harekete geçer; bu da eylem, aktif yaşamdır. Dolayısıyla eylemden, ancak daha önce insanın düşünceye dalması oranında söz edilebilir; bunun

tersi de geçerlidir, benliğe dalma gelecekteki eylemi tasarlamaktan başka bir şey değildir (Gasset,2007a:38-39).

İnsanın yazgısı her şeyden önce eylemdir diyen Ortega Y. Gasset'ye göre insan düşünmek için yaşamaz, yaşamak için düşünür. Ancak çevredeki şeyler ya da öbür insanlarla çatışmak her zaman eylem değildir. Bu insanlığın alt eşiğinde kalan bir şeydir, ötekileşmedir. Eylem, önceden derinine, uzun uzadıya düşünerek ortaya çıkarılan bir tasarıma uyarak çevrede ki somut nesnelere ya da başka insanlara yöneltilen etkinliktir. Demek ki düşünce olmadıkça gerçek eylem yoktur (Gasset,2007a:43).

İnsanın doğası yoktur, tarihi vardır diyen Ortega Y. Gasset'ye göre bireysel yaşamı içinde insan her gün farklı rolleri üstlenebilir. İnsanı anlamak için tarihini bilinmeli ve yorumlanmalı diyen filozof insan yaşadığı yıllar boyunca çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerinden geçer. Her dönem, yaşadığı her an onun bugünüdür. Başka ben'lerinde aynı anda yaşadıkları bugünleri vardır. Bugün birisi için yirmisinde olmak, başkası için altmışında olmak gibidir. Ortega Y. Gasset bu kurama *tarihsel kuşaklar kuramı* demektedir. Yani insan varlığı zamansaldır (Gasset, 1962:43). Heidegger'de varlığın zamansal olduğunu söylemiştir. Ontolojisini temellendirirken Dasein'in zamansallığını ortaya koymuştur (Çüçen,1997:31). Dolayısıyla kuşak kavramı da zaman kavramıyla ilişkili olmak zorundadır

Bir an için Descartes'ın dediği gibi, geleneksel fikri göz önünde bulundurup insanın özelliğinin düşünce olduğunu kabul edilirse, insanoğlunun bir seferde sonsuza kadar düşünce ile donatılmış olduğundan, düşünceye benliğinden koparılamayacak bir bileşenin verdiği güvenle sahip olduğundan balık nasıl balıklığından eminse, onun da kendi insanlığından emin olması gerekir. Oysa bunun büyük bir hata olduğunu düşünen Ortega Y. Gasset insanın düşünceyi eyleme sokabileceğinden emin değildir. Ona göre insan uygun olanı yapacağından asla emin olamaz. Bu da, evrenin tüm öbür kendiliklerinden farklı olarak, insan, kaplanın kaplanlığından, balığın

balıklığından emin olduğu gibi, gerçekten insan olduğundan asla emin olamadığı anlamına gelir. Çünkü düşünce insana armağan edilmiş olmaktan çok uzaktır. Ortega Y. Gasset, bu aşamaya ulaşıncaya kadar insan, evrendeki öbür varlıklardan farklı olarak, asla kesinlikle insan değildir der. Tersine, Ortega Y. Gasset'ye göre "insan olmak demek, insan olmamak tehlikesine açık bulunmak demektir". Çünkü gelecekte ne olacağı bilinmemektedir. Diğer hayvanlar gibi başına şu ya da bu gelmesi sorunu ve durumuyla karşılaşmakla kalmaz kimi zaman insan olmaktan çıkmak gibi bir tehlikeyle yüz yüze kalır. Üstelik bu insanın kendi bireyselliğiyle doğrudan bağlantılıdır. İnsanların çoğu olmayı beklediği o kendi kendisine durmadan ihanet eder; aslında insanın kişisel bireyselliği asla tümüyle gerçekleşmeyen bir ütopyadır (Gasset,2007a:39-40).

İnsan sabit bir varlık değildir ve hiçbir zaman olmayacaktır. Onun durağan olmaması belirlenmemiş olması önünde her zaman seçimlerin bulunacağı anlamına gelir. İnsan şimdi ve burada yaşar. Hayatını şekillendirir; fakat yaşamına verdiği anlam onun insanlık denilen kavramın içeriğinden çıkıp çıkmadığını gösterir. İnsan olmamak tehlikesine açık bulunmak varoşunu gerçekleştirebilmesiyle ilgilidir. Öteki olmak her zaman kolaydır. Kütle insanı haline gelerek başkalarının seçimlerini uygulamak ve benliği unutmak insan dediğimiz o derin kavramın içeriğini boşaltmak demektir.

Ortega Y. Gasset'ye göre insan dışında hiçbir şeyin, o şey olması, yani kendisi olması için uğraşması gerekmediğini ama insanın tam tersine özünün belirsiz ve insanlığı kaybetmeye açık varlık olduğundan kaybetmemek için sürekli uğraşması gerektiğini söyler (Gasset,1963:25). Ortega Y. Gasset yalnızca tanrı inancının yaşamı değiştirdiğini söyler. O, insanı tabiatı olmayan sabit olmayan bir varlık olarak kabul eder. Çünkü insan doğal değildir (Gasset,1975:263).

Uygarlık adı verilen şey, maddi ve manevi rahatlıklar, artık alışkanlığa dönüşmüş bütün o erdemler ve disiplinler, herhangi bir dikkatsizlik

sonucunda, insanların elinden uçup kaybolan güvensiz güvencelerdir. Bunlar tarihin anlattığı sonu gelmez gerilemeler, çöküşler ve yozlaşmalardır. Üstelik bilinenlerin tümünden çok daha köklü gerilemelerin olasılık dışı bulunduğu da söylenemez, hepsinden daha köklüsü de gerçekleşebilir: İnsan, insan olarak uçup gidebilir, tam ve kesin bir ötekileşme sonucunda, sessizce yeniden hayvan düzeyine dönebilir. Kültürün yazgısı, insanın geleceği, varlığın derininde bu dramatik bilinci hep canlı olarak saklanmasına, insanın bağrında mırıldanan bir kontrupan* gibi, onun için yalnızca belirsizliğin kesin olduğunu iyice işitmesine bağlıdır (Gasset,2007a:40-41).

Kierkegaard'a göre insanın temel yapısı her zaman kendi haline gelmek zorunda olan bir ben olarak düzenlenmiştir (Kierkegaard, 2004:44). O, kendisi için gerekli olan donanımları yaşantıları süresince kazanır. Benlik, bu donanımların uyumlu bir bütünüdür ve deneyimler sonucu elde edilir. Ona göre, insan bir sisteme hizmet eden üye olmak yerine sıkıcı işleri bırakılmalı ve kendi varoluşunu gerçekleştirmeye çalışmalıdır. Kierkegaard insanın toplumsal bir canlı olduğu düşüncesine tepki gösterir. O, insanın sıradan bir canlı gibi değerlendirilmesi görüşüne karşı çıkar (Kierkegaard,2000:57). O'na göre her insanın doğasında benliği oluşturan öğeler bulunmasına rağmen, her insan ben olamaz. Ona göre ben olmak, insanın doğasında bulunan sonlu ve sonsuz öğeleri etkin hale getirmekle mümkün olur. Ona göre ben olmak en üst seviyede insan olmak anlamına gelir. Ancak insanlar kendilerinde bulunan bu öğelerin farkında olmadıkları için kendilerini tanımazlar ve ben olmayı gerçekleştiremezler (Kierkegaard,2000:66).

Ortega Y. Gasset insanın toplumsal bir canlı olduğunu düşünür ve diğer ben'lerden soyutlanamayacağını söyler. Fakat Kierkegaard insanın toplumsal bir canlı olmak yerine bireysel ele almıştır. Kierkegaard'ın göz ardı ettiği insan ben olduğunu başkalarıyla fark eder ve hiçbir zaman diğer

* kontrupan: iki ya da daha çok melodi çizgisini belirli teknik ve estetik ölçütlere uygun olarak birleştirme işlemi.

ben'lerden soyutlanamaz. İnsan uç noktada yalnız olsa da yaşaması için başkalarına ihtiyaç duymaktadır. Sosyallik insanın doğasında vardır.

Kierkegaard ideal benliği, özgür ve bilinçli benlik olarak niteler. Ona göre en yüksek seviyede bir benlik olmanın önemi bütün diğer felsefi sorunlardan daha önemlidir. Ona göre bilinç, benin ölçüsünü verir. Ne kadar bilinç varsa o kadar da ben vardır. Ona göre temel hakikat bir benlik olmayı içeren varoluşla ilgilidir (Kierkegaard,2000:39). Kierkegaard bilim adamların ulaşmaya çalıştıkları gerçeklikleri geçersiz bulur (Kierkegaard,2000:215).

Yaşamsal alanda ben'lerle birlikte yaşayan, düşünen, ortak bir şeyler paylaşan ya da paylaşmayan ötekiler vardır. Sartre'a göre başkası ben'in hem varoluşu hem de kendisini bilmesi için gereklidir (Sartre, 1997:85). Husserl' de insan kelimesinin anlamı bir kişinin diğeri için varolmasını gerektirir. İnsanın kavranabilmesi için diğer ben'ler olmalıdır. Başkasının ben'i problemini ele alan Husserl bu problemi ontolojik olarak ele almaktadır. Ortega Y. Gasset öteki konusunda Husserl'in düşüncelerini tekrar etmiştir. Marcel ise Husserl'in bu düşüncesine katılmıştır. Somut varlık olarak insan kendisini öznelerarası olarak ortaya koyar. Öznelerarası yani intersubjektif olan ben ötekilerle ilişkisini dialog aracılığıyla gerçekleştirir (Koç,2004:52). Husserl ilk önce "Başka-ben, bir deneme varisi olarak kendini, benim transandantal bilincimde nasıl ortaya koyar?" sorusuyla işe başlamaktadır.

Transendental ben'imde transendental birer anlam bütünü olarak tasarlanabilen her şeyi içinde taşıyan, olabilen her şeyi konstitue eden uçsuz bucaksız fenomenolojik evrende bir ayıklama yapmak gerekmektedir. Yabancı ben'lerle (transendental-fenomenolojik anlamdaki yabancı ben'lerle), başka öznelliklerle şöyle ya da böyle bir ilişki olan her şey bir yana ayrılacak; sanki bunlar yokmuş gibi davranılacaktır. Demek oluyor ki, herkes için ortak bir temel olarak konstitue edilen doğa, herkesin pay aldığı toplumsal çevre, kültür, bilim, tarih, töre düzeni; sonra da, bu anlam bütünlüleriyle uzak yakın herhangi bir anlam bütünlüğü dikkat konusu yapılmaktan vazgeçilecektir. Böylece Husserl'e göre geriye son derece zengin bir kosmos transendental

fenomenolojik alanın yalnızca belli bir kesiti kalır. Bu, doğrudan doğruya, ego'nun öz temelini kuran bir alandır. Husserl, bu alanı göstermek için, aslında birçok anlamlara gelebilen ancak burada verilen açıklamayla iyiden iyiye belirli bir anlam kazanan birkaç söz kullanılmaktadır. Bunların en belli başlıları arasında: "benim olan", "bana yapışık olan", "yabancı olmayan" "özümde olan", "özce bana ilişkin olan", "orijinal olan", "primordial olan" çeşidinden tüm ayrıntılarıyla Almancadan başka bir dile çevrilemeyen deyimleri kullanır (Uygur,1997:114).

Doğal davranışta, kendimi, kendi ben'ime ilişkin olan her şeyden yani kendi ben'im, başka insanları, belli sayıdaki birçok başka insanlar için yürürlükte olan ortak kültür ve doğa çevresinden soyutlamam; yalnız insan olarak kendime çevrilip sanki kendimden başka hiç kimse yokmuş gibi yaşamam da bir soyutlamadır. Ancak bu yolla kendimi yalnızlaştırmam, kendi başıma kalmam, solus ipse olmam, Husserl'e göre hiç de radikal bir şey değildir. Çünkü bu çeşitten bir yalnız başına varolma dünyanın herkes için denenebilir bir şey olarak taşıdığı doğal anlamda henüz hiçbir şey değiştirmez; dünyanın bu anlamı, herkesi kırıp geçiren bu vebadan bir ben arta kalsa bile, doğal olarak anlaşılabilir ben'e yapışiktır ve ortadan kaybolup gitmez. Oysa transendental tabanda başvuru konusal epoche, köklü-somut bir bütün olan transendental alanda, başkaları ile ilgili her çeşit anlamı dışta bırakmakta; böylece, doğal davranıştaki tek-ben'i değil, her şeyi konstitue eden transendental bilincin en iç çekirdeğini ele geçirmektedir. Bu Husserl'e göre alışılmamış bir anlamı olan soyutlamadır (Uygur,1997:115-116).

Kendi kendimi deneme dünya fenomeninin bir kısmını açığa çıkarmaktadır. Husserl'e göre kesinlikle ve doğrudan doğruya kavranan sonlu bir dünyadır. Dünyanın sonlu olması da, bu dünyanın pek belli bir takım transendental anlam bütünlerini çevreleyen belli ufukların içinde yer aldığını göstermektedir. Ancak bu sonluluktan, dünyanın yoksul ve dar olduğu çıkarılmamalıdır. Bu dünya zengin bir aktüalite bütünüdür. Dünyada katmanlar vardır. Bunların en önemlilerinden biri Husserl'e göre katkısız

doğadır. Bu asıl doğa, herkes için ortak olan nesnel dünyayla bir tutulmamalıdır. Asıl doğa herkes içinliğini kaybetmiş olan basbayağı bir doğa anlamındadır. Bunun böyle olması zorunludur. Çünkü konusal epoche ile başka ben'lerle ilgili her çeşit transendental anlam bütünü, soyut olarak işe karıştırılmamaktadır. Nesnel doğanın konstitue edilmesi için daha önce başkalarının konstitue edilmiş olması gerekir. Katkısız doğa da bana, gene tam bir katkısızlıkla bir takım anlam bütünlüğü verilmektedir; bunlar asıl doğamı meydana getiren düpedüz cisimlerdir. İşte bu cisimler arasında, iyiden iyiye belli bir tanesini, taşıdığı özel bir takım niteliklerden dolayı zorunlulukla, kendi bedenim olarak kavrarım. Bu anlamdaki bedenimle ilgili olarak, bu bedenle birlikte, bana bir de kendi ruhum dediğim şey verilir. Böylece yalnızca kendimin olan beden ve ruhla bunların kurduğu psikofizik bir anlam bütünü elde etmiş olurum. Burada sözü edilen ben aynı adı taşıyan anlam bütünlüğüyle karıştırılmamalıdır. Çünkü "ben- insan", kişiliğinin bütünüyle kişisel ilişkilerinin içine örüldüğü insan, kültür, tarih çevresiyle anlam kazanır (Uygur,1997:116-117).

Husserl'e göre başkası ya da başka-ben anlamının kazanılması için, belirtilmesi gerekeni içinde taşımaktadır. Asıl alan, dünya fenomeninin yalnızca bir parçasını kavramaz. Asıl alan öyle bir tabandır ki, bu tabanda, dünya fenomeninin ana öğelerinden olan doğa, kendi bedenim ve ruhum, belli bir anlamda da olsa primordial dünyada ortaya çıkmaktadır. Böylece asıl alan, bütünüyle dünya fenomeninin konstitue edilebilmesi için bir temel yerine geçmektedir. Asıl alandaki anlam bütünlüğünü genişleten, bir bakıma, bu bütünlüğe yabancı olan dünya fenomenini olanca zenginliğiyle konstitue edilebilmesi için, asıl alanın bir temel olarak, bir primordium olarak işe karışması gerekmektedir. Husserl bu düşüncesini şöyle dile getirir:

Dünya fenomeninin konusal epoche'ye dayanan soyutlamadan sonra erişilen bu birlik kesiti kendini, özce temellendiren bir kesit olarak belli etmektedir; yani bu kesite gerçek bir denemede sahip olmadan, besbelli ki, yabancı olanı denemeyle elde edemem, dolayısıyla nesnel

dünya anlamını bir deneme anlamı olarak elde edemem
(Uygur,1997:117).

Husserl başkasının ben'ini açıklamadan önce kendi ben'ini açıklamaktadır. O, bedenın bir organ bütünlüğü olduğunu düşünmektedir. Eğer beden bir organsa bu, başka bir şeyin organı olduğunun da göstergesi demektir. Organlar ise ben'e aittir. Ben ruh ile beden birbirinden koparılıp ayrılamayan somut bir bütünlüktür. Husserl ben bedenli-ruhlu bir bütünü demektir. Beden ne çeşit bir organizmadır? Sorusuna gelince ise Husserl bedeni bir algı organı olarak görmektedir. Bedenin bir algı organı olması, aynı zamanda, bedenın kendi kendine verilmesini de aydınlatmaktadır. Beden sadece bir algı organı değil, aynı zamanda bir istenç organıdır. Beden, içinde ben'in aracısız olarak serbestçe kınıldandığı biricik nesnedir. Ben, gerek bütünüyle bedene gerekse bedenın tek tek organlarına belli sınırlar içinde istediği gibi söz geçirebilir. Beden, kendine özgü bir organdır (Uygur,1997:120). Bireyin kendi ben'ini anladıktan sonra başkasının ben'ine bakıldığında şunlar görülmektedir.

Başka ben'in transendental fenomenolojik bir varlık anlamı olarak eksiksizce, yani başka bir insanın ben'i, başka bir kişi halinde konstitue edilebilmesi için ilkin, yönelme merkezi olan kendi bedenim saptanmaktadır. Bundan sonra, çevremde bana verilen cisimlerin içinden bazılarının başka bedenler olarak algılanması gerekir. Bir de, algılanan başka bedene dayanarak kendisiyle birlikte ortaya çıkan başka ben'in varlığını denemek zorunluluğu vardır. Kendi bedenimi temele aldıktan sonra benim dünya-bilincim yani yaşadığım her şey, hep kendi bedenimin merkezi etrafında denediklerimin bütünü olduğunun farkında olmalıyım. Denediğim her şeyin şu ya da bu biçimdeki gerçeklikle ilgili olarak ortaya çıkması, yani cisimleşmiş olması gerekmektedir. Cisimleşmiş şeylerin birçoğunu maddesel bir cisim olarak algılarıım. İşte bu arada, belli bir cisim tipinin de algı alanıma girdiğini görürüm. Ancak bu cisim, benim için düpedüz bir cisim değildir. Ben bu cisme, kendisini algılamada beliren bir takım özelliklerden dolayı başkasının-ben'i derim (Uygur,1997:121).

Kısaca Husserl fenomenin özünü anlayabilmek için paranteze almayı yani epocheyi kullanır ve rediksiyon dediği bir dizi fenomenolojik tekniği uygulamaya koyar. Başka bir deyişle rastlantılar ve özü olmayan niteliklerle yüklü olan olgular dünyası bir yana bırakılarak, dış dünya paranteze alınarak fenomenlerin özünü bulmaya çalışmaktadır (Koç,2004:62).

Husserl rediksiyonu açıklarken hem objenin objektifliğini hem de sujenin subjektifliğini açıklamaktadır. Marcel'e göre Husserl insan tecrübesi ve farkındalığının kişisel yönlerinin paranteze alınabileceğini söyler. Marcel bu görüşün tam tersini düşünmektedir. Tecrübe ve yaşam paranteze alınamaz (Koç,2004:63).

İnsanın kökten yalnızlığında ben'in çevresinde bulunan öteki ya da ötekiler herhangi bir nesne gibi oldukları için ben'in dünyasının içinde oldukları için ben'e yabancı değildirler. Aynı şekilde öteki diye nitelendirebilen herkes de ilk başta birer senden ibarettir. Ben gibi dünya içinde varolan birer ben diye gösterebilen varlıklardır. Ortega Y. Gasset bu konuya şöyle yaklaşmaktadır:

Sen bile, şimdi benim için olduğun o belli Sen olmadan önce, yabancım değildin: Benim gibisin sanıyordum, başkası ama ben. Ama şimdi senin ve öbür senlerin karşısında, dünyada o bulanık, belirsiz ben'den fazlası bulunduğunu görüyorum: karşı benler var. Bütün Senler öyle, çünkü benden ayrılır ve ben derken o dünyanın ufak bir parçasından başka bir şey değilim, şimdi artık belirginlikle "ben" diye adlandırmaya başladığım o minimini parçayım (Gasset,2007a:152-153).

Ötekiler ben için ilk durumda yabancı birer kimsedir. Ben gibidirler fakat başka bir ben niteliğindedirler. Belli bir zaman geçip ben ile öteki arasında duygusal bir alışveriş olduğunda, öteki denilen yabancılar sen

olmaya başlar. Yani ben'e daha yakın bir boyut kazanırlar. Aynı şekilde ben de sen'ler için öteki olmaktan çıkıp sen olur.

Ortega Y. Gasset'e göre ben sözcüğünün iki anlamı vardır. Birincisi genel, soyut ve cins isim olarak, dünyada yaşayan kimse ya da benzeri herhangi bir anlamdır. Descartes'ten, en çok da Kant'tan beri filozofların en fazla düşündüğü bu olmuştur. Fakat bu filozofların ben düşünceleri her bir ben'in kendisi olan somut ve eşsiz ben'e ulaşamamıştır. İkincisi ise öbür somut ve eşsiz bendir: Kapıyı çalanın sahip olduğu ben, Ortega Y. Gasset bunu şöyle söylüyor: "Hani "Kim o?" diye sorduğumda, Ben diye yanıtlayan" (Niedermayer,1978:106).

20 yüzyılda Batılı düşünce sistemini sıkıntıya sokan şey geçmiş yüzyıllarda insan kavramının hakkını vererek tanımlandığının düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. İlerici düşünce yalnız insanlığın, o zamanlar icat edilen soyut, varolmayan bir kendilik, ilerlediğini iddia etmekte kalmaz, bu zaten kesindir, üstelik bir de ilerlemenin kaçınılmazlığını iddia eder. Böylesi bir düşünce Avrupalı ve Amerikalı insanın özünü oluşturan köklü değişim duygusunu uyutmuştur. İnsanlık önüne geçilmez bir biçimde ilerlemekteyse, kaygılanmaktan hepten vazgeçilebilir. Böylece insanlık tarihi her türlü dramatizeden ayıklanmış olur. (Cepolecha,1958:26). Yani düşünce insana verilmiş bir hediye olmasından ziyade, uğraş gerektiren, her an uçmaya hazır bir kazanımdır.

Homo sapiens düşünülürken insanın gerçekten bildiği, yani bilmesi gereken şeyi bildiğini görülür. Yani insan bilmeyi gereksindiği şeyi hiçbir zaman bilmemiştir. Demek ki homo sapiens insanın pek az şey bildiği, ama kalan her şeyden habersiz olduğu anlamında ise, kalan bilmedikleri çok fazla olduğuna göre, insanı homo inciens, insipiens, yani bilgisiz insan diye tanımlamak daha yerinde görünür. Aslında insanoğlunun ayrıcalığı budur. Ne Tanrı ne de hayvan bilgisizdirler. Tanrı tüm bilginin sahibidir, hayvana gelince, zaten yaşam koşulları yüzünden bilmesi gerekmemektedir (Niedermayer,1978:54).

İnsan felsefesini başlatan Sokrates'e bakıldığında, felsefe tartışmalarında kullandığı yöntemi uyarınca, önce insanların, ahlak alanındaki bilgisizliğini göstermeye, insanların zihinlerinde oluşan temelsiz sanıları ayıklamaya çalıştığını görülür (Cevizci,1998:63). Ortega Y. Gasset de Sokrates gibi insanların zihinlerinde oluşmaya başlayan görenek denilen ve insanları ötekileştiren sanılardan kurtarmaya çalışmaktadır.

“İnsan ilk önce, temel olarak eylemdir” önermesini Auguste Comte söylemiştir. Çevredeki şeyler ya da diğer insanlarla her çatışma eylem değildir. Bu insanlığın alt eşiğinde kalan bir şeydir, ötekileşmedir. Eylem, insanın önceden derin düşünerek ortaya çıkardığı bir tasarıma uyarak, çevresindeki somut nesnelere ya da başka insanlara yönelttiği etkinliktir. Demek ki düşünce olmadıkça sahici eylem de yoktur, ayrıca düşüncenin eylemle ilişkisi canlılık kazanmadıkça, gerçek düşünce de yoktur (Gasset,2007a:43).

Eylem kavramı ortaya çıktığında doğal olarak özgürlük de peşinden gelmektedir. İnsanın özgürlüğü söz konusu olduğunda ise; Locke tıpkı Hobbes gibi, yalnız yaşayan bir hayvanın da özgür olabildiğini söylemiştir. Oysa hayvanlarda, insanın özgürlüğünden söz ederken düşünülen anlamda bir özgürlüğün bulunduğu kabul edilemeyeceği açıktır. Üstelik Locke'dan önce Descartes hayvan davranışlarının dış etkiler karşısındaki bedensel tepkilerinden başka bir anlamının olmayacağını içinde bulunan çağın bilimsel anlayışına çok yakın bir anlayışla ortaya koymuştur (Hacıkadıroğlu, 2000:32).

Locke'dan sonra Rousseau'da “İnsan özgür doğar fakat her yerde zincirlenmiştir” diyerek bu doğuştan özgürlük anlayışını sürdürmüştür (Rousseau,2003:11). Ayrıca bir çocuğun toplumdaki uzak yetiştirilemeyeceğini savunmuştur. İnsanın doğuştan özgürlüğü kavramının en somut ve bu yüzden de en yanlış biçimine Kant'ta ulaşıldığı söylenebilir. Kant; “İstenç kendini belirleyecek olan yabancı bir nedenden bağımsızdır”

diyerek, kendisinden 100 yıl önce Locke'un, anlamsızlığını açıkça göstermiş olduğu ve dinsel bir dogma olarak düşünülmedikçe kabul edilmesi olanaksız olan istenç özgürlüğü kavramına geri dönülmüş olmaktadır (Hacıkadiroğlu,2000:32). Böylece, insan özgürlüğünden anlamlı biçimde söz edebilmek için istenç özgürlüğü, yalnız yaşayan insanın özgürlüğü, özgür yaratılmış insan gibi kavramlardan tümüyle vazgeçmek gerekmektedir. Çünkü özgürlük bir zaman sonra üretmek anlamında olacaktır. İnsan özgürlüğü ancak toplumsal yaşamda ve toplumun bilgi birikiminden yararlanarak başkalarıyla işbirliği yapma yoluyla elde edilebilir. Böylece özgürlük, bir toplumun üyelerinin geçmişin bilgi ve altyapı birikimi üzerinde ortaklaşa bir çalışmayla elde ederek aralarında paylaştıkları bir değer olarak tanımlanabilir. Tabi bu da şu kafa karışıklığına neden olmaktadır. Acaba özgürlük sadece özgürlük arayan insanların bir araya gelmesiyle mi oluşur? Burada istenç kavramı devreye girdiği için sorun çözülmektedir. Disiplin içinde işbirliği yapılması zaten buna istekli insanlarla oluşmaktadır. Bu bir zorunluluk olsa da bu zorunluluğu bireyler kendileri istemektedirler. (Hacıkadiroğlu,2000:33).

Özgürlük kavramı geçmişten günümüze kadar filozoflar arasında tartışılan bir konu olmuştur. İnsanın doğuştan özgür olmasının temelinde seçmediği bir ortam içinde doğduğu andan itibaren sürekli bir şeylere karar verme zorunluluğunun olması ve sorumluluklarının altında ezilme tehlikesiyle karşı karşıya gelmesi anlamına gelir.

Ortega Y. Gasset'ye göre hayat insan için öncelikle neyin mümkün olduğu demektir, aynı zamanda ve bu imkanlar arasından, ne olacağını seçmektir. İnsanın içinde bulunduğu şartlar, ona verilen, zorla kabul ettirilen hayatın bir kısmını teşkil eder. Bu, hayat denilen şeydir. Hayat, kendi dünyasını seçmez, kendini azimli ve değişmez bir dünyada, şimdiki zamanın dünyasında bulur. İnsan dünyası, hayatını meydana getirecek kaderin bir parçasıdır. Fakat bu hayati kader bir çeşit mekanizma değildir. İnsanı hayata, yörunge göstererek, bunlardan birini seçmeğe zorlar. Bu da varoluşun bir

şartıdır. Her ben'in yaşaması, özgürlüğünü kaderin emrine bağlı kalarak kullanmak zorunda olduğunu hissederek bu dünyada ne olacağına karar vermesidir. Karar verme faaliyetine bir an için bile olsa dinlenme hakkı tanınmaz. İnsan umutsuzluk içinde kendini olayların akışına bıraktığı zaman dahi, karar vermemeğe karar verilmiştir (Niedermayer,1978:31).

Marcel'e göre insan durum içinde bir varlıktır. İnsan dünyadan yalıtılmış bir varlık değildir. Aksine dünya içindeki bir varlıktır. İnsanın zamansal ve mekansal olması onun somut bir varlık olduğunu gösterir. Somut felsefe de insanın dünya içinde gezgin bir varlık olmasından kaynaklanan, yaşayan insanların tecrübelerini, düşüncelerini inceleyen varoluşsal bir felsefedir (Koç,2004:56). Somut felsefe hareket noktası olarak tecrübenin incelenmesini esas alır. Birey kendi öz tecrübesinin somut bir algısına ulaştığı ölçüde, o kadar başkalarının tecrübelerine ilişkin gerçek bir kavrayışa ulaşabilir (Koç,2004:60). Varoluşçular insanı her zaman somut bir varlık olarak ele alır ve yaşadığı ana dikkat çekerler.

Eylemle düşünce arasındaki ilişkinin göz ardı edildiği nokta Yunan felsefesine kadar gider. Yunanlılar logos dedikleri zekâyı evrenin en üst katına oturtmuşlardır. Onunla karşılaştırınca, başka her şeyi ikinci sınıftan, küçümsenecek şeyler gibi görmüşlerdir. Ortega Y. Gasset'ye göre insan kendine iyi gibi görünen her şeyi Tanrı'ya yansıtmaya eğilimli olduğu için, Yunanlılar, Aristoteles ile Tanrı'nın düşünmekten başka bir uğraşı olmadığına karar vermişlerdir. Hem belli şeyler de düşünmemelidir; bu her nedenle zihinsel işlemin alçaltılmaması gibi gelmektedir. Bu da Tanrı'yı bir entelektüele, daha doğrusu kendi halinde bir felsefe hocasına dönüştürmekle aynıdır. Bu öğretiye *zihincilik* adı verilmiştir; zihincilik sanki insanı zorla düşünüyormuş gibi düşünmeyi basite indirgeyen bir yaklaşımdır. Ortega Y. Gasset çağın büyük düşünürlerinin de kültürün, düşüncenin, kaçıp giden bir Tanrı'nın yerini doldurduğunu söylemektedir. Ortega Y. Gasset buna kültür sofuluğu demiş ve bu kavrama karşı çıkmıştır. Çünkü bu düşünce kültürü ve düşünceyi, kendi kendini haklı gösteren bir şeymiş gibi sunulmasından

yakınmıştır. Yani kültür ve düşünce, kendinden başka özür gerektirmeyen, somut uğraşı ve içeriği ne olursa olsun, değeri kendi özünden kaynaklanan bir şeydir. Gasset, insan yaşamının kültürün hizmetine girmesini savunmuştur. Çünkü ancak böylelikle saygıdeğer bir nitelik kazanacağını düşünmüştür. Bu anlayışla da yaşamın kendisi, insan için öz be öz varoluşunu kendi başına yüzeysel, değersiz bir şey saymaktadır (Gasset,2007a:44-45). Ortega Y, Gasset yaşam ile kültürü, eylem yapmak ile tefekküre dalmayı bu görüşleriyle tersine çevirdiği için basılan çoğu kitap, dergi vs. o dönemde kültür enflasyonuna yol açmıştır (Gasset,2007a:46).

Düşünmek eylemle bulunmak için yeterli değildir. Düşünebilmek insanın bir özelliğidir; fakat insanın neyi düşündüğü de önemlidir. İnsan benliğe dalarak eylemlerini gerçekleştirir. Eylemlerse toplu olarak kültürü oluşturur.

Düşünceyi eylemden yalıtın zihinci saptırmayı karşıt saptırma izlemiştir. Bu saptırma, düşüncelere dalmaktan tümüyle çekilip sadece eylemi tanrılaştıran esinci saptırmadır. Bu da az önceki, insanın ilk önce ve temelde eylem olduğu savını yanlış yorumlamanın bir yoludur. Tabii ki her fikrin yorumlamaya açık olduğunu gözden kaçırmamalıdır. Bu sebeple her fikir tehlikelidir ve bir risk altındadır. Risk denilen sadece fikirlere ait değildir, insanın yapıp ettiği her şeyde görülen bir özelliktir. Bu sebeple Ortega Y. Gasset insan varlığını tehlikeli görmektedir (Gasset,2007a:46).

Ortega Y. Gasset insanın bu özelliğinden dolayı Avrupa'yı tehlike altında görmektedir. Çünkü o dönemlerde başlayan ötekileşmenin ileri boyutlara varacağını düşünmektedir. Her zaman umudu Avrupa'da bulan Ortega Y. Gasset bir çaresi bulunmazsa Avrupa'da tefekküre dalma işlevine sahip sayılı kalan kişilerde ötekileşecektir. Ayrıca ilk çağ felsefesinde de Cicero'dan başlayarak ötekileşmenin Yunanlılarda da olduğundan bahsetmektedir.

İnsan kendi içine girmeyi başarabilen bir varlık olduğundan hayvanların sahip olmadığı bir özelliğe sahiptir. Ancak tefekkürle, benliğe dalmayla normal birlikteliğinden koparılınca, Ortega Y. Gasset'ye göre salt eylem ancak zincirleme saçmalıklara yer verir. Buna da zincirden boşanma demektir. Böylece XX. yy. saçma bir tavrın kendisine karşıt, ama o da akıllıca sayılmayacak bir başka tavrın ortaya çıkmasına özür oluşturduğunu görülmektedir. En azından, yeterince akıllıca değildir ve bu da böyle sürüp gider. Çünkü Batı'da politika işleri öyle bir uç noktaya ulaşmıştır ki, herkes aklını yitirmiş durumda olduğundan, herkes akıllıymış gibi görünmektedir (Gasset,2007a:47). Aslında incelendiğinde herkesin kendi akli değil yitirilmiş olanın ötekinin akli olduğunu görülmektedir.

Ortega Y. Gasset'ye göre insan ne denli yoğun olursa olsun, aklını yitirme evresinde olsa bile bir an gelir ki benliğe dalmayı gerçekleştirebilir. Ortega Y. Gasset burada Hz. Muhammed örneğini de vermektedir. Hz. Muhammed çadırına çekilmiş, çadırının içinde o mekândan dahi kopmak için başını kefesıyla sarmıştır. Hz. İsa'ya bakıldığında ise, kırk gün inzivaya çekildiğini söylemektedir. Newton vs. daha birçok kişiyi bu konuda örnek verilebilir (Gasset,2007a:48).

Doğu ve Batı'nın da benliğe dalma biçimi birbirinden farklıdır. Aynı şekilde Avrupa ve Amerika da, yaşam söylemler üstüne değil, açık seçik fikirler üstüne temellendirme çabası anlaşılmaktadır. Bu fikirler eksik kaldığı içinde Avrupa kendisini yitmiş, maneviyatı bozulmuş bulmaktadır (Gasset,2007a:49). Yani benliğe dalma kişinin içinde bulunduğu kültürden etkilenmektedir. Kültür de toplum birlikteliğini gerektirmektedir.

Mineraller, bitkiler ve hayvanlar arasında ben, bedeni insan bedeni olan belli biçimdeki o varlıkla karşılaştığında, başka bir şeyini görmese de, duyularıyla algılayamadığı bir şey de o bedende bulunur: Bu bir insan yaşamıdır. Dolayısıyla ben'e benzer bir şeydir, çünkü ben de insan yaşamından başka bir şey değildir. Mahremiyetin ya da yaşamın anlatımsal

alanı o bedendir. Ortega Y. Gasset'nin mahremiyet diye adlandırdığı şey ben'in doğrudan tanıdığı tek şeydir. Söz konusu ben'in yaşamı olduğunda önünde açık seçik hazır bulunan tek şeydir. Bu nedenle, insan biçimindeki bedende bir başka mahremiyetin ben'le birlikte bulunmasından söz etmek çok çelişkili bir şey görünmektedir. Çünkü kökeni gereği, ben'inkinden başka iç dünyası yoktur. Peki, ben'in önünde ötekinin, yani ben gibi bir başkasının, bir başka insanın bulunduğu söylendiğinde, ne demek istenilir? Ortega Y. Gasset' ye göre bu yeni varlığın ben, ego olduğu, ama aynı zamanda öteki, alter olduğu, bir alter ego yani bir öteki ben olduğudur. Bu alter ego kavramı – ben olmayan, tam anlamıyla öteki olan, dolayısıyla ben dışı bir ben kavramı- çelişkinin ve olanaksızlığın en belirli örneğidir. Oracıkta, ben'in önünde, bir ego gibi görünen bir başka varlık durmaktadır (Gasset,2007a:117-118).

Şimdiye kadar, ben, ego, insan yaşamından başka bir anlam almamıştır. İnsan yaşamı da söylenildiği gibi, kökünde, herkesin kendi yaşamından, dolayısıyla ben'in yaşamından başka bir şey değildir. İçinde bulunan her şey, yani ben'in olduğu insan ve yaşadığı dünya, ben'in olmak özelliğini içerirler, ben'e aittirler, ben'in şeyleridir. Ben'in karşısına çıkan da bir insan yaşamıdır. Dolayısıyla kendisine ait bir yaşamı vardır ve temelde, ben'in olmayan dünyası vardır. Dar anlamda ben'inkiyle iletişimi yoktur. Ben'inkine yabancı bir dünya, bir başka dünya yani kendi dünyası vardır

Ben'in yaşamımın dünyası ilk önce ben'den ayrı gibi görünür, çünkü bir kere bedene direnir. Masa ele direnir; ama ben'in kendi bedeni, kendi dünyasının ben'e en yakın şeyi olmakla birlikte, aslında o da ben'e direnir, doğrudan ben'in istediğini yapmasına izin vermez. Başına ağrılar, hastalıklar, yorgunluklar çıkarır, işte bu nedenle ben onu kendisinden ayrı tutar; öte yandan sağduyuda yoksun tasarımları, ölçsüz düşünceleri de dizginler; bu yüzden, beden tinin bekçisidir. Yine de ben'in dünyasının ben'e karşı tüm o direnişleri ve beni yadsıyışları ben'indirler, ben'in yaşamında yer alırlar. Yani dünya ben dışı bir şeydir. Buna ilaveten ben'in dünyasında yer alan bir insanın bedeni de ben'in hepten dışındadır. Bu durumda dar anlamıyla bir

ben dışından söz edilebilir. Çünkü salt ben dışı olan dünya değildir, ben'in dışındaki ego'suyla, ben'inkiyle iletişimi bulunmayan dünyasıyla öteki insandır. Ötekinin dünyası ben için ulaşılmazdır. İçine giremez çünkü ben başkasının ben'inde kendini ortaya koyamaz. Ben ondan kuşkulabilir ve ben için açık seçik olan, ilk kendi dünyasında rastladığı kuşku, öteki ve onun dünyasının ben için oluşturduğu o gerçek ve dar anlamda ben dışı'nın, ben için birlikte bulunur durumda olmasını sağlar (Gasset,2007a:118-119).

Öteki insanın ben'in karşısında belirşine ilişkin sorunu ilk kez temellendiren Husserl; yaşamında yayımlanan son yapıtı, 1931'de basılan Descartesçi Düşünceler de şöyle demektedir.

Benim kendi yönelmişliğimde bir ben, bir ego oluşuyor ki ben kendimden farklı, sanki benim kendi 'ego'ma yansır gibi. Ama sorun şu ki o ikinci ego, yalnızca orada duruyor değildir. Bana kişi olarak sunuluyor da değil: 'alter ego' olarak oluşuyor ve o alter ego anlatımının kendi anlarından biri olarak gösterdiği ego'su kendi öz varlığımla "ben kendim"im. Oluşumsal anlamıyla öteki benim kendime gönderiyor, 'öteki' benim kendimim bir yansıması, oysa sözcüklerin hakkını vererek konuşacak olursak, bir yansıma değil: benim benzerim ve terimin alışılmış anlamıyla benzer biri de değil (Gasset,2007a:119).

Ben bir ego olarak düşünülduğünde ötekiler de başka ben'ler olarak alter egodur. Alter ego egonun bir yansımasıdır. Aynı şekilde ego da alter egoya göre bir yansımadır. Bunun için de alter egoya yönelmesi onu fark etmesi ve anlamlandırması gerekmektedir bu da fenomenolojik bir düzlemde gerçekleşir.

Ortega Y. Gasset'ye göre Husserl; ötekinin en basit özelliğiyle ne olduğunu bildirmek ve genel ve soyut olarak ötekini anlatmak için, sürekli çelişkilere başvurmak zorunluluğunu duymaktadır. Öteki bir ben olduğuna göre ben'dir; ama ben olmayan bir ben, dolayısıyla, ben'in iyi bilinen

benliğinden başka bir şeydir. Bu durum karşısında öteki ben değil ama ben'in ben'ine benzer bir şey gibi görünse de benzer değildir, çünkü ben'le eş birçok bileşeni vardır (Gasset,2007a:119-120).

Husserl'in öğrencilerinden olan Heidegger'e göre insan devamlı ilgiler dünyası içinde varlık olarak belirir ve önce kendini pratik ve kişisel tasarımlarına bağlılığı içinde tanınır. Bu varoluşçu yaklaşımda da insanın olmadığı yerde dünyasının gerçekliği yoktur. Bu duruma göre, insan varlığının dünya içinde varlık olduğunu söylemek, insanın reel varlığını, bütün konre bağlantılarının temeli olan kişi-dünya bağlantısı içinde tanımlamak demektir (Magill,1992:50).

Ortega Y. Gasset'nin öteki'nin belirmesi diye adlandırdığı, salt psikolojik düzlemde kalmayan, kökten nitelikli sorunu ilk belirleyen Husserl olmuştur. Ancak Ortega Y. Gasset Husserl'in ötekiyi temellendirmesinde fazla başarılı olamadığı düşünür. Husserl'in düşüncesi, içinde bulunduğu dönemde büyük yankı uyandırmıştır. Ortega Y. Gasset kökten gerçeklik olarak yaşamdan yola çıktığı için, öteki İnsanın hangi düzenekler sayesinde karşımızda belirdiğini açıklamasına gerek olmadığını söylemektedir. Yalnızca ötekinin nasıl belirdiğini açıklar. Husserl'e göre, öteki insan bedeni kendi içinde örtülü kalan, ama birlikte bulunma biçiminde sunulan bir mahremiyetin belirtilerini verdiği için ben'e görünür. Fakat mahremiyet kent gibi değildir, doğası gereği gizlidir; salt birlikte bulunmak için bile bir bedene gereksinimi vardır. O zaman nasıl olur da, ben bir insan bedeni gördü diye karşısında ben'inki gibi bir iç dünyası ya da ben'inkine benzer bir ben bulunduğunu sanabilir? Husserl'in yanıtı şöyledir: Bir benzeşimsel aktarım ya da yansıtma yoluyla sunabilir. Benzeşim ancak dört terim ikişer ikişer birbirlerine karşılık verdiklerinde vardır; örneğin Juan Pedro'dan dağda bir av alanı satın almıştır. Luis de Federico'dan bir ev satın almıştır; yani Juan ile Luis eş değil ama benzer bir iş yapmışlardır: yani birinden bir şey satın almışlardır. Her benzeşimde ortak terim bulunması zorunludur (Gasset,2007a:120-121).

J. P. Sartre'a göre de bir vücuda sahip olmakla var olan bir dünyada denemede bulunmak bir ve aynı şeydir. Bununla beraber ben, sadece kendi vücudunu yaşamaz, aynı zamanda ben'in vücudundan başkası da onu tanıyarak yararlanmaktadır. Ortega Y. Gasset'de ki öteki, ben ilişkisi Sartre da başkası için vücut olmaktadır. Ancak ölü bir vücut hiçbir tecrübeye maruz kalmaz ancak yaşayan vücut için davranışlardan söz edilebilir. Bu da başkası tarafından bilinen ve başkası için yaşayan vücut olarak yeni bir değerlendirmeyi getirir. Ben'in vücudu başkası için bir obje, alet olur. Bu da ben'i kendi tasarıları içine çeken bir öteki kavramını oluşturmuş olur. Ben'in vücudu ona feda edilir. Kendisi için ve başkaları için yaşayan varlık olarak ben'i düşünüldüğünde kendisi için yaşayan vücut rahatsızlık vermezken başkalarının objesi olan vücut kavramı Sartre'a rahatsızlık vermektedir (Magill,1992:97).

Bu durumda, Husserl'e göre benzeşimsel aktarma şudur: Eğer ben'in bedeni bedense –ten, çünkü ben onun içindedir- ötekinin bedeninde de bir öteki ben, alter ego bulunmalıdır. Bu benzeşimin temeli, ortak terimi, benzerlik anlamında ortak terimi, ben'in bedeniyle ötekinin ki olmalıdır. Husserl'e göre ben'in kendi bedeni dünyada ben'e en yakın olan şeydir, o kadar yakındır ki bir bakıma ben'le karışır, çünkü ben onun bulunduğu yerde bulunur. Yani bir oranla hiçtir. Ama ben yerini değiştirebilir, böylelikle bedeni buraya, hiç'e kıyasla bir orası, yani illic olan yere taşıyabilir. Öyleyse, ben'in buradasından ben'e orada, illic, ben gibi bir beden görünür, ben'inkinden tek farkı buraya olan uzaklığının ona verdiği görünümdür; dolayısıyla, orada duruyor olmasıdır. Ama o ayrılık o ötekinin bedeniyle ben'inkini farklı kılmaz, çünkü ben yer değiştirdiğinden, ya da şimdi orası, illic olan o yere gidebileceğinden, oradan buradaki bedenin bazı değişkenlerle görüldüğünü bilir. Eğer ben gerçekte aynı zamanda hem burada hem orada bulunabilseydi, orada bedenini tıpkı ötekinin bedenini gördüğü gibi görürdü (Gasset,2007a:21-122).

Ötekinin, ötekilere açık bulunmak insan'ın sürekli ve oluşturucu bir durumudur. Onlara karşı bir eylem değildir. O belli eylem –ötekilere, ister

onlar için, ister onlara karşı bir şeyler yapmak- önceden o etkenliğe geçmemiş durumun varolmasını gerektirir. Bu henüz bir toplumsal ilişki değildir, çünkü henüz hiçbir somut edimde belirlenmemiştir. En basit tarafından birlikte bulunuştur, yani tüm toplumsal ilişkilerin temelidir. Yalnızca ben'in yaşamında ufkunda birilerinin hazır bulunuşudur. O bulunuş her şeyden önce ötekinin tekil ya da çoğul biçimde ben'le birlikte bulunuşudur. O birlikte bulunuşta, ben'in onula ilgili herhangi bir eylemdeki tutumunun yoğunlaşmadığı gibi, öteki ile salt tanışıklığı da somutlaşmış değildir. Öteki, ben için şimdilik soyut bir gerçeklikten ibaret olan kendisine yönelik edimlerine karşılık verebilecek bir varlık yani soyut insandır (Gasset,2007a:107).

İnsan bir çevre içinde doğar, büyür ve yaşamını devam ettirir. Doğumundan ölümüne kadar başkalarına açık yaşamaktadır. Bu özelliği insanın diğergamlığının göstergesidir. Kendi isteğiyle olmasa da başkalarıyla iletişim halinde bulunur. Bu toplumsal ilişkidir. Ben mahremiyetini ötekine daha açmamıştır. İlişkiler yüzeyseldir. Cansız nesnelere toplumsal ilişki başlatılamaz çünkü cansız bir nesne ben'e hiçbir durumda cevap veremez.

Ben'in ötekiyle ilişkisinden birbirine giderek bağlanan iki ayrı somutlaşma ya da belirginleşme çizgisi başlar: Biri, ben'in ötekini giderek daha iyi tanınmasıdır; yüzünü, el kol hareketlerini, edimlerini daha ayrıntılı olarak çözümlenmektedir. Diğeri, ben'in ötekiyle ilişkisinin etkenleşmesidir, Uygulamada birinci çizgi ikincisini izleyerek ilerler (Gasset, 2007a:108).

Ötekinin karşısında, ben'in elinde bir belirtme hareketi yaparsa şöyle ki ben parmağıyla çevresinde bulunan bir nesneyi gösterirse ve ötekinin nesneye doğru ilerlediğini, onu tutup ben'e verdiğini görürse, bu ben'in dağınık parçaları birleştirmesine yarar; yalnız ben'in olan dünyayla yalnız onun olan dünya arasında yine de ortak bir öge vardır. Ötekinin ve ben'in bakış açısından görüldüğü kadarıyla, o nesnenin biçimi her ikisi için de mevcuttur. Bu durum birçok nesneyle yinelenildiğinden ben'in kafasında ben'ininkinin ve onunkinin ötesinde bir dünya varolduğu fikri oluşur. Bu, dağınık

parçaların birleştirilmesiyle oluşan, ortak varsayımsal bir dünyadır. Herkesin kendi birincil yaşamı karşısında, nesnel dünya denilen şeydir. (Gasset,2007a:108).

Ben'in öbür insanlarla birlikte varolmasını sağlayan sadece nesnel dünya değildir; tersine, ben'in toplumsallığı ya da öbür insanlarla toplumsal ilişkisi onlarla ben arasında ortak ve nesnel bir dünyaya benzer bir şeyin belirmesine olanak verir. Bu daha önce Kant'ın "allgemengültüg", evrensel yani herkes için geçerli diye adlandırdığı dünyadır. Kant bunu söylerken insani özneleri göz önüne alır ve dünyanın gerçekliğini onların oybirliğine bağlar. Demek oluyor ki, dünyanın kalan kısmını görmeye aracılık eden ve etkileyen bir insani dünyadır. Tabi Kant gibi, bu akıl yürütmeye en arıtılmış ve klasik biçimini veren Ortega Y. Gasset'ye göre Husserl de, tüm idealistler gibi, ütopyacı davranmaktadır. İnsanlar dünyanın bazı genel ve kabataslak bileşenlerinin görünümünde anlaşır ya da insanların üstünde anlaştıkları şeylerin listesiyle anlaşamadıklarının listesi uzun vadede eşitlenecek denebilir. Bu, gündelik diye nitelendirilen tavidir, bu nedenle, tek olduğu varsayılan bir dünyada ben başkalarıyla birlikte hayat sürdürdüğü için hayat da birlikte yaşamaktır (Gasset,2007a:109).

Birlikte yaşam olabilmesi için salt ötekine, alter'e açık bulunmadan, insanın temel diğergamlığı diye adlandırılan durumdan çıkmak gerekir. Ötekine açık bulunmak edilgen bir şeydir; ben'in ötekine yönelik edimlerde bulunması, onun da ben'e karşılık vermesini gerekir. Ne yapıldığı önemli değildir. Her şekilde birlikte yaşanmaktadır ve bir şey açısından karşılıklılık ilişkisi vardır. Yaşyoruz sözcüğü -uz parçacığında biz ilişkisi olan gerçekliği anlatmaktadır. Ben ve öteki birlikte bir şey yapar ve onu yaparken biz'dirler. Ötekine açık oluş diğergamlık diye olduğuna göre, bu biz'in karşılıklı varoluşunda biz'lik denmelidir. Öteki ile somut ilişki biçimi ilk toplumsal ilişkidir (Gasset,2007a:109-110)

Taş ile biz'lik olmaz. Hayvanla da sınırlı ve sorunsal bir biz'lik olur. Birlikte yaşadıkça ve biz –ben ve o, yani öteki- gerçeğini oluşturdukça,

giderek tanışıklık artar. Bu karşılıklı ilişki ve tanışıklık ileri düzeye eriştiğinde, mahremiyet olur. Öteki, ben için artık çok yakındır ve başkalarıyla karıştırılması olanaksızdır. Öbürlerinden ayrılamayacak herhangi biri değildir, eşsiz bir ötekidir. O zaman öteki, benim için sen olur. Sen öyle nedensizce bir insan değildir, eşsiz, başkalarıyla karıştırılmayan bir insandır (Gasset,2007a:110).

Sevgi bir nesneye karşı duyulan salt duygusal bir etkinliktir; bu nesne de herhangi bir şey olabilir. Duygusal bir etkinlik olarak sevgi, bir yanda tüm zihinsel işlevlerden -algılama, düşünme, inceleme, anımsama, imgelemeden- öte yanda da çoğu zaman karıştırıldığı arzudan ayrılır. İnsan susadığı zaman bir bardak suyu arzu eder, ama onu sevmez. Arzular sevgiden doğar; fakat sevginin kendisi arzu değildir. Vatan için iyi bir gelecek arzulanır; fakat o vatanda yaşamayı arzulamak onu vatanın sevilmesindedir. Sevgi arzudan önce de vardır; arzu sevgiden doğar (Gasset,2005:33).

Tüm duygusal etkinliklerde olduğu gibi, sevinç ya da üzüntü türünden edilgen duygulardan farklıdır. İnsan tüm edilgenliği içinde üzgün ya da mutlu olabilir. Eyleme yol açsa da sevinç kendi başına bir eylem oluşturmaz. Öte yandan bir şeyi sevmek, yalnızca, var olmak değil, sevilen şeye yönelen bir edime girişmektir. Ortega Y. Gasset burada sevginin uyandırdığı bedensel ya da ruhsal hareketlerden söz etmemekte; yapısı gereği sevginin kendisi, sevilen kişi adına ben'in ortaya konulduğu edilgen bir eylem olduğundan bahsetmektedir. Nesneden çok uzakta bulunulsa da o nesneyi seviliyorsa, insanın içinde olumlu, ılık bir şey kaynayıp dışarıya akar. Sevgi nefretle karşılaştırıldığında bu açıkça görülür. Bir şeyden ya da birisinden nefret etmek, edilgen olmak değildir; ideal olarak nefret edilen nesnenin yok edilmesine yönelik olumsuz bir eylemdir. Zihin, arzu ve istek etkinlikleri gibi, bedensel ve ruhsal etkinliklerden ayrı, özel bir duygusal etkinlik bulunduğunu kabul etmek, ince bir sevgi ruhbilimi geliştirebilmek açısından Ortega Y. Gasset için önemlidir. Sevgiden söz edilirken hemen her zaman, sevginin doğurduğu sonuçlardan, birlikte getirdiklerinden, itici güçlerinden ya da yol açtıklarından söz edilir. Oysa sevginin kendisi, özgül nitelikleri içinde öbür

duygularla arasındaki ayrımlar göz önüne alındığında hiçbir zaman cimbizla çekilip alınarak çözümlenemez (Gasset,2005:33-34).

Bilim sevgisiyle bir kadına duyulan sevginin ortak bir kökeni olabilir. Duygusal etkinlik, yani başka bir insana onu yürekten olumlayan bir ilgi duymak aynı biçimde bir kadına, bir toprak parçasına, spor, bilim vb. herhangi bir ilgi alanına da yöneltilebilir. Bundan başka, salt duygusal etkinliği bir yana bırakıldığında, bilim sevgisi ve kadın sevgisi arasındaki ayırıcı öğelerin hepsinin sevgiyi oluşturan öğeler olmadığını eklemek gerekir (Gasset,2005:34).

Sevginin dışında her şeyin az da olsa katılımıyla oluşan pek çok sevgi durumu vardır (Gasset,2005:34). Geniş anlamda, sevgi çoğu zaman yalnızca âşık olma eylemi sayılır; aslında âşık olma sevginin ancak ikinci derecede rol oynadığı çok karmaşık bir zihinsel durumdur.

Dikkat kişiliğin en yüce aracıdır; zihinsel yaşamımızı düzenleyen araçtır. Felce uğradığında bize hiçbir hareket özgürlüğü kalmaz. Kendimizi kurtarabilmemiz için bilincimizin odağına, sevgilinin egemenliğini sarsacak başka nesnelere sokmak gerekecektir. Aniden gelen âşık olma nöbeti sırasında, sevgiliyi birden dikkatimizin normal perspektifi içinde görebilirsek, büyüme gücü yok edilecektir. Ama bu perspektifi edinebilmek için dikkatimizi başka şeylere yöneltmemiz, kendimizi bütünüyle sevdiğimiz nesneye kaptırmış olduğumuz bilinç durumundan çıkıp kurtulmamız gerekir (Gasset,2005:40).

Ortega Y. Gasset insanın hayatına aşk girdiği zaman dikkatini âşık olduğu kişiden başka tarafa yöneltemeyeceğini düşünmektedir. Bu da insanın özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Çünkü dikkat başka tarafa çekilmediği için olası kararlar da verilememektedir. Bu sebeple ben dikkatini başka yöne çekmek için bir uğraş vermelidir. Böylece aşk denen büyüden sıyrılmış olur.

Ben başka bir insanla birlikte yaşarken, en çok ilgisini çeken şey ötekinin inandığı değerler dizisidir. Benzer biçimde, bir çağı anlamaya çalışan tarihçi de, her şeyden önce o dönemde yaşayan insanların ağır basan değerlerinin bir listesini çıkarmaya çalışır. Bu ben, büyük ölçüde onu içinde taşıyan -onunla birlikte doğmuş olan- biz'den bile saklanmıştır. Bu çekirdeği algılayabilmek zordur. Gözbebeği de kendisini göremez. Biz'e ait olmayan davranışlar edinir, biz bunları tüm içtenliğiyle oynar. Kendimizi oynayan bizler, toplumsal çevrenin ya da istemimizin organizmamız üzerinde yarattığı ve gerçek yaşamlarımızın yerine geçen yapay etkilerin dürtüsüyle konuşur ve davranırız. Bir an durup kendi fikirlerimizin aslında gerçekten kendimizin mi olduğunu düşündüğümüz de fark ettiğimiz, bu fikirlerin kendimize ait olmadığı, bunların kişisel ben'inden kendiliğinden doğmadığını, tersine toplumsal çevreden gelerek bir yerlerde birikmiş başıboş fikirler ve duygular yığını olduğudur (Gasset,2005:59-60).

Edimler ve sözler, biz'i anlatmaya yarayan ipuçları değildir. Bunların ikisi de hem denetlenerek değiştirilebilecek hem de taklitle edinilebilecek şeylerdir. Suç işleyerek bir servet biriktiren hırsız, bir gün insanseverlik ediminde bulunabilir ama gene de hırsız olmaktan kurtulamaz. Sözleri ve edimleri çözümlmek yerine, önemsizmiş gibi görünen el kol hareketleri yüzdeki anlatım önceden hazırlanıp tasarlanmadıkları için, derinlerde yatan gizleri ele verir, genellikle tam doğrulukla yansıtırlar (Gasset,2005:60).

Yaşamda öyle durumlar, öyle anlar vardır ki insan hiç farkında olmadan kişiliğın özünü, gerçek yaratılışını büyük ölçüde ortaya koyar. Bu durumlardan biri de sevgidir. Sevgililerini seçişleriyle erkekler de, kadınlar da temel yaratılışlarını ortaya koyar. Başkasına yeğlenen insan tipi, kendi yüreğimizin çizgilerini taşıyan kişidir. Sevgi, insan varlığının derinlerinden doğan bir tepidir. Bir doğa bilimci, ayırıp sınıflandırarak, bu malzemelerin sökülüp getirildiği okyanus tabanını kurarak yeniden oluşturabilir (Gasset,1963:67).

Ortega Y. Gasset'ye göre insan isteminin, kendiliğindenliğin yerine tümüyle geçebilseydi, kişiliğin görünmeyen derinliklerine dalmak için hiçbir nedenin kalmayacağını, bilincin kendiliğindenliğin taşıdığı canlılığı her seferinde ancak birkaç dakika için engelleyebileceğini düşünür. Bütün bir yaşamın akışı içinde, istemin, kişiliğin işine karışma oranı hemen hemen sıfırdır. İnsan varlığı, yalancılığı ancak bilinç yoluyla bir ölçüde hoş görebilir. Bu ölçü de istemin, yalancılaştırmaktan çok, biz'i tamamladığı ve mükemmelleştirdiği söylenebilir. Bunlar zihnin -zekânın ve bilincin- biz'i ilk oluşturan toprağa uyguladığı son düzeltmelerdir. Ne var ki, insanın bu konuda kapıldığı yanılısamayı düzeltmesi ve bu olağanüstü etkinin belli bir sınırı aşabileceğine inanmaktan kurtulması gerekir. Bu sınırın ötesinde, gerçek yalancılaştırmalar başlar. Tüm yaşamı boyunca içgüdüsel eğilimlerine ters giden insan, sonuçta yalancılığa doğru bir eğilim geliştirir. Ayrıca gerçek bir içtenlikle yalancı ya da doğuştan sahte olan insanlar da vardır (Gasset,2005:62). Hegel'e göre dünya ilksiz düşünce akışıdır ve özgürlük de anlaşılmiş gerçeklikten başka bir şey değildir. Oysa Kierkegaard için tam tersi, gerçek olabilirlikler vardır ve olabilirlikleri yok sayan her felsefe biz'i baskı altına alır. Hegel de olabilirlik düşüncesi zamana bağlıdır (Wahlonaran,1964:10-11).

Ortega Y. Gasset'ye göre insanın akılcı ve özgür olduğunu söylemek, neredeyse yanlış sayılabilecek bir önermeyi dile getirmektir. Descartes'ten bugüne yapılan en büyük yanlış budur. Aslında insan aklında, özgürlüğü de vardır, ama bu güçlerin ikisi de, insan varlığını saran ince bir zar oluşturur; bu zarın içindekiler akılsaldır ya da özgür değildir. Usu oluşturan fikirler, bilincin altında bir yere yerleştirilmiş altında bir yere yerleştirilmiş karanlık bir kaynaktan hazır olarak gelir. Benzer biçimde istekler de, ulaşması zor yerlerden ortaya çıkarlar. İşte bu yüzden insanın yaşamını, bilincinin, ruhunun içinden yönettiğini savunmak yanlıştır. Gerçek, istemin yapay olarak işe karışması dışında, bilince boşalan, biz'i belirleyen görünmez derinliklerden doğan akıl dışı bir yaşam sürdür. Bu yüzden ruhbilimci,

insanların söylediklerinin, edimlerinin ve düşüncelerinin derinliklerine dalmalıdır. Önemli olan şeyler, görünenlerin ardında yatar (Gasset,2005:63).

İnsan ne kadar özgür olduğunu düşünürse düşünsün, aslında özgür değildir. Verdiği kararların özünde kendine ait olduğu doğrudur; fakat edimler bilincin derinliklerinden ortaya çıkmaktadırlar. Burada psikanalizm akla gelmektedir. Psikanalist görüş insanların davranışlarının asıl nedenlerinin bilinçaltı süreçlerinden oluştuğunu söylerler. Davranışların gerçekleşme nedenleri kişilik hakkında önemli bilgiler verir.

Avcılık, birinin etken diğerinin edilgen, birinin avlayan diğerinin ise avlanan olduğu iki hayvan arasındaki bir olgudur. Ancak avlanan aynı zamanda avcı ise, olay avcılık değil bir çatışmadır. Her iki tarafında aynı amaç ve benzer davranışla hareket ettiği bir dövüştür. Dövüş ise karşılıklı bir eylemdir. Arenaya çıkan gladyatör, kafesinden salıverilen panteri avlamaz, onunla dövüşür; zira ikisinin de içinde bulunduğu koşullar doğal değildir. Avlanma esnasında dövüş olabilir. Köşeye sıkışan hayvan geri dönüp avcıya saldırabilir. Ne var ki bu dövüş yalnızca bir rastlantıdır ve sonuçları ne kadar ciddi olursa olsun, avcılık kilimine işlenmiş ufacık bir motiftir. Avlanan hayvan normal olarak avcıyla dövüşürse ve aralarındaki ilişkiyi bu dövüş şekillendirirse, o zaman ortada tamamen farklı bir olay vardır. Dolayısıyla boğa güreşi avlanmak değildir. Ne matador boğayı avlamaktadır ne de boğa matadora avlanmak gayesiyle saldırır. Aslında boğa güreşi dövüşe benzer bir çatışmadır ama kendine özgüdür. Kısacası dövüş de değildir (Gasset,1997:33).

Avlanmak, hayvanları öldürmek ya da ele geçirmek için yalnızca sağa sola saldırmak değildir. Av, bir dizi teknik yöntemler serisidir ve bir hareketin teknik niteliğe ulaşması için gelişigüzel değil, belirli bir yönde etkili olması gerekmektedir. Teknik, belirli bir hedefe ulaşmada başarının zor ve imkânsız olduğu varsayımına dayanır. Bu varsayımı aşmak için kişi yeterli etkinlikte özel bir yöntem yaratmak zorundadır (Gasset,1997:46).

Ortega Y. Gasset *Avcılık Üstüne* adlı eserinde av metaforunu kullanmaktadır. Ötekileşen insan profili avlanan insan şeklinde yorumlanabilir. Çünkü insan kendi benliğine dalmayı unuttuğu ya da ertelediği zaman öteki olma yolunda ilerliyor demektir. Avcı ise biz'i kendisine benzetmeye çalışan diğeridir. Kişi avlandığı zaman ise, belki de varoluşunu tamamlayamayacak olan sürüden biri olur.

Marcel'e göre, insan tarihsel varlıktır çünkü varolana karşı davranır. Ancak doğanın tarihi yoktur çünkü Varlığın yeteneğine yabancıdır. Fakat doğanın ortaya çıkışını var olanın Varlığının temel felsefi sorusundan ayrılmadığı için, tarihi kuran özgürlük aynı anda söze geçişi kurar. İşte, bu nedenle, olduğu gibi var olan üzerine yapılan sorgulama ile Batı tarihinin başlangıcı üzerine yapılan sorgulama aynı ve birdir (Folscheid, 2005:149).

Parmenides'e göre insan değişmeyen, sabit kalan yani durağan bir varlıktır. Eğer hareket ederse, değişir ve çok olursa var olmayan bir şey yani yokluk haline gelir. Ortega Y. Gasset ise tam tersini düşünmektedir. Herakleitos gibi değişmeyen tek şeyin değişimin kendisi olduğunu savunmaktadır (Gasset,1981:213). İnsan olmakta olan bir varlıktır. Olmuş bitmiş olsaydı sınırları belli bir varlık olurdu. Olmak demek de Ortega Y. Gasset'ye göre yaşamak demektir.

Yaşam bir görevdir ve ucu açık bir problemdir. Çözülmesi gereken bir problem yumağıdır. Şimdi var olmayan yaşamlar -geçmiş yaşamlar- yaşam demek değildir. Tıpkı ben'lerin yaşamını birileri anlatmadan önce yaşamaya zorunlu olduğu gibi ötekileri de bir zamanlar var olmuş yaşamlardan, o yaşamların sorunlarını yaşamak zorunda kalmış olanlara nakledilen öykülerdir. Bir anlamda her yaşam yaşanmaktayken süratle çözüm bekleyen sorunlar yüzünden çeşitli endişelerle yüklüdür. Öte yandan insan geçmişteki bir yaşama şimdiki zaman açısından bakar ve onun sorunlarını iyi ya da kötü çözümleriyle görür. Bu nedenle geçmişteki yaşam doğal olarak şimdikinden daha kolaymış, çekilen acılar daha hafifmiş gibi görünür (Gasset,1997:81).

İnsan kendi deneyimlerinin diyalektik dizisi içinde varolmaktadır. Bu da kesinlikle tarihsel akılla mevcuttur. Geçmiş yaşam, çözümü önceden bilinen, sorunları çözümlenmiş bir yaşamdır. Getirilen çözümler bu sorunların kendi içinde açık bir yanını bırakmamıştır. Geçmişteki yaşam, her zaman eksik olarak tanımlanan şimdiki yaşamla kıyaslandığında eksiksiz görünecektir. Geçmişteki herhangi bir yaşam, daha az problemlili olduğu için daha iyi görünmektedir. Eğer geçmişteki sorunlar bizimkilerle aynı kalibrede olsaydı, fazla bir çaba göstermeden bunların sunduğu çözümlerden yararlanılabildi. Böylelikle önceden sezinlemenin sağladığı avantajlarla problemlili durumun çözüme bağlandığını görür ve insan varoluşunu eski çağların çarkı içine yerleştirilebilirdi. Yani tarih sabitleştirilmiş olurdu. Böylelikle insanlar arasında sonsuz bir mutluluk hüküm sürerdi. Fakat şimdiki gerçek bunların tam aksidir. Normal olan, yeni yaşamın geçmiştekinin boyutlarını aşmasıdır. Şimdi, geleceğe yönelerek insanoğlunun kaçınılmaz bir boyutta sürekli bir gelişme göstereceğine körü körüne inanmıştır. Bu doktrin belirgin bir gerçeği yansıtır. Ufak tefek gerilemelere rağmen insan yaşamı daha iyiye ya da daha kötüye doğru sürekli bir ilerleme kaydetmiştir. Bunun nedeni, çözümlerin ve sonuçların, okunmuş bir romandaki gibi, yalnızca biliniyor olmasından değil, problemlerin çok daha basit görünüşünden ve sonradan insanın bu sorunlara büyük bir esneklikle egemen olabilmesindedir (Gasset,1997:82-83).

Tarihsel akıl insanların kültürlerinin derinlemesine incelenmesini sağlar. Tarih ise insanları geçmişi bugünü ve geleceğidir. Geçmiş olmuş bitmiş olaylardan oluşur. Şimdi ve gelecek ise ne olacağı belli olmayan olaylar zinciri olacaktır. Zaman ilerledikçe olayların kapsamı değişecektir. Eğer her zaman geçmiş olsaydı tarih denen olgu sabitleşmiş olurdu çünkü insan da durağanlaşırdı. Olayların nedenleri aynı olduğu gibi çözümleri de aynı olurdu. Çünkü geçmişte insanların sahip olduğu şeyler daha az tehlikeliydi ve insanlara, bugünün sorunlarına oranla daha işler basit çözümlerle halledilebilmekteydi. Fakat durum böyle değildir. Yaşanan her zamansal ve mekansal tecrübeyle gelecek hakkında ön fikirler oluşturulabilmektedir.

Yordama yapılabilmektedir. Yineden insanlar her zaman geçmişe özlem duymaktadırlar. Bugünün problemlerini daha karmaşık görmektedirler.

Ortega Y. Gasset'ye göre yaşadığı dönemin büyük karmaşıklığına gömülmüş olan insan geçmişe özlem duymaktadır. Bu özlem kendi kişisel geçmişinden çok insanlığın geçmişine yöneliktir. Geçmişe özlem duyulmayan hiçbir dönem yoktur; çünkü insanın güçlüklerle yüklü durumunun üstesinden gelebileceği yeterli enerjiye fazlasıyla sahip olduğunu hissettiği hiçbir dönem olmamıştır. İnsan ilkel yaşamın az gelişmiş biçimleri içinde daha büyük bir rahatlık ortamı ve güç kaynağı bulabileceğini sanmaktadır. İlkel insan eski yaşamına dönebilseydi, kendisi için onun yetersiz kaldığını görecektir. Hiçbir dönem ciddi ve kararlı olarak kendi yapısını terk etmemiştir. Her dönem kendi içinde mutlu olmuştur. Fakat bir başka döneme göç etme sorusunu ortaya koymanın geçerli bir nedeni yoktur. Ancak geçmişin insanlığı kendine çeken ve şimdinin karmaşıklığından kurtuluş vaat eden sürekli çağrısına karşı hiçbir savunması da yoktur (Gasset,1997:83-84).

Tarihte mutluluk genelde sadelik ve ilkelik olarak algılanmıştır. Ortega Y. Gasset'ye göre insan bugünün baskısından sıyrılıp daha basit ve rahat bir ortam düşlediği zaman ne büyük bir mutluluk hisseder. Bu da, Başlangıç Çağı diye tanımlanan Altın Çağ'ın değişmeyen düşüdüdür. Ancak böyle bir kaçış olanağı yoktur. İnsan hiçbir geçmiş döneme geri gidemez. Gelişme olarak nitelendirilirse de nitelendirilmese de, o ister istemez her zaman yeni ve değişik bir geleceğe atanmaktadır. Türümüzün yaşına ve mirasçısı olduğumuz tüm geçmişe rağmen, yaşam her zaman yenidir ve her kuşak yaşam olayına, sanki daha önce hiç kimse bunu yapmamış gibi başlamak zorunluluğu içinde kendisini bulur (Gasset,1997:84).

Tarih içindeki evrim boyunca oluşan yaşam biçimleri tekrarı olanaksız belirli koşullara dayanmaktadır. Bunların her biri içinde olduğu zaman dilimine sıkı sıkıya bağlıdır; çünkü insanın bir önceki dönemin ışığı altında yarattığı yaşam biçiminden kaynaklanmaktadır. Aziz Augustinus tarzı Hıristiyanlığın ne olduğu hakkındaki tahminlerden ikisiyle karşılaşmaktayız.

Tarih ilerledikçe insan olmanın daha çok cinse ilişkin olanaklara dayandığını görmekteyiz. Bu olanaklar çok kısıtlı varsayımlara dayanmaktadır ve kural olarak hemen hemen her dönemde gerçekleşebilirler; şöyle ki, bunlar insanın geçici olmayan olanakları sıfatıyla var olmaktadır (Gasset,1997:85).

Ortega Y. Gasset'e göre ötekiyle birlikte ötekileşme de büyük önem taşır. Çünkü 20. yy.'da büyük sorun haline gelen bu kavram diğer varoluşçu filozoflar tarafından da incelenmiştir. Bilginin artışıyla birlikte insan insan olduğunun farkında olmamaya başlamıştır. Kendisini edindiği nesnelere indirgeyen birey kendi içinde bir yabancılaşma içindedir. Ortega Y. Gasset bu konuda şunları söylemektedir:

Ötekileşme anormal bir durum değildir. Çünkü insan –eğer hayatta kalıyorsa- ötekiyle ilgili olmaktadır. Bu kavram insanın kendisiyle görüş kaybına uğraması değildir (Raley,1971:180).

Ortega Y. Gasset'ye göre önemli olan yabancılaşmadır. Kendine yabancılaşmadır. Birey nasıl kendine yabancılaşır? Bu konuya değinildiğinde Ortega Y. Gasset ile birlikte birçok filozof görülmektedir.

Gabriel Marcel ele alındığında; konre varlık, soyut düşünce hareketiyle ortadan kaybolduğu kadar, modern hayatın yaygın bürokrasisi tarafından da tehdit edilmektedir. Bozulmuş bir dünya da gittikçe büyüyen sosyal sistemleştirme yüzünden, kişiliğin bozulmasını inceleyen bir analiz şekli geliştirir. İnsan insanlığını kaybetmek tehlikesiyle yüz yüze bulunmaktadır. Modern bürokrasi dünyası, ferdin faaliyetlerini devletin resmi kayıtlarıyla bir tutmaya meyillidir. Kişilik sahip olunan nesnelere indirgenmiştir. Böyle bir dünyada insan, biricik bir ben olmaktan çok rolünü başkasının alabileceği bir varlık olarak tarif edilir. Yaratıcı faaliyetler bir seviyeye getirilir ve sonuç olarak insan kişiliğinden soyulur. Marcel'e göre bilim ve teknolojinin başlıca etkisi insanın kendine yabancılaşmasına ve tinselliğin yitirilmesine ortam hazırlayarak, otantikliğin (kendisi için kendi) kaybına yol açmasında gizlidir. Kierkegaard bunu toplumun ferdi imha etme

şekli olarak görmektedir (Magill,1992:106). Kierkegaard'a göre var olmak birey olmak demektir. Kierkegaard diğerler varoluşçular gibi fenomenolojik yöntemi kullanmamaktadır. Ancak bugün varoluşçuluk dediğimizde Kierkegaard'dan gelen içerik ve Husserl'in fenomenolojisi birbirini tamamlamaktadır.

Kierkegaard'a göre birey şimdiki fark edip geleceğe dönük yaşmalıdır. Ancak çevresindeki çıkar birliği içinde kitle insanı olanları rahatsız ederek uyandırmaktadır. Ona göre ölümü fark etmek yaşamı fark etmektir. Aksi takdirde seçim yapmamak seçimlerin gerçekleşmemesi bizi insan paçavrası haline getirmektedir. Seçim işlemi bizi kaygılı korkuya itmektedir. Yaşadığımız süre içinde de bazı aşamalardan geçtiğimizi savunmaktadır. İlk önce estetik yaşam gelmektedir. Bu yaşam küresinde karar verme sorumluluğundan kaçış ve nesnelere bağımlı olma aşamasıdır. Her insan bu aşamada mutlaka bulunmaktadır. Ahlaki yaşamsa ölümü yani yaşamı fark edişle başlayan bir süreçtir. Herkes bu aşamaya gelemeyebilir. Son aşama ise dini yaşamdır ki en zor ve ıstıraplı bir karar aşamasını gerektirir. Kendini dünya nimetlerinden teknoloji çılgınlığından kurtaran insanın tanrıya sonsuz bağlanma ve sadakat duygularını yaşadığı kısımdır. Bu aşamaya geçen çok az kişi vardır. Kendine yabancılaşma, ötekileşme dediğimiz olgu estetik yaşamda meydana gelmektedir. Dünyanın hızla ilerleyen teknoloji ve yaşam tarzını tamamı ile benimseyip, birey olmaktan çıkıp öteki olmaktır. Dünyanın akışına kendimizi kaptırmaktır. Günü birlik yaşamla yetinilen aşamadır (Magill,1992:40-41).

Teknolojinin kişi yaşamındaki etkisine bakıldığında ise geçmişte çağdaş teknolojinin başarıları sürekli gündemdeyken insanların uyarılmış olduğu görülmektedir. Rahat yaşama alışmış insanlar, maddi yaşamı manevi yaşamdan önce tutarak varoluşlarını da tehlikeye atmaktadırlar. 20. yy.'da teknolojik gelişme fikrine yönelik saldırılar iktisadi çevreden değil, daha çok kültürel ve manevi değerlere önem veren çevrelerden gelmektedir. Teknoloji ile insan ruhu arasındaki zıtlık Ortega Y. Gasset, Spengler, Ratheau, gibi düşünürlerin dile getirdikleri bir sorun olmuştur (Pappenheim,2002:28).

4.2.Ortega Y. Gasset'nin Toplum Anlayışı

Ortega Y. Gasset topluma felsefi sosyolojik açıdan yaklaşmaktadır. Çünkü toplumun ne gibi unsurlardan oluştuğundan ziyade bu unsurların kişiler arasındaki ilişkileri ne ölçüde etkilediği, bu ilişkilerin sonucunda nelerin oluştuğu, edindiğimiz davranışların nereden ve nasıl geldiğini irdelemektedir. Sosyoloji bilimiyle uğraşan toplumbilimcilerin toplumda ele almadıklarını iddia ettiği noktaları ele almıştır.

İnsanın temel diğergamlığını, yani doğumundan başlayarak ötekine nasıl açık bulunduğu açıklanmıştır. Ben, karşısındaki öteki, ben'in mahremiyetinin azalma ölçüsüne göre sen ve ya o ile arasındaki ilişkiye nazaran, daha başlangıçtan itibaren kendisini bir insan dünyasında, ya da toplumda bulmaktadır.

Jaspers'a göre "ben ancak diğerleriyle kurduğum iletişimle varım" iken Heidegger ise "varoluş özü itibariyle birlikte oluştur" (Bolnow,2004:49) diyerek varoluşsal felsefesin temeli olan birlikte olma -iletim- dialog unsurlarına değinmişlerdir. Ortega Y. Gasset'de varoluşçu bir filozof olduğu için kişilerarası iletişim konusunun felsefi boyutlarıyla birlikte, sosyolojik boyutlarını da ele almıştır.

Doğayla baş başa iken kendimizi öylesine rahat ve keyifli duymamızın nedeni, doğanın bizim hakkımızda bir görüşü olmayışıdır (Gasset,1963:90) diyen Ortega Y. Gasset; insan dünyası, ben'in dünya perspektifinde ilk yeri tuttuğu için, onun kalanını da, yaşamını da, kendini de, ötekilerin aracılığıyla görür. Onlar ben'in çevresinde durmadan bir şeyler yaptıkları, nesnelere istedikleri gibi yönlendirdikleri, en çok da konuştukları, yani şeyleri etkiledikleri için, onları yapar gördüğü ve söylediklerini işittiği her şeyi kendi kökten yaşantısının kökten gerçekliğine yansıtmaktadır. Ben'in öteki insanların yaptıkları ve söyledikleri şeylere uyması ben'i saçma, çelişkili durumlara sürüklediğinde, bunlarda ne kadar gerçek payı olduğunu sorgulamaya başlar; yani onlarla birlikte yaşamakta olduğu uzlaşımın, sözde gerçeklikten kendisini bir süre için geri çeker, kökten yalnızlık olarak

yaşamımın sahiciliğine sığınır. Öyle ki ben ikili yaşam sürdürür ayrıca bütün ötekilerin de kendi bakış biçimi ve perspektifi vardır. Ben çevresini gözlemlediğinde, ötekilerin, her birinin de aynı durumda olduğundan kuşkulandır. Fakat kimi insan vardır, uzlaşımın sözde yaşamanın ötesinde, yaşamı hemen hemen bilmez; kimi uç durumlardaysa, ben ötekinin kendi sahici gerçekliğine kuvvetle bağlı olduğunu görür. Ötekiyle ilk ilişkiye girildiğinde kendisinde, ne oranda gerçeklik olduğunu düşünülür (Gasset,2007a:138-139).

Ben'in yaptığı ötekine açık bulunmaktan, onun kendi ben'iyle, kendine özgü yaşamı ve dünyasıyla orada durduğunun bilincine varmaktan ileri geçmezse, onunla hiçbir şey yapıyor değildir ve o temel diğergamlık henüz toplumsal ilişki sayılmaz. Toplumsal ilişkinin doğması için ben'in onu etkilemesi, onun ben'e yanıt vermesi gereklidir. O zaman o ve ben birbiri için varolurlar; her bir ben'in ötekiyle ilintili olarak yaptığı şey onların arasında geçen bir şeydir. Bu, biz ilişkisi ilişkinin ya da toplumsallığın ilk biçimidir. Biz sözcüğü alışveriş anlamında kullanılır. Biz denen alışveriş sık sık ve sürekli gerçekleştirilirse ben'in karşısında öteki belirginleşir. Herhangi bir insan olmaktan çıkar, belirginleşmenin çeşitli aşamalarından geçerek tanıdıklaşır, ben ve öteki arasında insanca bir yakınlık doğar. Yakınlığın en ileri aşaması ise ben'in mahremiyet olarak adlandırdığıdır. Öteki ile mahremiyet bir kez oluştu mu, artık o ben için başka hiç kimseye karıştırılmayacak, yer değiştirilmeyecek, eşsiz bir birey olur. Çünkü artık öteki Sen'e dönüşmüştür. Bu yalnız bir kişiyle değil, başka birçok insanla olup bittiğinden, insani dünya ben'in gözünde insanların oluşturduğu bir ufuk olarak belirlenir, o ufkun en yakın çemberi benim için sen'lerle, yani ben için eşsiz olan bireylerle doludur. (Gasset,2007a:140).

Ben, her birimizin kendi ben'i, insanlarla çevrili bulunur. Ben'in onların çoğuyla toplumsal ilişkisi vardır, aralarındaki o biz gerçeği diye adlandırılan ben tarafından tanımlanabilecek, senler diye adlandırılan belli bireyler o gerçeklikte giderek belirginlik kazanırlar. Bu çemberin ya da senler alanının ötesinde, ben'in şu an için birlikte toplum oluşturmadığı; fakat benzerleri

olarak görülen, dolayısıyla herhangi bir olayın somutlaştırabileceği gizil bir toplumsallığım bulunan bireyler kalır. Ortega Y. Gasset'ye göre;

Yaşamın en dramatik ve en tedirgin edici sahnelerinden biri, bazen tam anlamıyla bir anda, tanımadığımız kadının gözümüzde, sanki tılsımla, eşsiz bir kadına dönüşmesidir (Gasset,2007a:141).

Yaşamımızda kendi ben'imiz en son beliren kişidir. Başlangıçtaki İnsan'ın öteki olduğunu, yaşamaktan çok biz'le birlikte yaşadığı belirtilmiştir. Birlikte yaşamak ise ikincil ve varsayımsal bir gerçekliktir; fakat yalnızlık içinde yaşamak birincil ve tartışılmazdır. Ben yaşıyorum demek de doğru değildir çünkü yaşayan bir X'den, yaşamakta olan birinden, yaşayan insandan söz etmek daha doğru olacaktır. Toplumsal ilişkiyi de oluşturan şey, bizim, ister özellikle ona yönelik, ister yalnızca onun varlığını, dolayısıyla olası tepkisini hesaba katarak, bir eylemde bulunmamızdır. Bu da bizi ötekinin davranışını tahmin etmeye zorlamaktadır. Ben'in gözünde mahremiyet derecesi sıfır olan o kimseyle ilişkisinin nitelikleri şöyle özetlenebilir:

Karşımdakinin eylemime tepki göstermesi olasılığının bulunduğunu biliyorum ancak nasıl bir tepki göstereceğini bilmiyorum. O zaman yapmam gereken daha önce benim için sıfır mahremiyete inmiş diğerleriyle deneyimime başvururum. Ancak yinede bana verilecek tepkinin en kötüsüne kendimi hazırlamalıyım. Çünkü yakınımındaki öteki aslında bana gizli bir düşmanlık beslemiş de olabilir. İşte gelecek olan iyi veya düşmanca tepkilerin hepsi toplumsal ilişkiyi oluşturur. Toplumsallık, toplumsallaşabilirlik başkalarıyla toplumsal ilişki içinde olmak demektir. "Toplum" gerçeği kökeninde, olumlu olduğu kadar olumsuz anlamda da olabilir. Yani her toplum, şu ya da bu ölçüde bir disociedad (toplanmazlık) - dostlarla düşmanların birlikte yaşadığı bir toplum-tır (Gasset,2007a:143-144).

İnsan felsefesinde insanın diğergamlığının sebep olduğu ve toplumsal ilişkini oluşturan yapısında mahremiyetten söz edilmemiştir. Fakat zamanla ötekiler sen olunca, ben gizli yanlarını sen olan kişilere açmaya başlar. Mahremiyetini açar. Toplumsal ilişkinin başlangıcında ben'in davranışları kontrollüdür. Çünkü karşısındaki ötekinin kendisine nasıl tepkide bulunacağını bilmemektedir. Öteki sen oldukça, ben'le karşılıklı olarak mahremiyetlerini birbirlerine açarlar ve ortalama olarak verilecek tepkiler hesaplanabilir.

Sezgisel ve deneyim yolu olmak üzere bir insanı tanımanın iki yolu vardır. Bu insanları tanıma yolu mahremiyetin daha olumlu bütün diğer derecelerinde ortaya çıkacaktır. Bu derecelerde incelenen sıfır mahremiyet gibi değildir; sıfır mahremiyette öbür bireyi sezinleyiş en aza indirgenmiş, anlayışın ağırlığı büyük ölçüde ben'in bilgisine ya da insan hakkındaki genel ve zihinsel deneyimine verilmişken, daha büyük yakınlık durumlarında bu etmen geriler, sezgisel ve bireyselleşmiş etmen artar (Gasset,2007a:144).

Ben'in ötekiyle olan ilişkisinde ondan ben'e gelebilecek tüm davranışlara karşı bir eylem başlamak zorundadır. Yalnızca yönlendirici ve ilişkiyi başlatıcı olarak işe yarayan o resmi başlangıç eylemi tarihte büyük bir önem almıştır. Örneğin bazı topluluklarda tanışma, selamlaşma merasimleri farklılık gösterir. Kimi toplumlarda yarım saat sürer, kimi toplumlarda kıpırdanmadan bir müddet durulur. Ben'in o insanla alışverişi oldukça içinde ilginç bir olgu gelişir: Giderek bazı nitelikler diğerlerinden ayrılır, ben o insanın ne yapıp ne yapmayacağına az çok karar verebilir (Gasset,2007a:145).

Böylelikle insan belli bir takım somut olanaklarla belli bir takım somut olanaksızlıklardan oluşan bir sisteme dönüşmektedir. Her sen bizim için budur. Yani boşlukta ötekine yakıştırılan sonsuz sayıda niteliğin sınırsızlığı azaldıkça, sen de ben'in gözünde belirginleşmeye başlar; o azalmayla birlikte, her senin ben için oluşturduğu belli bir olanaklar ve olanaksızlıklar sistemi somutlaşır. O sınırlama ya da somutlaşma ya da belirlenme, ben'in o kişiyle olan sıkı alışverişinin sonucudur. Yüzü, mimikleri, el kol hareketleri,

ötekinin iç dünyasının büyük bir bölümünü belli eder. Dış hareketleri açık bir yoruma olanak sağlar. Dış hareketler, fizyonomi, el kol hareketleri ben için bir sen'in oluşma sürecinde öteki insanın yaşamına tanık olma olanağını sağlar; artık ben için gündelik ve alışılmış bir sen, yani bir akraba, bir dost ya da iş arkadaşı olduğunda bu katılım çok daha fazla artar. O tanıklık o yaşamı ben'in açık seçik görmesi değildir; sezinlemesi, onunla birlikte bulunması, varlığından kuşkulandır (Gasset,2007a:146).

Ben ve ötekinin zamanları paralel aktığından ve birlikte yaşlandıklarından ötürü çevredeki sen'lerin ben'in çağdaşı olduğu fikrinden yola çıkarak -yani ben'le aynı zaman diliminde yaşayan- artık ben'in çağdaşı olmayan ya da hiç olmamış olan sen'ler de bulunduğunu, çağdaş olmadıklarından, ben'in çevresinde bulunmadıkları fark edilir. Onlar ölümler yani yaşamayan ötekilerdir. Ancak hiç görülmediği halde ben için önemi bulunan ölümlerde vardır. Onlar da aile anıları, tarihsel yıkıntılar, eski belgeler, anlatılar, söylenceler, ben'in çağdaşı olmayan başka yaşamlara gönderen, yeni bir gösterge türüdürler. Ben'in ortamı olan ufkun içinde bulunan insanların ötesinde, çeşitli örtülü yaşamlar vardır. Bunlar da Eski Çağ'lardır. Tarih ise o çağları tanıyabilmek için yapılan çabadır. Çünkü tarih sahici toplumsal ilişkinin bir değişimi, ölümlerle alışverişin tekniğidir (Gasset,2007a:149).

Ötekinin ben'in davranışlarına karşı vereceği tepkisi bilinmediği için ben için tehlikelidir. Fakat tehlike olumsuz algılanmamalıdır. Hiç tanımmayan birinde ise bu tehlike daha fazla artar. Öteki insanın tehlikeli olduğu bilinci tarih boyunca canlılığını korur; ancak kısa dönemlerde, bazı yerlerde unutulmuştur. Ortega Y. Gasset İspanya'nın o dönemde içinde bulunduğu sıkıntıyı ötekinin bizde yarattığı tehlikeyi unutmalarına bağlamaktadır. Ancak anlatılan tehlike gündelik yaşantıda ötekilerle varolan tehlikedir. Gündelik yaşantı ben ve çevresindekilerle ilişkisinden oluşur. Bu yüzden ben içinde bulunduğu tehlikenin farkına varamaz. İşte bu savaşımdır. Bu savaşım sırasında ben ve o karşılıklı olarak duygu, düşünce ve davranışlarını

öğrenmişlerdir. Yani ben ötekinin yarattığı tehlikeyle karşılaşmıştır. Çünkü öteki de ben kadar ben'dir (Gasset,2007a:150-151).

Yaşamda şeylerin ne oldukları üstüne edinilmiş bulunan düşünceler doğrultusunda davranılır. Ama ben yaşamına eşlik eden ve temel olan fikirlerin birçoğunu hiçbir zaman kafasında ölçmemiş, gerçekliklerini tam ve sorunlu berraklığıyla düşünmemiştir, başkalarından işittiği için düşünmüştür, öyle söylendiğini duyduğu için de söylüyordur. Peki, bu söylenen şeyleri söyleyen kimdir? Ben kendi zihin berraklığından değil de, söylenen şeyleri yürütülen fikirleri yineleyerek yaşadığı oranda, yaşamı ben'in kendi yaşamı olmaktan, bireysel kişi olmaktan çıkar, toplum hesabına hareket eder yani bir toplumsal robot olur ve artık toplumsallaşmıştır. Ama o toplu yaşam ne anlamda insan yaşamıdır? XVIII. yüzyılın sonlarından beri, mistik bir yönelişle, bir toplumsal bilinç ya da tin, bir topluluk ruhu bulunduğu inanılmak istenmiştir (Gasset,2007a:161-162).

Marks bu soruna yabancılaşma kavramıyla yaklaşmaktadır. Ona göre yabancılaşma bir toplumsal olgudur. Marks şunu sorar: "İnsanlar hangi koşullarda kendi güçlerini, kendi değerlerini görünüşte insanüstü varlıklara yansıtırlar, bu olgunun toplumsal temelleri nelerdir?" O'na göre din ve devlet yabancılaşmanın bir şeklidir. Devlet ve din toplumu örgütleyen bir güçtür. Hegel'e göre ise manevi emekle yabancılaşmanın üstesinden gelen diyalektik yücelim sürecinin sadece soyut düşünce düzeyinde meydana geldiği ve mevcut toplumsal kurumları değişikliğe uğratmadığı sonucunu verir. Hegel'e göre soyut hak ahlaka, ahlak aileye, aile sivil topluma, sivil toplum devlete ve sonunda devlet de dünya tarihine yücelmişlerdir. Ama Hegel'in açıkladığı bütün bu süreç, gerçek toplumsal kurumlara, aileye, sivil toplum ve devlete el sürmez. Bu düşüncenin karşısına Marks, insanın doğal niteliklerini yeniden kazanması, kökleştirici yabancılaşmalardan kurtulmuş bir toplumsal varlık olarak insanın eski haline dönerek oluşturacağı toplumun gerçek evrimini ortaya koymuştur (Engels, Marks,2003:12-13). Hegel'in teorisi gerçek toplumsal olguları hesaba katmamaktadır. Ortega Y. Gasset'ye göre ise topluluk, insani bir şeydir; ama insansız bir insanlıktır, ruhsuz

insanlık, tinsiz insanlık, insanlığından çıkmış insanlıktır (Gray,1989:36). Marks da Ortega Y. Gasset gibi mevcut toplumsal bilimlerini birleştiren bir toplum bilimi kurmak istemektedirler.

Bu anlatılanlar insanlığın ilk özelliklerinden yoksun insani eylemlerin; onlardan sorumlu olan, eylemlerin kendisi için bir anlam taşıdıkları belirli bir özneleri yoktur. Burada insani bir eylem söz konusudur. Ancak akıldışı, ruhsuz, tinsiz bir eylem söz konusudur. Öyleyse toplum insanla doğa arasında, kendine özgü bir gerçeklik midir? Ya da toplumsal dünya diye nitelendirilen şey sonunda bir resmîlik kazanabilir mi? (Gasset,2007a:162).

Ortega Y. Gasset'in bazı görüşlerine ortak olduğu Darwin insanın toplumsal bir varlık olduğundan bahsetmektedir. Ama bu konuya hayvanların ortak yaşama içgüdüsünden yola çıkarak ulaşmaktadır. Hayvanlar toplu halde yaşadıklarında kendilerini tehlikelerden daha uzak hissettikleri yani güvende hissettikleri için birlikte yaşamayı tercih ederler. Genelde koloni halinde yaşam ve birlikte göçler mevcuttur. İnsana en yakın toplumsal hayvanın maymun olduğunu söyleyen Darwin, maymunların birlikte hareket ettiklerinde daha rahat olduklarını, korkmadan bir davranışı yapabilme ihtimallerinin arttığını ancak tek başına kalan bir maymunun hareketlerini kısıtladığını ve gergin davranışlar sergilediğini söylemektedir. Ayrıca birbirlerini koruma, yeme, içme, çoğalma gibi ihtiyaçlarını da toplu yaşamada yapmaktadırlar (Darwin,1995:86).

İnsanda da içgüdüsel olarak birlikte yaşama isteği vardır. Aristoteles de bu yüzden insana bir zoon politikon yani toplumsal hayvan demektedir Darwin de birlikte yaşamının getirdiği sorumluluklardan bahsetmektedir. Tek başına kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan –ki bunun içine beslenme, korunma vs girer- insan içgüdüsel olarak başkalarına yaklaşır. Aralarında alış verişe dayalı ilişki başlar. İnsan ağı çoğaldıkça belli kurallarla yaşamaya başlarlar (Karakoç,2006).

Toplumun düzenliliği için kuralların olması gereklidir. İnsanda varolan vicdan duygusu ile diğer insanlara yaklaşır. Ancak bu vicdan duygusu

yakınında olan Ortega Y. Gasset'nin tabiriyle sen'lerle daha içten ilişkiler kuracak –ki Darwin burada bir annenin yavrusuna yaklaşımının içtenliği ve sahiplenmesinden bahsetmektedir- , ötekilere ise daha yabancı duygularla yaklaşacaktır. Tabi bu türdeşi olan başka bir insanı tehlikeli bir durumda gördüğünde korumaya çalışmasına engel değildir. Örneğin suda boğulmak üzere olduğunu gördüğü bir insana kendini düşünmeden kurtarma içgüdüsüyle suya atlayacaktır. Çünkü bunlar -o anda düşünülecek zaman kalmadan herhangi bir sevinç ya da acı duyulmayacak kadar kısa bir zaman içinde- birdenbire gerçekleştirilmiş hareketlerdir. Bununla birlikte, herhangi bir nedenle engellenmiş olunursa o kişi üzüntü hissedilecektir. Buna karşılık korkak bir insanda varlığını koruma içgüdüğü o kadar güçlü olabilir ki, böyle bir tehlikeyi göze alamaz, hatta kendi öz çocuğu için bile kendini tehlikeye atamaz (Buican,1991:74).

İnsanlar arası ilişkilerde bulunan birçok duygusal özellik vardır. Üzüntü, utanç, pişmanlık ya da vicdan azabı denilen duyguların niteliği ve gücü, karşı gelinen içgüdü'nün gücüne değil, ben'in benzerlerinin yargılarına bağlıdır. Her insanın başkalarının kendisini değerlendirişine verdiği değer, kendi doğuştan kendi doğuştan ya da sonradan kazanılmış duygudaşlık duygusunun gücüne ve kendi eylemlerinin uzak sonuçlarını yargılayabilme yeteneğine bağlıdır. Ve başkalarının iyiliğine ters düşecek bir içgüdü ya da düşünce diğerleri tarafından bastırılacaktır (Darwin,1995:88-89). Ortega bu görüşlerin devamını getirecek ve ileriki davranış modelleri olarak göreneklerden ve kamu gücünden bahsedecektir.

Toplumsal ilişki her zaman için bireyler arası gerçekliktir. Biz açısından birbirine karşılık veren iki bireyin kendi aralarında tanışıyor ya da tanışmıyor olmaları fark etmez. Öteki, hiç tanınmadık biri olabilir; fakat ben'in ötekine yönelik eylemi, onun birey olarak tepkisini önermektedir. Ana babalar ve çocuklar, kardeşler, sevgililer, arkadaşlar, öğretmen ve öğrenci, kendi aralarında iş adamları gibi bireylerarası ilişkinin değişik kategorilerini oluştururlar. Bireylerarası ilişki yaşamın tipik bir gerçeğidir, insanların birlikte yaşamıdır. O eylem sırasında her biri, insan yaşamının ilk önce olduğu

kökten yalnızlıktan başını çıkarır ve oradan, ötekinin kökten yalnızlığına ulaşmaya çabalar. Bu durum artık ikincil olan bir gerçeklik düzleminde ortaya çıkar, ilk düzemi titizlikle izler, ama insani olayların temel niteliğini korur, yani, insana özel ve sınırlı olay her zaman için kişisel bir olaydır. Örneğin âşık birey kendisi için âşık olur, benliğinin derin gerçekliğinde; sevdiği kadın da genel anlamda kadın değildir, herhangi bir kadın da değildir, bir tek o'dur (Gasset,2007a:164-165).

Darwin toplumsal ilişkilere içgüdüsel olarak bakmaktadır. Toplumsal içgüdüler olarak bahsetmektedir. Aynı toplulukta yaşayan üyeler için topluluğun iyiliğini belirleyen yazılı ve ya yazısız kuralların toplumsal içgüdüyü güçlendirdiğini söylemektedir. Eğer bir kişi bu yasalardan birini çiğnerse sonuçları gerçek bir suçtan daha acı verici olduğunu belirtmektedir. Daha önce verdiğimiz örnekte olduğu gibi tanımadığı kişiyi kurtarmak için suya atlayan diğer kişi aslında topluluğun iyiliği fikrinden hareket etmiş bulunmaktadır. Bu düşünceler kişilerde alışkanlık haline geleceği için her yani tanınan insana da bu düşünceleri aşılama başlanır ve toplumun ahlak yapısı böylece oturmuş olur (Darwin,1995:90). Ancak toplumsal demek Ortega Y. Gasset'ye göre sadece bireylerarası ilişkilerden oluşmamaktadır. Birçok toplumbilimcinin çoğu toplumsalı sadece bireylerarası ilişkiye indirmişlerdir. Toplumsal sanıldığıının aksine bireylerarası çözümsüz bir çelişkiden belirir.

Ortega Y. Gasset bu konuyla ilgili trafik polisi örneğini vermektedir. Trafik polisiyle olan ilişki bir toplumsal ilişki değildir. Çünkü insan insana, birey bireye, yani kişi kişiye bir ilişki değildir. Ben caddeden caddeye geçerken kendisini düşünmektedir yani eyleminin öznesidir. Ancak memurun ben'in yolunu kesmesi onun kendi öznesi olmadığı bir eylemden ileri gelmektedir. Bir zorunluluk sonucu ben'i durdurmaktadır. Yani edimleri kendisinden kaynaklanmamaktadır. Onun için trafik kurallarına uyulmasını sağlamak bir görevdir, adeta bir robot gibi işini yapmaktadır. Bu durumda irade kimindir? Bu irade devlettir. Yolun karşısına istenilen şekilde geçilmesini engelleyen devlettir. Peki devlet kimdir? Devlet nedir?

Toplum içinde yapılan davranışların çoğu başkaları yapıyor diye yapılmaktadır. Geçmişten beri öyle öğrenilmiştir ve bu gelenek devam etmektedir. Bunların çoğu dışarıdan, kimin tarafından yapıldığını bilinmeyen bir icat olarak gelir. Ayrıca bireylerarası olduğundan başka, uygulayış tarzı da irade ürünü değildir. Yerine getirmek birileri tarafından üstlenilir, ama bu istenildiğinden değildir. Bu davranışın neden yapıldığı anlaşılmaz; ben için sorgulanamaz türdendir. Dolayısıyla, akıldışıdır. İşte bu davranışlara Gasset görenek demektedir (Gasset,1963:96). Hegel ise Ortega Y. Gasset'ye benzer bir ifadeyle şunları düşünmektedir;

Bizler, kendimizin ve başkalarının bizi tanımladığı şeyden başkası değiliz. Bir şahsın kim olduğu büyük ölçüde başka insanlar ve guruplar tarafından belirlenir (Skirberkk,Gilje,1971:400).

Hegel bireyin söz konusu tarihsel dönem boyunca varolan bir toplumun parçası olduğunu düşünmektedir. Yani tarihsel-sosyolojik olarak bireye bakmaktadır. Dil konusu içinde dili bir kişinin yaratmadığını, büyüdükçe kullanılan ortak bir dili benimsediğimizi ve tarihsel olarak dilin de değişebileceğini düşünmektedir (Skirberkk,Gilje,1971:401).

Yığın kavramı niceliktir, gözle görülebilir. Sosyolojik olarak ifade edilirse sosyal kütle denen milletin çıktığını görülmektedir. Cemiyet, her zaman, iki parçanın dinamik bir birliğinden oluşur: Azınlıklar ve kütleler. Azınlıklar, özel yetenekleri olan kişi ve ya kişilerden oluşan gruplardır. Kütle ise; özel yetenekleri olmayan insanların bir araya gelmesiyle oluşur. Ancak kütleler derken, emekçi kütleleri kastedilmediği anlaşılmalıdır. Kütle, sıradan insandır. Böylece, sadece sayı ifade edilen, yani yığın, artık tayin edici bir keyfiyete dönüşür; birbirlerinden ayırt edilemeyen insanlar müşterek sosyal vasıf halini alır ve genel bir tip ortaya çıkar. Bir yığın normal terkibi, onu meydana getiren fertlerle, arzu, fikir ve hayat tarzlarının uyuşmasını gerektirir. Seçkin grup olmayı ne kadar isteseler de, her sosyal grubun başlıca özelliğinin aynı olduğunu söyleyerek karşı çıkmak isteyenler olabilir.

Doğru olmakla birlikte, arada büyük bir fark bulunur. Küme ve ya yığın olmakla karakterize edilemeyecek kişiler arasındaki belirli uyuşma, büyük sayıdaki insanlarla görülmeyen bir arzu, fikir ve ya ideal üzerine kurulur. Bir azınlık üyesinin, her şeyden önce kendisini özel oldukça kişisel sebeplerle yığından ayırması gerekir (Gasset,2007b:17-18).

Spengler'e göre yığınlaşmanın artması sonucu dev binalar kurma gerekliliği ortaya çıkmış ve kitleler çağı devasa boyutlar çağı olarak görülmüştür. Ortega Y. Gasset'ye göre yığınlaşma sorunu çağın önemli sorunlarından biridir ve önüne geçilmezse çok tehlikeli olacaktır (Gasset,1993:20).

Kütleler nerede ve nasıl ortaya çıktığı problemine bakıldığında; Yeniçeri (1997:72-73)'ye göre; kütle kültürü Fransız İhtilalı ile başlayıp XIX. yüzyılda gelişen sosyal, teknolojik ve sınai şartların ürünüdür. Nüfus kırsal kesimlerden kentlere göç ile merkezde hızla artmaya başlamıştır. Teknik değişme ve makine insan emeğinin, madeni, enerji kaynakları biyolojik kaynakların, fabrika organizasyonu ile sanayinin yerini almıştır. Bu değişim her alanda kendini hissettirmiştir. Artık tüketim için üretimle küçük atölyeler fabrikalara, ataerkil aile çekirdek ailelere, baskıcı ve diktacı siyasal yapı demokratik bir yapıyla yerini değiştirmeye başlamıştır. Geçmiş büyük yüzyıllar arasında XIX. yüzyılın, bugüne kadar ki insanlık tarihinde en çok değişen yüzyıl olduğu açıkça görülmektedir. Bu değişim her alanda olmuştur. Teknolojinin getirdiği yeni icatlar, kütle ulaşım araçları ve iletişim alanında büyük patlamalara yol açmıştır. Bir yandan yoğunlaşan kütle hareketleri, diğer yandan iletişim araçları ve yeni tapınma biçimleri, insanlararası ilişkileri temelden sarsmıştır. Böylece XX. Yüzyılın başında "kütle toplum", "kütle insanı" ve bunların dünya görüşü, felsefesi, inanç ve değerlerini belirleyen "kütle kültürü" ortaya çıkmıştır. Kütleli oluşturan insanlar daha önce de vardı, ama yığın halinde değildi. Çok geniş bir alana yayılmış küçük gruplardı. Günümüzde ise bu insanlar karşımıza birdenbire bir yığın halinde çıktılar. Beşer kültürünün yarattığı en iyi yerlerde, sahnenin en önünde başrolü aldılar. Ve en yoğun işlevleri medeniyetleri tahrip etmektir

Psikolojik bir gerçek olan kütle, bireylerin, kütle düzeninde ortaya çıkmalarını beklemeye gerek kalmadan tarif edilebilir. Kütle, kendisi için, özel alanlara dayalı hiçbir hedef seçmeyen, kendini herkes gibi hisseden ve bu durumun kendisini düşündürmediği, gerçekte herkes gibi kendisini hissetmekle kendisini mutlu hisseden kimsedir. Belirli alanlarda kendi değerini ölçmeye, şu ve ya bu işi için kendisinin özel bir yeteneğe sahip bulunup bulunmadığını veya herhangi bir istikamette üstün yeteneği olup olmadığını fark eden hoş görülme bir insan düşünürsek bu insanın kendini sıradan, basit hissetse de kütle olarak görmez (Gasset,2007b:18). Seçkin azınlıklar, kendini üstün gören, kibirli insan demek değildir. İnsanlık kökten iki çeşide ayrılmıştır;

1. Güçlük ve görevleri, üst üste yığarak kendi varlıklarından büyük talepte bulunanlar ve kendilerinden özel hiçbir şey beklemeyenler,
2. Yaşadıkları anı hayat diye kabul edenler, mükemmellik yolunda hiçbir çaba sarf etmeyen insanlar (Gasset,2007b:19).

Cemiyetin kütleler ve seçkin azınlıklara ayrılışı, sosyal sınıflara bölünmesi değil, üst ve alt diye, hiyerarşik ayrımla bağdaşmayan insan sınıflarına ayrılışı demektir. Dolayısıyla, açıktır ki, üst sınıflarda büyük vasıtayı benimseyenlerin sayılarının çok daha fazla olması, alt sınıfların ise, düşük vasıflı fertlerden oluşması ihtimali çok yüksektir. Fakat her iki sınıfta da kütle adı verilen insanlar mutlaka vardır. 20. yy.'ın bir özelliği geçmişten beri seçkin olarak görülenlerin de kütlelerden ibaret olmasıdır. Aynı durum, asillerin geri kalan son gruplarındaki kadın ve erkekler için de geçerlidir. Diğer tarafta, kütle dednilen fenomenin en iyi örneği olarak ele alınacak emekçiler arasında, asil ve disiplinli olanlar az değildir (Gasset,2007b:19-20).

Bu insanlara bakıldığında; bu gerçekler, kütlelerin artık sosyal hayatın önüne geçmeye, şimdiye kadar birkaç kişinin tekeline olan yerleri almaya ve çok az sayıda insanlara ayrılan zevkleri paylaşmaya kararlı olduklarını gösterir. Örneğin, boyutlarının çok sınırlı olmalarından dolayı, söz konusu bu yerlerin hiçbir zaman yığınlar için yapılmadığı açık olmakla birlikte, kalabalık

genişler, böylelikle bu yeni fenomen en berrak şekliyle gözler önüne serilir; kütle, kütle olmayı terk etmeksizin, önceki azınlığın ayağını kaydırıp, onun yerini alır (Gasset,2007b:20). Çünkü ahlakla politika arasında birlik vardır (Abadan;Meray,960:49). Kütle, toplumun hem ahlaki hem siyasi değerlerine nüfus etmektedir. Jaspers'te kütlenin Varoluş'u mecburen zedelediğini ve bu durumun 20. yy.'ın en önemli tehlikesi olduğunu düşünmektedir.

Ben'in çevresinde bulunanlar yalnızca mineraller, bitkiler, hayvanlar ve insanlar değildir. Onlardan başka, görenekler denen gerçeklikler vardır. İnsanların konuşmalarında görenekleri geleneklerle harmanlaşmış bir şekilde duyulur. Aslında görenek gelenektir. Gelenek de belli bir davranış biçimidir, sürekli görülerek alışkanlık edinilmiş bir eylemdir. Hayek'e göre insan aklının kendisi geleneğe bağımlıdır ve aklın gelişmesi aynen sosyal ve ekonomik yapıların kendilerinin öyle anlaşılması gerektiği gibi, evrimsel bir süreçtir. Hayek' e göre özgürlüğün kendisi, kişinin aksi bir yönde bir nedeni yoksa, geleneksel kurallara boyun eğme eğilimini gerektirir (Barry,1991:56).

Alışkanlık sık sık yineleniğinden ötürü, bireyde otomatikleşen, artık makine gibi oluşan ya da işleyen bir davranıştır. O davranış bir bireyde sıkça yinelenmekle kalmayıp, yineleyen bireyler sıklaştınca gelenekselleşmiş bir görenekle karşı karşıya gelirler. Yani davranışın herhangi bir bireydeki yinelenme sıklığı göreneğin özü olmaktadır; öyleyse aslında bireysel bir davranış ve ancak o davranışı sergileyen çok sayıda bireyin az çok rastlantısal toplaşmasına bir toplumsal olay niteliği vermektedir. Ortega Y. Gasset bunu tek düşünen toplumbilimcinin de Max Weber olduğunu belirtmiştir. Bergson'da Weber'i ileriki yıllarda takip ederek aynı şeyi söylemektedir (Gasset,2007a:175-176).

Ortega Y. Gasset herhangi bir göreneğin aksama durumunda toplumsal baskı ya da şiddet unsurlarının ortaya çıkacağını belirtir. Örneğin selam vermek herkesin sıklıkla yaptığı bir görenektir. Her gün selamlaşılana birine bir gün selam verilmediği zaman ben'e karşı kızgınlık hissedebilir. Bu kızgınlık duygusu bazı kişilerde daha zararlı sonuçlara yol açabilir. Demek ki

toplumlarda bizi görenekleri yapmaya iten toplumsal baskı, şiddet unsurlarıdır. Zaten toplumsalın biz'lerin yaşantısında belirirken ilk sergilediği özellik onu zekâdan önce iradenin algılamasıdır. Ben bir şeyi yapmaktan vazgeçmeye karar veremiyor, çünkü karşısında ben'in gücünden daha büyük, iradesini zorlayan, ona boyun eğdiren bir güç dikiliyor. İşte genelde zorlama ve manevi baskılar, manevi zararlar verme tehdidiyle yumuşatılmış olarak kendini duyuran ama son elde insanı hep bir fiziksel şiddet olasılığıyla tehdit eden, kimsenin olmayan o güç toplumsal güçtür (Gasset,2007a:178-179).

Düzgün (1997:106)'e göre değişimi başarmak başka bir değişle başka bir geleceğe adım atmak için muhafazakarların, liberallerin, şüphecilerin şimdiki zamana odaklanması gerekir. Geçmişle yaşamayıp şuan için bir çaba sarfetmeleri gerekmektedir. Liberaller zaten şuan önem verdikleri için varoluşçu bir tutum sergilemektedirler. Toplumsal gelişmenin belirleyicileri de ne üst ne alt sınıftır. Sadece halktır demektir. Radikal değişiklik isteyen gruplar korku kavramlarını bir yana bırakarak yeni bir bilinç oluşturmalarıdır demektir.

Heidegger'e göre insan bir cemaat içinde yaşar ve bu cemaat içinde sürdürdüğü gündelik hali o, birileri olarak isimlendirmektedir ve onu birilerinin keyfiyeti olarak görmektedir. Biri denilen belirsiz kimsedir. Bir konuda böyle düşünür veya böyle davranılır denildiğinde hep bilinmeyen birileri söz konusudur. Gündelik varlığı içinde davranış sergileyen fail güç, ferdin kendisi değildir. Fert kendi iradesi ile hareket etmemekte, tersine birilerinin düşündüğü gibi düşünmekte, birilerinin yaptığını yapmaktadır. Heidegger'de anonim diye nitelendirilenlerden biri Gasset'de öteki, kütle anlamında kullanılmıştır. Jaspers'te böyle düşünmektedir. Fakat herkes kavramını kullanmaktadır (Bolnow,2004:56).

Ortega Y. Gasset'ye göre hayatta şartlar karar verir demek yanlış olur. Tersine, şartlar devamlı yenilenen, ben'i karar vermeye zorlayan çıkmazlardır; aslında, karar veren kişiliktir. Bütün bunlar kolektif bir hayat için

de aynı şekilde geçerlidir. Yine de, önce bir imkânlar ufku ve daha sonra da, kollektif yaşayış için etkili şekli seçip kararlaştıran azim vardır. Bu azmin kökeni cemiyetin karakterinde, cemiyete hâkim rolü oynayan, insanlardadır. 20. yy.'da cemiyete hakim olan, karar veren ise kütle adamıdır. Fakat demokrasi devrinde yani herkese oy hakkı tanındığı bir devirde ise kütleler karar vermez. Onların rolü şu ve ya bu azınlığın kararlarını desteklemektir. Programlarını sunanlar bu azınlıklardır. Bu programlar ise, aslında kolektif bir hayatın programlarıdır. Bu programlarda kütleler, kararı kabul etmeye davet olunur (Gasset,2007b:50).

20. yy.'da çok farklı bir şey olmaktadır. Kütlelerin zaferlerinin en fazla etkili olduğu ülkelerde –Akdeniz ülkelerinde- kamu hayatının gözetiminde, siyasi hayatın günü gününe yaşandığını görülmektedir. Kamu otoritesi, kütlelerin bir temsilcisi elindedir ve bu temsilci öyle güçlüdür ki, bütün muhalefeti silip süpürmektedir. Onlar iktidarı öylesine karşı konulmaz bir şekilde ellerine geçirdiler ki tarihte böylesine, bir hürmeti bulmak çok zordur. Kamu iradesinin gelecek için belirli hiçbir fikri yoktur. Kısacası, herhangi hayati bir programı olmaksızın, herhangi bir yaşama programına sahip bulunmaksızın hayatını sürdürmektedir. Böylesine bir kamu otoritesi, kendini haklı göstermeye teşebbüs ettiği zaman, gelecekte hiçbir şekilde bahsedemez. Tam tersine kendini şimdiki zamanın içine gömer ve kendini şartların zorla kabul ettirdiği bir hükümet şekli olarak savunur ve kendini kurtarmak için kaçır. Bu güne kadar kamu gücünün böyle doğrudan doğruya kamunun elinde bulunduğu zamanlar böyle olmuştur. Kütle adamı, hayatının herhangi bir amacı olmadan yaşayan insandır. Elinde imkânlar olduğu halde hiçbir zaman yapıcı olmamıştır. Ortega Y. Gasset zamanımızın kaderine böyle insanların tayin ettiğini düşünmektedir (Gasset,2007b:50-51).

Göreneklerin ilk önce neden ve nerden çıktığını düşünülürken köken sözcüğü akla gelmektedir. Tüm insan edimlerinin bir kökeni vardır. Görenekselleşmiş edim, topluluğun bireyüstünde mekanik zorlamasına dönüşmüş bir insani eylemdir. Kullanım sıklığından ötürü anlamını yitirir, kullanılan her şey gibi aşındığından, giderek biçimini de değiştirir, sonunda o

hiç mi hiç anlaşılmasız olmuş kalıntısız görünömlere değin varır. Sözcüklerin kökeninin bulunması sözcük olduklarından değil, görenek olduklarındandır. Hegel'e göre de gelenekler akılcıdır. Anlamanın herhangi bir tarihsel dönemdeki tarihsel olarak yaratılmış ve ortaklaşa paylaşılan ufku, insanların neyin rasyonel ya da irrasyonel, neyin anlamlı a da anlamsız, olduğu konusundaki ölçüleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu savunmaktadır (Skirberkk;Gilje,1971:401). Buna göre de tüm tarih kökenbilimden başka bir şey değildir. Tarihin varlık nedeni budur, insan bu yüzden tarihe zorunludur, çünkü insanoğlunun yaptığı şeyin, dolayısıyla olduğu şeyin anlamını keşfedebilecek tek bilim dalı tarihtir (Gasset,2007a:183-184).

Böylelikle 20. yy.'ın kütle adamının psikolojik çizelgesinde iki ana özellik ortaya çıkmaktadır: O'nun, hayati arzularının dizginlerinden kurtularak, serbestçe yayılması ve bunun sonucunda kişiliğinin de açılıp yayılması ve kendi varlığını neler kolaylaştırmışsa, onların hepsine zerre kadar minnet duygusu beslememesidir. Kütle adamını durduracak kendinden daha güçlü olan, onun hareketlerini kısıtlayabilecek biri olmalıdır. O halde şu söylenebilir: "öyle anlaşılıyor ki, dünyada iki kişi var: Ben ve bana üstün olan diğeri" (Gasset,2007b:59-60).

Sennett(2002:380)'e göre, modern dönemde gelişen kişilik şartlarında mahrem bir cemaat toprağında öteki insanların kişilikleriyle ilgili deneyimle kendi başına yıkıcı bir süreçtir. Modern cemaat, düşmanca bir dünyada kardeşlik kurmayı içerir gibi görünmektedir ama aslında çoğunlukla bir kardeş katli deneyimidir. Dahası, bir cemaatteki yüz yüze ilişkileri yönlendiren kişilik şartları, insanların hiç tanımadıkları bir alanda ortaya çıkabilecek sarsıntıları yaşama isteklerini yok edeceklerdir. Bu sarsıntılar bir insana, her medeni insanın, sahip olması gereken inançların tecrübe edilebilirliği duygusunu vermesi bakımından gereklidir. Gettolardan (bir toplumun dışında yaşayan bir grubun bulunduğu yer-neoliberalizm) oluşan bir şehrin yıkılması hem politik hem psikolojik bir zorunluluktur.

Geçmiş zamanlarda vasat bir insan için hayat, bütün çevresini kaplayan güçlükler, tehlikeler, ihtiyaçlar, kaderin tehditleri ve diğerlerine bağımlılık anlamlarına gelirken, yeni dünya sınırsız imkânların, güvenliğin ve kimseye bağlı olmayışın bir alanı gibi görünmektedir. Geleneksel düşünceler, “Yaşamak insanın kendisini sınırlı hissetmesi ve bundan böyle, bizi sınırlayanlara boyun eğmesi” iken yeni ses “Yaşamak hiçbir sınır tanımamak” ve bunun neticesi, insanın kendini sakin bir şekilde benliğinin iradesine terk etmesidir. Ortega Y. Gasset mümkün olmayan hiçbir şey yoktur, hiçbir şey tehlikeli değildir ve prensip olarak, kimse kimseye üstün değildir” demektedir. Bu temel duygu kütle adamının geleneksel, devamlı yapısını tamamen değiştirir. Çünkü önceki insan, yaradılışından ötürü, kendini daima materyal tehditler ve daha yüksek sosyal kudretlerle karşı karşıya bulmuştur. Hayatını düzeltip sosyal merdivende tırmanınca da bunu, talihinin kendine yardım ettiğine mal eder. Eğer talihinden olmadıysa da kendinin başarısından olduğunu düşünür. He iki durumda da, hayat ve dünyanın genel karakteristiğine bir istisna, çok özel sebeple ortaya çıkan bir durum teşkil etmektedir (Gasset,2007b:63-64).

Modern kütle, herhangi özel sebeplere bağlı olmadan tam özgürlüğü kendinin doğal ve yerleşmiş şartı olarak görür. Dışarıdan hiç bir şey kendisi için sınırlar tanımamasına ve bundan böyle her zaman kendinden daha yüksek otoritelere başvurmasına zorlamaz. Çevresi, şiddetle onu zorlamamış olsaydı, kütle adamı, kendi dışında hiçbir otorite kabul etmiş olmazdı. Bugün ise, çevresinden, böyle bir baskı görmediği için, hiçbir zaman son bulmayacak kütle adamı, kendi karakterine sadık kalarak, artık diğer herhangi, bir otoriteye başvurmaz ve şahsını kendi hayatının efendisi hisseder. Diğer yanda, seçkin-mükemmel adam, kendinden üstün bazı standartların yardımlarını çekmeden kabul etmeye, dâhili ihtiyacın sonucu olarak zorlanır. Başlangıçta mükemmel adamlar alelade adam arasındaki farkı, birincisinin, kendinden büyük taleplerde bulunduğunu ve ikincisinin, kendinden hiçbir talepte bulunmadığını, haliyle yetinen, kendi kendinden memnun insandır (Gasset,2007b:64-65).

Kendini diğlerlerinin hizmetine adayan insan sıradan insan değıl, mükemmel insandır. Kendini transendental bir şeyin hizmetine adamadıkça, hayatın onun gözünde bir tadı yoktur. Bunun için hizmet etmek ihtiyacının hissedilmesini bir baskı olarak düşünmez. Zaman zaman böyle bir ihtiyaç tesadüfen kendini göstermezse, mükemmel adam huzursuzlaşır ve kendini zorlaması için daha ve daha fazla gayrete ihtiyaç hissettirecek yeni standartlar icat eder. Bu, bir disiplin olarak yaşanan asil bir hayattır. Asalet haklarla ilgili değıl, onun kişilerden talep ettikleriyle, yüklediğı işlerle ölçülür. Asaletin imtiyazları, menşei itibariyle, taviz ya da lütuf değıldir; tersine, asil insan, onları fethetmek zorundadır. Yani özel haklar ve ayrıcalıkları pasif mülkiyetten ya da sadece eğlenceden ibaret değıldir; onlar kendi çabaları sonucunda elde edilen standartları temsil eder. Diğler tarafta, insan ve vatandaşların hakları gibi müşterek haklar, nefes almak ve çılgınlıklar yapmak halleri dışında, onun hiçbir kişisel çabasına gereksinim hissettirmeksizin birer pasif mülk, hukuki yararlanma hakkı ve nimet, kaderin cömert birer lütfudur. Ortega Y. Gasset buna “gayri-şahsi bir hak verilir, şahsi bir hak kazanılır” demektedir (Gasset,2007b:64-65).

Ortega Y. Gasset için asalet, daima kendinden daha üstünlerine kendini adayan, bir kimsenin ne olduğı safhasını geride bırakıp, bir görev ve mecburiyet olarak gördüğü daha ötelerdeki düzeye erişme yolundaki hayat boyu süren gayretle eş anlamlıdır. Böylece asil hayat, dışarıdan bir kuvvet kendisini silkinip harekete geçirmeye zorlamadıkça, statik bir şekilde kendi kendine yaslanmış daimi bir hareketsizliğe mahkûm sıradan hayat karşısında yer alır. Bunun içindir ki kütle terimini, kalabalığı vücuda getirmesinden ziyade, ataletinden ötürü bu çeşit insan için kullanılmaktadır (Gasset,2007b:67).

Ortega Y. Gasset'nin iddialarından biri de; dünya ve hayat vasat insan önünde açılır açılmaz, onun ruhu kendi içine gömülür. Yani kütlelerin ayaklanmasını bu vasat insanın ruhunun ortadan kaybolmasında aramak gereklidir. İnsanlığın önündeki mükemmel sorunun kökü de bu olayda saklıdır (Gasset,2007b:71).

Kütle insanının bir özelliği olan entelektüel içe kapanmaya bakıldığında, fert, dağarcığında çok şey bulunduğunu görür, bu fikirlerinden ötürü kendinden memnun olur ve kendini entelektüelce tamamlamış sayar. Kendi dışında hiçbir şeyin eksikliğini hissetmediğinden, kendi zihni yapısı ortasında yayılıp yerleşir. Bir insanın kendi kendini ortadan kaldırma mekanizması işte budur. Kütle insanı da kendini mükemmel ilen eder. Ancak buna inancı kökten değildir, kendi mükemmelliğine candan inanmaz, bunların hepsi boş gururdan ibarettir. Böylece mağrur insanın diğerlerine ihtiyacı vardır çünkü güçlü kişiliğe sahip değildir. İşte bu durumda bile asil insan kendinin gerçekten tam olduğuna inanmaz. Diğer yanda ise çağın sıradan insanı, şahsından ve bütünlüğünden şüphe etmeyi aklından bile geçirmez. Kendine güveni onu bir cennette yaşatır. Ruhunun yaratılıştan içeri kapanıklığı kendi yetersizliğini, kendini keşfetmesi uğrunda, gerekli koşullar için engel teşkil eder. Kendini diğerleriyle karşılaştırması, kendinden çıkıp komşusunun içine girmesi demektir. Fakat sıradan insan, bu ruh göçünü başaramaz (Gasset,2007b:72).

Kütle adamı, içinde dünyaya geldiği ve nimetlerinden yararlandığı medeniyeti, Tabiat gibi, spontane ve kendi kendini ortaya çıkardığına inanır ve bu sebepten ötürü de, ilkel bir insana dönüşmüştür. Medeniyet, onun gözünde bir ormandır. Günümüzün vasati bir insanı için, korunması gereken medeni dünyanın üzerinde kurulduğu prensipler mevcut değildir. Onun ana kültürle bir alışverişi yoktur ve kendini onlara bağlı hissetmez. Bu yüzden kendini onların hizmetine vermeye hazır hissetmez. Medeniyet ilerlemesi, sonucu belli olmayan bir şeydir ve bu da durumu daha da zorlaştırır. Eğer bir çözüm bulunamazsa bu durum daha da kötüleşecektir. Çok verimli olduğundan ve kuruluş prensiplerinin kesinliğinden dolayı, medeniyetin durumu normal bir insanın idrak kuvvetinin dışında bir artış göstermektedir. Göçen bütün medeniyetler temel prensiplerinin yetersizliğinden göçmüşlerdir. Ortega Y. Gasset Avrupa'nın da, Yunanistanın da bu sebepten göçmeye başladığını belirtir. İşte dünya da böyle başlangıç noktasına ve çöküşe giden yolda gerilemeye başlamıştır (Gasset,2007b:92-93).

20. yy.'da kütle insanları yenik düşen insanlardır çünkü kendi medeniyetlerinin hızlarına ayak uyduramamaktadırlar. Birçok düşünce iki yüzyıl öncesinde ele alındığı gibi ele alınmaktadır. Problemler ağırlaştıkça onları çözecek araçlar daha da mükemmelleşmektedir. Bunlar arasında medeniyetin gelişmesine ve görülebilir şekilde ve geçmişin oldukça büyük bir kısmını, büyük deneyimleri taşıyan tarih, bilinen bir araçtır. Tarihi bilgi, ilerlemiş cemiyeti koruma ve devam ettirmenin birinci derecede önemli tekniğidir. Fakat geçmişin hatalarından yararlanılmazsa, o zaman her şey aleyhimize döner. Ortega Y. Gasset günümüzün en kültürlü insanların bile tarihi bilgisinin azlığından yakınmaktadır (Gasset,2007b:94).

Müşterek hayat uğrunda, en yüksek çabaları temsil eden siyasi doktrin ise liberal demokrasidir. En önemli amacı bir kimsenin komşusunu göz önünde bulundurmasını anlatır. Liberalizm, kendini sınırlayan ve kendi pahasına da olsa, yönettiği devlette, kuvvetli çoğunluk gibi düşünmeyen ve hissetmeyenler için de yer ayıran siyasi haklar prensibidir. Çoğunluğun azınlıklara tanıdığı haktır. Ancak Ortega Y. Gasset liberalizmin yeryüzünde sağlam bir şekilde kökleşmesini çok zor bulmaktadır (Gasset,2007b:78). Bu, işler gerçekte henüz değişmeden, kökünden değişmek üzere oldukları yolundaki önseziler büyük tarihsel olayların değişimlerinin öncesinde kendilerini hissettirmişlerdir. Aynı zamanda, o değişimlerin insanlığa dıştan gelen, rastlantısal dış olaylar sonucunda zorla benimsetilmediğinin, tersine, onun kendi derinlerinde varolan şeylerden doğduğunun bir kanıtıdır (Gasset,1998a:53).

İnsan Galilei ve Descartes'e kadar yeniden doğmaz. Daha önce olup bitenler sadece yeniden doğuşa bir hazırlıktır. Galilei ve Descartes'in getirdiği gerçek Rönesans her şeyden önce açık ve seçikliğe yeniden doğuştur. Ancak bunun getirdiği kargaşa bunalım çağıyla birebir gider. Bunalım denilen şey, insanoğlunun belli bazı şeylere tutunmuş, onların desteğinde yaşamaya geçmesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla geçmiş iki zedeleyici işlemde oluşur: Biri evreni yorumlamadan uzaklaşmak, ikincisi yeni bir bakış açısına, başka şeyler görmeye ve onlara tutunmaya alıştırmaktır. Avrupa'da

1350'lerden 1550'lere kadar geçen kuşaklar bunu çok iyi başarmışlardır. Bunlar Avrupa insanının hep zararda yaşıyor gibi görüldüğü iki yüzyıldır. O dönem süresince Batı kafasının giderek yeni yapılanmaya olanak sağlayacak temelleri yeraltında yeni bir biçimde kutuplaşmayı sürdürürler. Yeraltındaki o çaba Galilei, Kepler ve Bacon'ın kuşağında tamamlandığında -1560- tarih kararlı bir doğrultuya girer. 1650'lerde Descartes öldüğünde ise yeni tarzda bir kültür yapısı tamamlanmıştır. Eski ve geleneksel bir başka tarz karşısında yeni tarz olma bilinci "modern" sözcüğüyle anlatılan şeydir (Gasset,1998a:54-55).

Görenekler topluma sonradan yerleşir ve göreneklerin oluşması için çoğunluğun olmasına gerek yoktur. Bazen yeterince geniş olan azınlık belli bir davranışı benimseyince, o güne değin birkaç kişiye özgü davranışı, kısa sürede görenek denen toplumsal güce dönüşmeyi başarır. Bazen bir tek adamın onayı, bir göreneğin oluşmasını bir milyon kişinin benimsemesinden fazla sağlar. Örneğin kabanların çıkışı da böyledir. Fransız kökenli olan Orsay kontu, yolda atıyla giderken birden yağmur yağmaya başlar ve orda ki bir çobanın sırtındaki kollu paltoyu ister ve kaban böyle icat edilmiş. Bugünse herkesin sırtında kaban vardır. Ortega Y. Gasset bu durumu kolektif yürürlük olarak adlandırmaktadır. Fikir, alışkanlık haline geldiğinde, toplumsal davranışa, kısaca göreneğe dönüştüğünde, artık eskimeye, başlangıçtaki anlamını yitirmeye başlamaktadır. Bu durum aslında o anda göreneği etkilemez; çünkü bu şey mekanik olarak yapılmaktadır (Gasset,2007a:187-188).

Göreneklerin meydana geldiği toplum öbekleri çok yüksek sayıda bireyden oluştuklarına göre, göreneğin, yerleşebilmesi için bireylerin önemli bir kesimini kazanmak gerekir, kalan kesimini de, ayak uydurması için ilk önce hiç haberi olmaması gerekir. Bu da gösteriyor ki göreneklerin oluşumu ağır ilerlemektedir (Gasset,2007a:198).

Göreneklerin yerleşme hızına bakıldığında ise "zayıf ve yaygın görenekler" ve "güçlü ve katı görenekler"in olduğunu görülür. Zayıf ve yaygın

görenekler kendilerini yemekte, moda da, gündelik toplumsal ilişkilerde gösterir. Güçlü ve katı görenekler ise kendini dilin kendisinde, hukukta, devlette, -kalıplaşmış düşünceler- diğer bir deyişle kamuoyunda gösterir (Gasset,2007a:193). Dil konusunu Ortega Y. Gasset'nin insan ve toplum ilişkisini incelerken ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Etraftaki herkesin düşüncelerine bakılırsa iki büyük sınıfa ayrıldıklarını görülür. İçlerinden bazıları haliyle öyle olan şeyler olarak söylenir ve söylenirken de zaten herkesçe kabul edildiklerine güvenilir. Bazılarıysa, genelde kabul gören kanılar olmadıkları az çok duyularak, ayrı şekilde bildirilir. Birincisi genel geçer, ikincisi ise özel kanılardır. İkisi arasındaki fark ise özel kanılar özellikle belirtmek istenilen, her zaman inandırıcı olmaya çalışılan ve nedenlerini sergilemeye çalışan ve kanısını ileri süren kişi, kendi özel fikrinin herhangi bir kamusal varlığa kavuşabilmesi için, kendisinin ya da kendine benzer bütün bir grubun onu belirtmesi, desteklemesi ve yayması gerektiğinin bilincindedir. Herkesçe kabul edildiği varsayılan ifadesiyle karşılaştırıldığında ise, her şey daha açık seçik olacaktır. Çünkü kimse genel kanıları kendi keşfiymiş gibi, ya da destek gerektiren bir şeymiş gibi söylemez. O kanılar yerleşik göreneklerdir, yerleşik demek; o görenek için belli bireylerin ya da grupların tutmasını ve desteğini gerektirmemesi, kendini herkese zorla benimsetmesidir. Ortega Y. Gasset buna yürürlükler demektedir. O yürürlüğün gücünü ona karşı çıkmaya kalkışan kişi açık seçik fark eder. Topluluk yaşamının her normal anında, basmakalıp fikirler diye adlandırılan bu yerleşik kanılardan oluşan düşünceler, yürürlüğünü bireyler üzerinde baskıyla duyurur. Toplumun, topluluğun tam anlamıyla fikir sayılacak, derinine düşünülmüş fikirleri yoktur. Sadece basmakalıp fikirleri vardır ve o varoluşunu basmakalıp fikirler üstünde temellendirir. Toplumdaki konumları hükümetinkine benzer: Hâkimdirler, çünkü hükmederler. Bunlar kamuoyu denen şeydir. Pascal onların dünyanın hâkimi olduklarını ve bunun hiç de çağın ürünü bir kavram olmadığını söylemiştir. Protogoras da aynı deyimini kullanmıştır. Gerçekten de toplumsal olan her şey, bireylerin üstünde baskıdır, zorlamadır. Bir grubun özel kanısıyla kamuoyu, yani somut olarak

yerleşmiş ve genel geçere dönüşmüş kanı arasında çok fark vardır. Genel geçer kanıda kimsenin onu destekleme kaygısına düşmesi gerekmez; yürürlüğünü koruduğu sürece, kendi başına, savunucu gerektirmeden egemen ve buyurgandır, oysan özel kanı ancak birisinin, birkaç kişinin ya da birçok kişinin desteklemek zahmetine katlandıkları ölçüde varolabilir (Gasset,2007a:232-233).

Yürürlükte olmak denen temel toplumbilimsel olgu yalnız kanıda değil, her türlü görenekte ortaya çıkar. Dolayısıyla toplumsal olayın ve toplumsal olaylar bütünü olarak toplumun en temel niteliğidir; yürürlük yalnızca az ya da çok sayıda bireysel katılımdan oluşmaz. Toplumbilimin bütün başarısı bunun açık seçik görülmesine dayalıdır. Bir şey görenek olduğunda bireylerin katılımına bağlı değildir, zaten kendini onlara baskıyla kabule ettirdiği için görenektir. Bu sayede, toplumsal olan her şey, bireysel olandan farklı bir gerçekliktir. Bir göreneğin kaldırılmasında etkili olan unsur da kişilerin fikir birliği değil,göreneğin işlevselliğidir (Gasset,2007a:233).

Toplumsal yürürlülük, hangi kökten gelirse gelsin, kişilerin katılımına bağlı değildir. Kişilerin onu hesaba katma zorunluluğu vardır. Tüm bunların yanında insanların lehine olan yanı da, ona her an destek olacak bir güç, bir iktidar olarak başvurabilinmesidir (Gasset,2007a:234).

Yürürlülük sözcüğü hukuksal terim bilimden gelir. Kaldırılmış yasalar karşısında yürürlükteki yasalardan söz edilir. Yürürlükteki yasa birey ona gereksinim duyup da başvurduğunda, mekanik bir güç aygıtı gibi, otomatik olarak anında harekete geçer. Hukukun işleyişinin bize bağlı olmadığı kendine özgü niteliklerinin olduğunu düşünmek ise yanlış olur. Çünkü her tür toplumsal olayı oluşturan nitelikler bizim sayemizde vardır. Görenekler bütünü olarak toplum, bir yandan kendini kişilere baskıyla benimsetir, öte yandan onların sıkıntı anında başvurabileceği bir yargıdır. Baskıyla benimsetilen şey ve başvuru olan şey olma niteliği, toplumun özü gereği, bir güç, bir iktidar olmasını gerektirir. Kamuoyu, hâkim fikir, o gücü ardına alır ve

onu toplu yaşantının değişik boyutlarına karşılık veren değişik kalıplarda işlerliğe kavuşturur. Topluluğun o gücü kamu gücüdür (Gasset,2007a:234).

Toplumsal olguları açık seçik görmeyi engelleyen şey ona hizmet etmeden uzmanlaşmış hazır bir toplumsal bir organ olmadıkça algılamanın olmamasıdır. Kamu gücü söz konusu olduğunda da durum aynıdır. Ancak toplumsal evrimin pek ileri bir aşamasında, iç tüzüğü ve devlet yöneticilerinin emrine verilmiş özel bir silahlı tim biçimini aldığı anda göze çarpar. Oysa kamu gücü bir insan öbekleşmesi varolduğundan itibaren topluluğu bütünleştiren bireyler üzerinde etki yapar ve toplumlarda polisin ve ordunun müdahalelerinden ayrı olarak etkisini hiç durmadan gösterir. O her yerde sürekli ve hazır olduğundan algılanamaz. Bir şekilde geleneklerin çizdiği yolun dışına çıkılırsa, çevrenin tehdidi altında kalınır (Gasset,2007a:235).

Kamu gücü kamuoyunun etkin, kuvvetli bir yayıdır. Bütün görenekler ve yürürlükler onunla beslenir. Kamu gücünün etkisinin biçimi ya da şiddetinin oranı, kamuoyunun göreneğinin çiğnenmesine ya da görenekten sapmalara verdiği önemin azlığına ya da çokluğuna bağlıdır. Yalnız bunun terside doğrudur. Kamu gücü arkasında mutlaka yürürlükte olan bir kanının varlığını gerektirir. Bu olmadığı zamansa, kamuoyu yerine bir takım grupların özel kanısıyla karşı karşıya kalınır, onlar da genelde iki özel kanı öbeğinde toplanmışlardır. Bu da demek oluyor ki toplum ikiye bölünmektedir. O zaman da kamu gücü niteliğini yitirir, parçalanır ya da partilere ayrılır. Böylelikle devrim ve iç savaş vakti gelmiş olur (Gasset,2007a:236).

Bazı zamanlarda kamuoyunun mevcut olmadığı durumlar vardır. Cemiyet birbirleriyle bağdaşmayan gruplara ayrılır, her birinin düşünce kuvveti birbirini ortadan kaldırır ve idare edici bir kudret için yer kalmaz. Ve tabiat boşluğu sevmediği için de kamuoyunun yokluğu ile boşalan yeri kaba kuvvet doldurur. Bunun sonucunda da, mevcut olmayan halleri göz önünde bulundurmamak zorunda kalınır. Bu durumda kamuoyuna muhalif bir idare düşünülmemesidir (Gasset,2007b:129). Bu insanlığın, bir düşüncenin ve ruhun üstünlüğüne işaret eden kuralı bulmasını sağlar. Bu kanun ruhi

kudrettir. Tarihi gerçeklerin geçerliliği bunu ortaya koymaktadır. Bütün ilkel idarelerin kutsal bir özelliği vardır. Yani dine dayanır ve din de sonraları, kanaatleri altında ruh, fikir ve fizik ötesidir. Ortega Y. Gasset'ye göre toplum, her zaman için, şu ya da bu oranda, bir toplanmazlık, bireylerin karşılıklı birbirlerini itmesidir. Toplum doğası gereği hastalıklı, yetersiz bir gerçekliktir; toplum, varlığının her anında, gerçekten toplumsal nitelikli öğeleri ve davranışlarıyla, parçalayıcı ve toplum karşıtı öğelerinin arasındaki savaştır. (Gasset,2007a:236-237).

Kamu işlerinin doğru bir sıralamasında külenin yerinin, kendiliğinden harekete geçemeyen parçası olduğu anlaşılır. Kütle, dünyaya yöneltmek, etki altında bırakılmak, temsil edilmek, hatta kütle olmaktan kurtulmak veya hiç olmazsa, kütle olmaktan kurtulma özlemini duymak için gelmiştir. Ortega Y. Gasset eğer Avrupalının kendisini bulursa üstün insan olacağını eğer bulamazsa kütle adamı olacağını ve artık üstündekilerin otoritesini kabul etmek zorunda kalacağını belirtmiştir (Gasset,2007b:117-118).

Kütlelerin kendi başlarına buyruk olma iddiaları kendi kaderlerine karşı bir başkaldırıdır ve onları 20. yy.'da yaptıkları da budur. Kütle kendi başına buyruk kesildiği zaman, sadece bir tek yola gider: Linç eder. (Linç kanunu Amerika'dan çıkmıştır) ve kütleler zafere eriştiği zaman, şiddetin yener tek doktrin haline gelir. Bu da düşüşün otomatik olarak başlayacağını gösterir. Ortega Y. Gasset'ye göre şiddet günümüzün retoriği haline gelmiştir. Beşeri varlığın realitesi, tarihi seyrini tamamladığı zaman, artık ölmüş olan bu realiteyi, retorik mezarlığına atar. Realitenin kendisi artık sadece isim olarak yaşar. Avrupa medeniyetini tehdit eden bu tehlike devleti de tehdit etmektedir. Devlette en çok sayıda olan ve daha güçlü olan orta sınıf her şeyin üstünde pratik yeteneğe sahiptir. Bu disiplinli sınıf, organize etmeyi, gayretlerine nasıl devamlılık ve istikrar sağlayacağını bilmektedir. Burjuvazi denilen sınıf devleti tehlikeye sokan bir sınıf olmuştur. Çünkü asillik, cesaret ve liderlik vasıflarına sahiptir. Onlar olmasaydı bugünkü Avrupa medeniyetleri de olmazdı. Fakat asiller akıl erdeminden yoksundurlar (Gasset,2007b:119-120).

İhtilalle birlikte orta sınıf, kamu gücünü de eline geçirmiş ve kendisinin inkâr edilemeyecek vasıflarını devlete aktararak bir nesilden biraz fazla bir zaman sonra, ihtilallere son veren güçlü bir devlet yaratmıştır. Böylece 1848'den bu yana –burjuva hükümetlerinin ikinci neslinden bu yana- Avrupa'da gerçek bir ihtilal olmamıştır (Gasset,2007b:121). Ortega Y. Gasset aristokrasi yanlısı olmadığını ifade eder. Ancak gerçek olanın insanların kurdukları toplulukların aristokratik olduğunu ve bir cemiyetin aristokratik olduğu sürece cemiyet olduğunu savunmaktadır. Bu görüş sadece cemiyet için geçerlidir, devlet için geçerli değildir. Sosyal aristokrasi cemiyet namına hareket eder ve hayatlarını maddeye indirgeyen insanlarla ilgileri yoktur demektir (Gasset,1957:20).

Kant'a göre bir halkın ancak özgürlük ve çeşitlilik haklarına dayanarak devlet halinde kurulması ahlaki bir prensiptir. Bu prensip ödeve dayanır. Politikacı-ahlakçılar, cemiyet halinde toplanmış insanların, bu prensipleri zayıflatan ve güdülen amacı yıkan doğal mekanizması üzerinde boşu boşuna düşünüp dururlar; sözlerini eski ve yeni zamanlarda kurulmuş esas teşkilatlardan, mesela, temsili sisteme dayanan demokrasilerden, aldıkları örneklerle, boş yere ispat etmeye çabalarlar. Çünkü insanı, kendilerinin dünyanın en sefil yaratıkları saymaları için hür olmadıklarını bilmemekten başka eksikleri olmayan diğer canlı makinelerle bir tutan teoriler ile, politikacı-ahlakçılar, bahsettikleri bu kötülüğü kendileri yaratırlar (Kant,1960:47).

Devrimler özünde bir siyasal radikalizm biçimidir. Siyasal radikalizm nedenden çok sonuç olan bir tavidir. İnsan politikada radikalse, bu daha önce düşüncede radikal olmuş olmasının sonucudur. Devrimleri anlayabilmek için bu ayrımı yapmak gerekmektedir. Olay sırasında her zaman ortaya çıkan bir görünümü vardır ki, devrimin kaynağını bir tutkusal ruh halinde arama eğilimine düşülür. Kimileri büyük bir olayın itici gücünü belli bir toplumsal yiğitliğin patlak verişinde bulurlar. Ortega Y. Gasset devrimlerin bu tutkularının ikisini de içerdiğini düşünmektedir. Bütün büyük tarihsel çağlarda yiğitlik de gururda çok görülmüş ama kargaşa patlak vermemiştir. İki gücün bir olup bir devrim kotarmaları için, mutlak akla inançla doymuş bir tuh

ortamında iş görmeleri gerekir. Yaşam ile idea arasındaki ilişkilerin ters yüz edilmesi devrimcilik ruhunun özüdür. Ortega Y. Gasset Avrupa 'da bu ruhun ölmüş olduğunu düşünmektedir (Gasset,1998a:71).

Büyük bir halkın yarattığı bütünleşme her şeyden önce değişik etnik ya da siyasal öbeklerin eklemlenmesidir. Bununla da kalmaz; ulusun bedeni büyüdükçe gereksinimleri karmaşıklaşır, toplumsal işlevleri ve onun sonucu olarak, onları yerine getiren organları farklılaştıran bir hareket başlar. Birlikçi toplum çerçevesinde küçük kapalı evrenler belirlenir ve giderek genişler, asker kesimi, politikacı kesimi, işçi kesimi, endüstri, bilim, sanat dünyası gibi her birinin kendine özgü havası, ilkeleri, çıkarları, diğerlerinden duygusal ve ideolojik alışkanlıkları vardır. Yani büyük bir toplumun örgütlenmesini sağlayan birleşme süreci, karşılığında, aynı toplumu sınıflara, meslek gruplarına, odalara, loncalara bölen ayırıcı bir süreç gerektirir (Gasset,1998a:136).

Sınıfların ve loncaların her biri, yalnızca toplumun bedeninin bir üyesi, ayrılmaz parçası olduğunun kuvvetle bilincine vardığı oranda sağlıklı bir ulustan söz edilebilir. Sürekli olan her görev, her uğraş bir süredurum ilkesini de beraberinde getirir. Meslek sahibi kimseleri giderek kendi uğraşlarının ve lonca alışkanlıkları sınırında kalmaya iter. Kendi eğilimine bırakılacak olursa, grup sonunda toplumsal öğelerin karşılıklı bağımlılığına olan duyarlılığını, kendi sınırların bilincini, meslek kuruluşlarının karşılıklı birbirlerine baskı yaparak topluca yaşadıklarını duymalarını sağlayan disiplini tümünden yitirir. Bu nedenle, her sınıfta ve meslekte, çevresinde daha başka birçok sınıf ve meslek bulunduğu, onlarla işbirliği yapmak durumunda olduğu, onların da kendileri kadar saygıdeğer oldukları, kısmen hoşgörülle karşılanması, ya da hiç değilse bilinmesi gereken lonca görenekleri olduğu bilinci canlı tutulmalıdır (Gasset,1998a:136-137).

4.3. Ortega Y. Gasset'de İnsan ve Toplum İlişkisi

İnsan kendini bir çevre içinde bulan ve çevre içinde yaşamını sürdüren; fakat kökten gerçekliği, kökten yalnızlığı olan bir varlıktır. Toplum ise insanın öteki(ler)yi fark etmesiyle başlayan süreçte ötekilerle yaşamayı öğrendiğinde oluşan topluluktur. Artık alter ego'nun dışına çıkıp başkalarını ve başkalarıyla düşünmeyi, uygulamayı gerektiren süreçtir. İnsan ve toplum ilişkisinde ötekilerin ben'le birlikte yaşaması sonucu oluşan kültür, tarih gibi unsurları ele alınacaktır.

Ortega Y. Gasset'ye göre kişilerin davranışlarını kısıtlayıcı bazı etkenler bulunmaktadır. Davranışlarda bulunurken öteki ya da ötekilerin de hesaba katılması gerekir. Çünkü kişinin karşısında bulunan ötekinin nasıl vereceği tepkiyi bilinmemektedir. Onu biraz tanıdıktan sonra tepkileri tahmin edilebilir. İlk önce gelenek ve görenekler kişilerin davranışları belirler ve ben'i ben olmaktan çıkarır, kendisine yabancılaştırır. Toplumdan topluma değişen ve insan eliyle yapılan her şey kültürü oluşturmaktadır. Ayrıca içinde yaşanan toplumda ihtiyaçların karşılanması için görev ayırımına gidilir. Görev ayırımı daha resmi düzeye vardığında ortaya Ortega Y. Gasset'nin toplum felsefesinde de ele alınan kamu gücü ortaya çıkmaktadır. Kamu gücü de gücünü devletten almaktadır. Resmi ilişkiler çerçevesinde işler halledilirken memur dediğimiz devlet için çalışan kişiler karşımıza çıkar. Nasıl olursa olsun kişilerle iletişimde en önemli unsur dildir.

Kültür, tarihsel çağın, yaşamın temel edindiği canlı fikirler dizgesidir. Çünkü insan, yaşamında her zaman belli bir takım fikirlerden yola çıkar ve varlığını dayandırır. Kültür, kişilerin, dünya ve diğer insanlar üstüne, nesnelere ve eylemlerin uyduğu değerler dizgesi üstüne edinmiş olduğu somut kanıtların toplamıdır. Bu kanıtlara sahip olup olmamak insanların elinde değildir. İnsan yaşamı diye adlandırılan gerçeğin, insan yaşamının bilimle hiçbir ilişkisi yoktur. Eğer yaşantıyı oluşturan edimler ve uğraşlar kendiliğinden ortaya çıksaydı, yaşamak, insan yaşamı diye bir şey olmazdı. Çünkü materyalin bir yaşamı yoktur. Yaşam kişilere seçenekler sunar ve her

dakika ne yapması gerektiğini çözümlmek zorundadır. İnsan yaşarken her dakika bir tasarım oluşturulmalıdır. İnsan, çevresinin ya da dünyanın ilk görünümü karşısında tepki göstermeden yaşayamaz, dünyaya ve dünyada kendi olası davranışına ilişkin bir zihinsel yorum oluşturması bu yüzdendir. Bu yorumsa evrene ve kendi kendine ilişkin kanılar, fikirler toplamıdır. Yaşam fikirsiz olmaz (Gasset,2007a:58-59).

İki insanın anlaşmasına yarayan önemli bir görenek olan dil, toplumsal gerçekliğin niteliklerinin en açık seçik görüldüğü olgudur ve o nedenle, bir toplumun varlığı tam bir kesinlikle sergilenir. Toplum, temelinde, bir kolektif birimin üyelerinin sürekli yerleşik yaşamıdır, yani öteki birlikte yaşamlardan ve topluluklardan ayrı, başlı başına bir birlikte yaşamıdır. Bir öbek insan başlangıçta yaşamakta olduğu topluluktan ayrılır ayrılmaz, hiçbir bireyin iradesi olmaksızın, ilk önce konuştuğu dil değişikliğe uğramaya başlar. Ve ayrılık sürüp giderse, yeni bir dil yaratılır. İşte bu olay tarih boyunca sayısız kez yinelenmiştir. Buna karşılık, pek çok kez yinelenmiş bu olay bir toplumun var olması için daha önce bir ayrılık olması gerektiğini kanıtlar. Ayrılık çeşitli nedenlerden gelmiş olabilir. En göze çarpan nedenlerden bir insan öbeğini diğerlerinden yalıtıcı coğrafi engellerdir. Örneğin; günümüzün ulaşım araçları, ilk kez olarak, sayısız insanın sık sık doğduklarında başka ülkelere, hatta en uzak ülkelere gitmelerini normalleştirmiştir (Gasset,2007a:204).

Ortega Y. Gasset dil göreneği için; “dev gibi yıpranmış sözcükler toplamı, kemikleşmiş söz dizimi söz dizim kalıplarından ibarettir” demektedir. İnsan doğduğu andan itibaren, dil denen şeyi algılamasıyla dili zorla benimser yani bir görenekler deryasına gömülmüş yaşar. Görenekler insanın karşılaştığı ilk ve en güçlü gerçekliktir; dar anlamda çevre ya da toplumsal ortamdırlar, içinde yaşanılan toplumdur. O toplumsal ortam ya da görenekler ortamının aracılığıyla insanların ve şeylerin dünyasını görülür (Gasset,2007a:174).

Dilin toplumun öz niteliklerine tepkisi o denli inceden inceyedir ki, yalnızca iki toplumun özelliklerini birbirinden ayrılmakla kalmaz, aynı

toplumun içinde de özellikler toplumsal öbeğe göre değişir. Bu nedenle tarihin bize sunduğu 3000 yıl öncesine dayanan en eski bir bilgiye göre, Sümer-Akad kentlerinde iki dil konuşulmuştur. Erkeklerle kadınlar farklı dil konuşmuşlardır. Konuşma biçimi, yani dilin kullanılışı üç sınıfta farklılık gösterir. Özensiz, ağızdan çıktığı gibi konuşanlar ki bunlar halk öbeğidir. Konuşma biçimi üzerinde düşünen ama yanlış düşünenler, bu da dilde çarpıtmalara yol açar. Son olarak da halk ve kültürlü soylulardır. Bunların dildeki tutumları yaşam karşısındaki tavırlarının özel bir dışa vurumudur. Örneğin alt tabakadaki insan aklına estiği gibi konuşur. Diğerleri ise ilk eldeki hareketleri dizginleyip, davranışlarının bazı kurallara uymasına özen göstermektedir (Gasset,2007a:205-106). Ortega Y. Gasset'ye göre hayat bize hazır olarak verilmemiştir ve hiçbir şey de doğduran doğruya tanrı vergisi olarak bizim değildir. En basit görünen hareketleri bile kendimiz gerçekleştirmek durumundayız (Gasset,1952:30). Dil de insanların oluşturduğu bir görenektir.

Dilbilim, somut dilin soyut yanını yalıtılmakla işe başlamıştır. Şöyle ki insanın sevdiğine sevgilim demesiyle bir annenin çocuğuna sevgilim demesi farklı anlamdadır. Ancak dilbilgisi uzmanları burada çift anlamın olmadığını söylemişlerdir. İkisi de sevgi sözcüğünden geldiği için tek anlamlıdır demişlerdir. Sözcüğün her sözcüğü yakıştırdığı anlam o sözcüğün somut anlamlarının iskeletinden başka bir şey değildir. O, anlamlar az çok değişik ve yeni gelir. Konuşmanın durmadan değişen akışı içinde o iskelete somut bir anlamının kanını canını eklerler. İskelet yerine daha uysal bir kalıp demek daha yerinde olur. Sözcükler birileri tarafından, belli amaçlarla söylendiklerinde, o kalıpta ilk biçimlerini alırlar. İşte dilbilim bu iskeleti yalıtılmakla işe başlar. Fakat somut konuşma ve yazma, dilbilgisinin öğrettiği ve sözlüğün belirlediği şeyle hemen süreli bir çelişki halindedir. Giderek geleneksel dilbilimi kapsayan araştırma alanı biçembilimdir. Örneğin biri kalkar da “Yangın!” diye bağırırsa dilbilgisi hatası yapmış olur çünkü böyle bağırımla bir şey söylemek istemektedir ve dilbilgisi açısından, doğru

anlatım olan her deyiş eksiksiz bir tümce oluşturulmalıdır (Gasset,2007a:212).

Biçembilim, dilbilgisinden farklı olarak, dilin bilimsel incelemeleri kapsamına sözel dışı öğeleri de katmaktadır. O öğeler sözü söyleyen kişinin duygusal durumuyla içinde bulunduğu bağlamdır ve daha önce görüldüğü gibi, sözle ayrılmaz bir bütün oluşturan, ama dilbilgisiyle sözlüğün ayırmış olduğu bütün o şeylerin bir parçasıdır. Yani biçembilim, dil yetisini somut gerçekliğine daha yakın ele almak üzere yola çıkan yepyeni bir dilbilimdir. Ortega Y. Gasset de dil yetisini bütün gerçekliği içinde, karmaşık figüründen ayrılmış bir parça olarak değil, somut, canlı deyiş olarak ele alan bir filoloji tasarlamaktadır. Bu filolojinin teması ise, “iki kişi aynı şeyi söylüyorsa o aslında aynı şey değildir”dir. Dilbilim, dil yetisi adı altında dil diye adlandırılan bir soyutlamayı incelemiştir ki, o da, somutlaştırabileceğini varsayarak Ortaga Y. Gasset’in insani bilimlerin başka herhangi bir dalına ulaşmayı hedeflediği bir şeydir. Fakat dil soyut olduğu için çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Dilbilim, dili oluşumu içinde tanımak için dil tarihini incelemesi gerekir. Ancak dil tarihinin de bize sunduğu şey birbirini izleyen bir dizi dildir, ama o dillerin oluşumu değildir (Gasset,2007a:213-214).

Konuşma, bir dili yapıp bitmiş ve toplumsal çevre tarafından insanlara zorla benimsetilmiş biçimiyle kullanmaktır. Bu da, dilin yapılmış olmasını gerektirir; dili yapmak yalnızca konuşmak değildir, dilin yeni kalıplarını icat etmektir. Dilin yeni kalıplarının icat edilmesinin nedeni, varolan ve dilde bulunan kalıpların artık doyurucu olmamasıdır, söylenmek istenen şeyi söylemeye yetmemesidir. Çünkü söyleme, önceden hazır bulunmaktadır. Söyleme konuşmadan daha derin bir katmandır ve günümüzde dilbilim o derin katmana yönelmek durumundadır. İnsanoğlu eğer doğası gereği söyleyici olmasaydı, diller varolmazdı. İşte bu da yeni bilimlerin temel bilimi olmaktadır. Ortega Y. Gasset bunu *söyleme kuramı* olarak adlandırmaktadır (Gasset,2007a:214-215).

İnsanoğlu söyleyen olduğu için onu söylemeye iten nedenler incelenmelidir. Ortega Y. Gasset bunu şöyle açıklamaktadır:

“İnsanoğlu, konuşmaya koyulduğunda, bunu yapmasının nedeni düşündüğünü söyleyebileceğine inanmasıdır. Öyle ama bu bir aldanmacadır. Dil o kadarına olanak vermez. Biraz fazla ya da eksik düşündüğümüzün bir bölümünü dile getirir, kalanın aktarılmasına aşılmaz bir set çeker. Matematikte böyle olmasa da fizik ve daha insani “gerçek” konular kayıldığı oranda bulanıklığı artar. Çünkü her şeyi söylemenin yolu yoktur” (Gasset, 2007a:217) demektedir

Dilin kökeni üstüne kuramlar iki uç arasında gidip gelmiştir. Ya dilin insanoğluna bir tanrısal güç tarafından armağan edilmiş olduğunu benimsemişlerdir, ya da dil yetisini her hayvanda normal olan gereksinimlerden türetmeye çalışmışlardır. Teolojik açıklama, bu durumda, başka bütün durumlarda olduğu gibi bir açıklamanın tam tersidir. Çünkü Tanrı zaten insanı akıllı hayvan olarak yaratmıştır, bu yeti de dili gerektirir. Başlangıçta haykırmalardan oluşan bir dil yeter. Yalnız Primatlar değil, birçok hayvan türü beyinlerinde dil adını hak edecek denli farklılaşmış ve hayli zengin bir haykırış dizgesi oluşturmaya fazlasıyla yeterli bir elektronik aygılla donatılmışlardır (Gasset,2007a:218-219).

Dil, konuşma, bir toplulukta yerleşmiş bulunan sözel alışkanlıkların oluşturduğu mükemmel bir dizgedir. Birey, doğduğundan itibaren o alışkanlıkların oluşturduğu dilsel zorlamayla karşı karşıya kalır. Bu yüzden anadil toplumsal olguların en tipik ve saydamıdır. Herkes dili kullanarak ben'i herkesten biri yapar. Anadil, insan varlığının en mahrem yanını toplumsallaştırır ve onun sayesinde her birey, bir topluma ait olur. Birey içinde doğduğu toplumdan kaçabilir, ama toplum o kaçışında ona kaçınılmaz biçimde eşlik eder, çünkü birey onu içinde taşımaktadır. “İnsan toplumsal bir hayvandır” önermesinin de alabileceği gerçek anlam budur. İnsan her ne kadar toplumsallaşmaya direnirse de, toplumsaldır. Toplumsallığı ya da belli

topluma ait olması toplumsallaşmaya yatkın olmasına bağlı değildir. Anadili onu sonsuza değin biçimlendirmiştir. Her dil içinde özgün bir dünya görünümü barındırdığından, kendisine bir takım gizil mutlakların yanı sıra, kökten kısıtlamayı da zorla benimsetir. Ortega Y. Gasset'ye göre insan denilen şey bir soyutlamadır. Her insanın en derin varlığı belli bir toplum tarafından daha baştan biçimlendirilmiş bulunur (Gasset,2007a:221). Fakat kendince yepyeni bir şey söylemek isteyen birey, dilde, demek istediğini dile getirmesine uygun bir dilsel kullanıma rastlayamaz. İşte o zaman birey kalkıp yepyeni bir anlatım icat eder. Eğer yeterli sayıda başka kişiler tarafından da yinelenirse görenek haline gelebilir. Zaten tüm sözcükler, tüm deyişler başlangıçta bireysel icatlardır, sonra mekanikleşmiş göreneklere dönüşmüşlerdir ve o zaman, dilin bir parçası olmuşlardır. Fakat o icatların büyük çoğunluğu sonuç vermemiş ya da iz bırakmamıştır. Toplumunun tutsağı olan birey, toplumdaki sık sık kaçarak kendine özgü yaşam biçimleri sürdürmeye çabalamıştır. O çabalamada kimi zaman başarılı olur ve toplum kendi göreneklerinden bazılarını değiştirerek o yeni kalıpları benimser, ama çoğunlukla yaşanan durum bireysel çabanın bozgunudur (Gasset,2007a:221-222).

Dilthey'e göre dil, insanlık tarihi için en önemli noktadır. Çünkü dil, tüm tarihsel fenomenlerde yaşamaya geçmiş olan bazı temel ve taşıyıcı öğeleri saptayabilir. Dilthey'in yaşama kalıpları, nesnelleştirmeler adını verdiği bu temel ve taşıyıcı öğelerin başında dil gelir. Hatta ona göre tarihsel olayların anlaşılmasına en elverişli nesnelleşme türü dildir. Çünkü dil her dönemde anlamların taşıyıcısı olmuştur. Bu nedenle dil, her tarihsel dönemde yaşamının belli değerlerini içermiştir (Özlem,2001:188).

Sıradan insanın kendine ait fikirleri de yoktur. Kendine ait kültürü de yoktur. Fikir sahibi olmak isteyenler önce kendilerini, fikri isteyecek şekilde hazırlamalı ve fikrin bu düzene kabul ettirdiği kuralları benimsemeleri gerekir. Ve bazı standartlara göre düşüncenin yapısını oluşturmaları gerekir. Bu standartlar üzerinde kültürün kurulduğu prensiplerdir. Düzeni sağlayan bu prensiplerin olmadığı yerde kültür de yoktur. Yani bir konuda entelektüel

tutumların olması için kültür olmazsa olmazdır. Kültürün olmadığı yerde ise barbarlık vardır. Ortega Y. Gasset'nin tabiriyle barbarlık, başvurulacak standartların mevcut olmayışıdır (Gasset,2007b:74-75).

Hayek'in eleştirel felsefesinin temelinde, aklın ve geleneğin, beşeri ilişkilerdeki rolünün karmaşık ve ince bir değerlendirilmesi vardır. Descartes'tan bu yana, batı entelektüel geleneği, akıl ve gelenek arasında sahte bir ikilik yaratmıştır. Buna göre olayların akışını, belirlemeye ve tecrübeden bağımsız olarak soyut ilkelere göre dünyayı yeniden yapılandırmaya muktedir bir aktif insan aklı fikrinin reddi, insanların davranışlarının, sadece güdüler tarafından yönlendirildiği yönetildiğinin, bireylerin değerlendirme yetilerinin işe yaramaz olduğunun söylenmesi anlamına gelmektedir. Aslında tam tersine, aklın kendisi geleneğe bağımlıdır ve aklın gelişmesi, aynen sosyal ve ekonomik müesseselerin kendilerinin öyle anlaşılması gerektiği gibi, evrimsel bir süreçtir. Gerçekten Hayek'e göre özgürlüğün kendisi, kişinin aksi yönde bir nedeni yoksa geleneksel kurallara boyun eğme eğilimini gerektirir (Barry,2001:6).

Kültürün çeşitli dereceleri, standartların az ya da çok mutlak olmasıyla ölçülür. Böylesine kesinlik az olduğu takdirde, bu standartların varoluş üzerinde hâkimiyeti üstünkörüdür; kesin ölçütlerin çok olduğu hallerde ise, bu standartlar her faaliyetin her yönüne, nüfus ederler. Bunun nedeni de hayret verici olmasıdır (Gasset,2007b:75). Belli fikirlere sahip olduktan sonra dialog safhası gelmektedir. Fakat kütle adamı, tartışmayı kabul ettiği takdirde, ne yapacağını bilemeyeceğinden, kendi dışındaki yüce otoriteyi kabul etme mecburiyetini reddeder. Ve kütle adamı kamu hayatına atıldığı takdirde, davranış tarzı olarak direk hareketi benimsemektedir. 20. yy.'ın kütlelerinin nihai söz hakkı ile kamu hayatına karışmaları, tesadüfen ya da seyrek olmaktan çıkmış, direkt hareket resmen kabul edilen bir metot haline gelmiştir (Gasset,2007b:76-77).

Kısıtlamalar, standartlar, kibarlık, adalet, akıl vs. bu gibi kavramların icat edilme nedeni müşterek hayattır. Medeniyette müşterek hayattan oluşur.

Medeniyet her şeyden önce, beraberce yaşama arzusu ve iradesidir. Bir kimse, diğerlerini göz önünde bulundurmadiğı takdirde, gayri-medenidir, barbardır. Barbarlık, ayrılmak, ilgileri kesmek anlamındadır. Bunun için, bütün barbarlık devirleri, insanların birbirlerine ayrı ve birbirlerine düşman yaşadıkları, küçük grupların murdarlaştıkları zamanlardır (Gasset,2007b:78).

Ortega Y. Gasset geçmişle günümüzdeki değişen kültürleri ifade ederken sanat örneğini vermektedir. Her tarihsel çağın önemli bir dışa vurumu olarak görülen sanat resim müzik, heykelcilik, tiyatro, sinema vs. kendine özgü dilleri olan dallardır. Yetişen yeni sanatçılarla birlikte sanat da popüler kültür olarak algılanmaktan öteye geçememektedir. Yeni sanat olarak adlandırdığı halka mal olmadan kabul gören sanat, kitleleri karşısına almış durumdadır. Özü gereği halkın beğenisini kazanmamakta, dahası halka karşıt olmaktadır. Üretilen herhangi bir yapıt halkta hemen bir etkiye yol açmakta hatta halkı ikiye bölmektedir. Bir yanda kesin azınlıkta kalan ufacık bir yandaş topluluğu; öte yanda sayısız karşıtlar çoğunluğudur. Tabi Ortega Y. Gasset ne idüğü belirsiz züppe olarak nitelendirdiği türü bir yana bırakmaktadır. Dolayısıyla sanat yapıtı, iki karşıt gruba ayıran kalabalığın biçimsiz kitlesini iki değişik ve kesin insan sınıfına bölüp seçen (anlayanlar ve anlamayanlar) bir toplumsal güç işlevi görmektedir (Gasset,2007a:147).

İnsanların çoğunluğu için estetik zevk özde yaşamının geri kalanında benimsediğinden ayrı bir ruhsal tutum değildir, ondan yalnızca niteleme sıfatlarıyla ayrılır. Ancak sonuçta sanatın uğraştığı, dikkatini ve öteki güçlerini yoğunlaştırdığı nesne, insan figürleri ve tutkuları olmak üzere gündelik yaşamının aynısıdır. Ve insan o ilginç olaylarla ilişki kurmasını sağlayan araçlar toplamına sanat adını verecektir. Öyle ki, asıl sanat biçimlerini, gerçek dışı durumları, hayal ürünlerini yalnız kendisinin insan biçimlerini ve serüvenlerini algılamasını engellemedikleri ölçüde hoş görecektir (Gasset,2007a:150). Sanat eserine bakış açısı yaşanan çevreye göre değişir yani içinde bulunulan kültürel gerçekler ölçeğinde yaşanan gerçeğin bireyleri asıl gerçek sanmaya zorlayan özel bir önceliği vardır. Bu nedenle insani görüş açısının, durumları kişileri, nesnelere yaşanan görüş açısı

olduğunu söylenebilir. Ve buna karşılık, tüm gerçekler görünümüleri yaşandıkları biçimde sundukları zaman insanidirler (Gasset,1998b:155).

Ortega Y. Gasset kamu hayatının ve hepsinin üstünde politikanın artık realiteye dönüşmesi gerektiğini savunmaktadır. Ve o dönemdeki Avrupa insanı da rahatlığını bir yana bırakıp eskiye, özüne dönecek durumda olmadığını belirtmektedir. Ortega Y. Gasset geçmişi bir yana bırakarak değil geçmişten destek alarak bireylerin özlere yabancılaşmaması gerektiğini savunmaktadır. Ellerindeki maddi imkânlarla medeniyet prensiplerini bir yana bırakan insanların cemiyeti ele geçirdiklerinden yakınmaktadır (Gasset,2007b:83-84).

Ortega Y. Gasset toplum felsefesinde cemiyeti ele geçiren insanlar olarak kütle insanından bahsetmiştir. Kütle insanı bir sınıf olarak algılanmamalıdır aksine bütün sosyal sınıflarda görülen ve bunun sonucu, bunun üstün yöneticisi gücü haline geldiği çağı temsil ettiğini belirtir. Gasset sosyal iktidarı 20. yy.'da elinde tutanın ise orta sınıf olduğunu belirtmektedir. Orta sınıfta doktorlar, mühendisler, öğretmenler, finansörler vb. olduğunu söylemektedir. Mesleklerin oluşmasının nedeni de ilim adamlarıdır ve saf kütle insanını ilim adamları oluşturmaktadır (Gasset,2007b:110).

Kant'ta bireyin değeri topluluğun değerine eşit olarak gösterilmiş, bireyin gelişimi toplumun temel amacı sayılmıştır. Her insan topluluğu, Kant'a göre, sonunda, ancak bireylerin ahlaklılığını sağlayacak bir araçtır ve bireylerin üstünde yükselen bir bütünden zorunlu olarak gelen kültür çabalarının gelişimi anlamını taşımaktadır (Kant,2003:176). Bir kültürü şekillendirmede karşılaşılan sorun toplumsal çevreyi ters yönlü uyarılardan olabildiğince özgür kılmakta, yaşamı daha az sıkıntılı kılmakta, bun yaparken de sıkıntılı önleme için tüketilen enerji ve zamanı daha çok pekiştirici faaliyetler için kullanılabilir hale getirmekte yatar. Bu bir mühendislik problemidir. Eğer özgürlük ve onur için duyulan irrasyonel endişeler alt edilebilirse bu sorunu da çözülme yolundadır demektir. Yapılması gereken şey, teknolojiyi, daha etkili bir şekilde kullanmak, daha etkili kontroller

sağlamaktır. Gerçekte, davranışın yakın veya itici sonuçlarını başarıyla azaltacak insan organizmasının gerçekleştirebileceği başarıları doruğa çıkarabilecek bir davranış teknolojisi mevcuttur. Fakat özgürlüğü savunanlar bu teknolojinin kullanılmasına karşı çıkmaktadırlar. Böylece de toplumsal sıkıntıları ve insanların çektiği acıları arttırmaktadırlar (Bolles,2003:93-94).

Marcel'e göre modern insan, bilim ve teknolojinin getirdiği donanımla, dünyayı değiştirebilme gücüne ve yeterliliğine sahip olmuştur; fakat bu güce ve yeterliliğe rağmen yolunu kaybetmiştir. Marcel'in tabiriyle ontolojik anlamını kaybeden insan huzursuzlaşmıştır. Modern dünya da, insanı gerçekleştirdiği işlere indirgemişlerdir. İnsan yalnızca bir makine gibi görülmüş yani sadece fiziksel kısmına önem verilmiştir (Koç, 2004:114).

Kant'ta topluluk fikri, tüm insanlığı kucaklar, Fichte de olduğu gibi bütün bir ulusu kucaklamaz. Buna karşılık Lask'ın Kant düşüncesindeki zaman, uzam ve insan topluluğu kavramları arasındaki yakınlık üzerine belirlemeleri bu kavramların Kant sistemiyle bütünsellik kategorisine üç ayrı anlatımıdır. Ayrıca Heidegger'in dünyasıyla Kant'ın dünyası arasındaki büyük ayrılığın, Heidegger için dünyanın verilmiş bir şey Kant içinse gerçekleştirilmesi gereken bir çaba olmasından gelir. Heidegger'e göre, dünyada olmak sorununun varoluşla ilgili temel kategorilerden birini oluşturduğunu, oysa Kant'ta, bir dünya yaratma çabası olduğunu söyleyebiliriz (Kant,2003:176). Kütle insanının kendini en iyi ifade ettiği ve kabul ettirdiği, en büyük kamusal güç olan devlet kurumunun olumlu ve olumsuz yönleri vardır.

Tuncay (2006:190-191)'a göre devlet; bir yatırımdan, bir karşılıklı koruma sözleşmesinden ya da mal ve hizmetleri değiş tokuş etmek için yapılan bir anlaşmadan, yalnızca aynı yerde yaşayan ve üyelerini kötülükten koruyan bir topluluktan çok daha fazla bir şeydir. Devlet insanların uyumlu ve barış içinde yaşamasını sağlayan bir organdır. Platon' göre ise belli sınırları olan kişilerin kendi aralarında iş bölümü oluşturarak barış ve uyum içinde yaşadıkları tanrı kaynaklı bir kurumdur (Platon,2003:9). Ayrıca aklın

toplumsal ilişkilere uygulanabilirliği yolunda belirir. Bu görüş 20. yüzyılda hala tartışılmaktadır. Platon'a göre devlette siyasal ve sosyal olayların kuvvet kullanılarak ve ya dogmalara uyularak değil, tartışılarak açıklığa kavuşulabilir. Devlette antidemokratik olan çok şey vardır. Platon ve Sokrates'in akılcılığı, şiddete tapınmayla asla yan yana konulamayacak biçimde insan zekasının iyi bir hayatın temelini ve bu hayata varmanın yollarını felsefe araştırmasıyla keşfedebileceği varsayımına dayalıdır (Platon,2005:17).

Aristoteles'e göre devlet; doğada varolan şeyler sınıfına giren ve amacı yurttaşlarının iyi yaşamasını sağlayan organdır. İnsanda devlet içinde varolan siyasal bir hayvandır. Devlet yatırımdan fazla bir şeydir. Amacı yalnızca yaşamayı olanaklı kılmak değil, yaşanmaya değer bir yaşamı kurmaktır. Yoksa kölelerden ve hayvanlardan da bir devlet kurulabilir; fakat Aristoteles'e göre köleler ve hayvanların mutluluktan pay alma hakları olmadığı ve özgür olamadıkları için devlette görev alamazlar. Ayrıca devlet bir karşılıklı koruma sözleşmesinden ya da malları değiş tokuş etmek için yapılan bir antlaşmadan daha fazla bir şeydir. Bir devletin erdemleri olmalıdır. Yani Aristoteles'e göre devlet, yalnızca birlikte yaşamak için değil, soylu eylemlerde de bulunabilmektir. Soylu eylemlerde bulunanlar siyasal birliğin niteliğine hizmet etmektedirler (Tunçay,2006:193).

Ortega Y. Gasset'ye göre devlet görünmez, hep bir yerlerde gizlidir, nasıl nerede bilinmez. Elle tutacak gibi olduğunda ise bir avuç insandır. Görülen, devlet denen o gizli kendilik adına, yani bir hiyerarşi uyarınca bizi yöneten, kendi halinde polis memurundan devlet başkanına kadar, bireyleri aşağıdan yukarıya ya da yukarıdan aşağıya göndererek buyruk veren ve iş gören insanlardır. Devlet, kullanılan dilin tartışılmaz biçimde, toplumsal diye nitelendirdiği, şeylerden biri, beklide hepsinin en toplumsalıdır. (Gasset, 2007a:126).

John. W. Gardner'a göre bireyin topluma uyum sağlayabilmesi ve toplumun gelişebilmesi için bireyselliğinden feda etmesi gerekir. Düşüncelerimizin gelişmeye başladığı gençlik dönemlerinde öğretmenler

toplumun gelenek ve göreneklerini gençlere aşılması gerektiğini, sosyal, ahlaki ve entelektüel geleneklerde ilişki kurması gerektiğini düşünmektedir. Onun bir akıma ve ya doktrine teslim olarak, bireysel seçim zorunluluğundan kaçmasına neden olacak güçleri tanımasına ve bunlara karşı direnebilmesine yani dışarıdaki değerlere kayıtsız kalmasını engellemeye çalışmalıdırlar (Gardner,1990:117).

Foucault'ya göre birey devlet içinde yaşam, çalışma ve dil üçgeni içinde bulunur. Yani yaşayan, üreten ve konuşan bir hayvan olarak insan ya da biyolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutu içinde insan (Merquior,1986:47). Burada beşeri bilimlerin yerine bakılırsa; Ortega Y. Gasset gibi Foucault da biyoloji, ekonomi ve filoloji, yaşam, çalışma ve dili insan için taşıdıkları anlam içinde değil, kendi içinde inceler. Oysa psikoloji, sosyoloji ve kültürün incelenmesi insanoğlunun süreç ve etkinliklerinin verili anlam biçimlerini inceler. İnsansı anlamlarla uğraşan beşeri bilimler her zaman öz eleştirel bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla yaşayan, üreten ve konuşan bir hayvan olarak insanoğlu tarafından genelde kullanılan bir anlam dizisini ele alır almaz bunu daha derin bir kavrayışın dış görünüşü olarak işlerler. Beşeri bilimler insan bilincinin eleştirisinden güç alıp gelişir. Beşeri bilimlerin en gerçek işlevi anlamayı kolaylaştırmaktır. Beşeri bilimlerin uğraş alanı kesin ve titiz bilgiyi geliştirmeye değil bilinç ile bilinçaltı arasında eleştirel bir mekik dokumaya dayanır. Foucault bunu kültüre bağlamaktadır. Ne çerçevesinde olursa olsun düşünülmemişe ilişkin yaklaşımların üzerinde ve ilerisinde yapısal dilbilimi bulmaktadır ki Ortega Y. Gasset yapısal dilbilim üzerinde çok fazla durmuştur (Merquior,1986:71-72).

20. yy.'da devlet, emrinde birçok araç olduğundan dolayı önemli bir işlev kazanmıştır. İnsanlar cemiyet ortasında olduğu için önemsiz sorunlar bile cemiyet tarafından çözülmektedir. Çağdaş devlet ise, medeniyetin en kolay görünen ve en iyi bilinen ürünüdür. Kütle adamının devlet karşısında takındığı tavırla birlikte, anonim bir kudret görür ve kendini de onun gibi anonim hissettiğinden, devletin kendi yarattığı bir şey olduğuna inanır. Bir ülkenin kamu hayatında herhangi bir güçlük, çatışma veya sorun ortaya

çıkıldığı zaman, kütle adamı, Devletin hemen müdahale etmesini ve elindeki imkânlarıyla çare bulmasını ister (Gasset,2007b:122).

Liberalist J. S. Mill' e göre ise, insanın yönetici ya da vatandaş olarak kendi görüşlerini dayatması, insanın doğal bir yatkınlığı olduğunu ve insanın iktidar isteği çoğu kez anlaşmaz olanın hoş görülmesinin sebebi olduğudur. Bu düşüncesini de şöyle açıklar: “Biri hariç, bütün insanlık aynı kanaatte olsalar ve yalnızca bir kişi zıt kanaate sahip olsa, insanlık bu insanı susturmakta haklı olamaz, tıpkı onun iktidarı ele geçirdiğinde insanlığı susturmasının haklılaştırılmayacağı gibi” (Ebesnstein,2003:173). Bu sebeple Ortega Y. Gasset günümüzde medeniyeti tehdit eden en önemli tehlikenin devlet müdahalesi olduğunu söylemektedir. Görüyoruz ki J. S. Mill'de kütle insanına karşı çıkmaktadır çünkü baskı ve şiddetle karşıt düşüncelerin haklılığı göz ardı edilmektedir. Devlet insanlığın kaderine destek olan, onları besleyen ve zorlayan bütün sosyal gayreti elinde bulundurmaktadır. Bu sebeple Ortega Y. Gasset şunu söylemektedir. “*L' Etat, c'est moi*” yani “*Devlet benim veya ben Devletim*”. Devlet bir kütledir. Çağdaş devlet ve kütle, sadece anonim olduklarından birbirlerine eşittirler. Kütle adamı ise gerçekte kendinin devlet olduğuna inanır ve kendini herhangi bir düzeyde -politika, fikir sanayi vb- rahatsız eden azınlığı, ağırlığı altında ezmek için ne şekilde olursa olsun, gittikçe artan bir şekilde devlet makinesini harekete geçirmeye çalışır. Bu davranışın sonucu öldürücü olur. Cemiyet, devlet için insan hükümet makinesi için yaşamaya mecburdur. Ve varlık ve devamı için çevresindeki hayati desteklere bağlı olan Devlet, cemiyetin tüm gücünü emdikten sonra Ortega Y. Gasset tabiriyle “kansız bir iskelet, hayatı çekilmiş bir organizma, gerçek ölümden daha iğrenç paslı bir makine haline gelecektir” (Gasset,2007b:120-121).

Ulusallaştırma herkesten en yüksek verimi, bunun sonucunda da en ileri düzeyde bir disiplini ve karşılıklı yararlanmayı gerektiren, güçlü, özendirici girişimlerin çevresinde oluşur. Olumsuz koşullarda, organizmanın kendini koruması için tüm gücünü bir yere odaklamasıdır. Ciddi bir girişim gerçekleştirmek durumunda kalan ya da isteyen bir halkın da başına gelen

aynı şeydir. Örneğin savaş durumlarında; her meslek grubu ötekilerin tüm yaşamını yaşar. İşte sağlıklı denebilecek her halkta olan bu niteliği Ortega Y. Gasset *toplumsal esneklik* olarak adlandırmaktadır (Gasset,1998a:137). Bütün bunlara rağmen Devlet hala o cemiyetin insanlarından oluşur. Halk, bir makineden başka bir şey olmayan Devletin çalışması için yakıt haline gelir. İskelet kendini dolduran eti yiyip durur. İskele, evi ele geçirip içinde yaşamaya başlar (Gasset,2007b:123-124).

Devletçilik, standart olarak kabul edilen şiddet ve direkt hareketin daha yüksek bir şeklidir. Devlet denen bu anonim makine ve onun aracılığıyla, kütleler harekete geçerler. Örneğin tüm ülkelerde polis kuvvetlerinde hızlı bir artış görülmektedir. (Gasset,2007b:125). Ortega Y. Gasset'ye göre bir toplumsal bütünün parçalarının dilek ve düşüncelerinin aynı olması gerekli değildir. Gerekli ve önemli olan, onların her birinin öbürlerinin dilek ve düşüncelerini bilmesi ve bir biçimde yaşamasıdır. Bu eksik kaldığında meslek kuruluşları, çevresindeki diğer meslek kuruluşlarının dokunmasını ve baskısını duymaz olur. Sonuçta giderek bir tek kendisinin varolduğuna, kendisinin her şey olduğuna, başlı başına bir bütün oluşturduğuna inanır. Buna da sınıf tekilciliği denir ve sınıflar ve meslek kuruluşları köklü anlamda toplumun ayrılmaz bir parçasıdır (Gasset,2007a:138).

İnsanlık yaşadığı müddetçe devlet hep varolacaktır. Devlet içinde yaşayan kişilerin kültürleri ise o devletin tarihinden anlaşılmaktadır. Ertürk(1998:79)'a göre geçmiş dönemlerdeki tarihle ilgili çalışmalarda doğa bilimlerinde olduğu gibi bilgiye ulaşma amacı yoktur. Her dönemde tarihçiler, ortaya koydukları tarihi bilgileri en doğru biçimde verdiklerini kabul etmişlerdir. Ancak bakış açıları, olayı kendi algılama şekillerine göre yorumlamalarına göre değişmiştir. Tarihçiyi etkileyen problemlerden biri içinde bulunduğu dönemin problemleridir. Bu durumda bu öğelerden bağımsız bir tarihi çalışma yapmak da imkânsızdır.

Ortega Y. Gasset'ye göre aynı olay farklı kuşakların başına geldiğinde tümüyle ayrı bir yaşamsal, dolayısıyla tarihsel gerçek olur. Tek başına bir

olay, boyutları ne denli geniş olursa olsun, hiçbir tarihsel gerçeği açıklamaz; olay daha önce belli bir insan yaşamı türünün genel, çerçevesi içinde yerleştirilerek bütünleştirilmelidir. Kalanı tarihin ölü verileridir, oysa tarih demek, geçmişe yeniden can verme, geçmişini hayalinde yeniden yaşatmaktır. İnsanoğlunun yaşamını oluşturan insanca şeylerin tümünün gerçeği oradadır. Ortega Y. Gasset tarihi yeni doğmuş statüsüne koymaktadır. Tarih eninde sonunda bireyleri, insanoğlunun tüm geçmişini güçlü bir bugüne dönüştürmeyi iletmezse ve böylelikle bireylerin ufkuna büyük boyutlar kazandırmazsa, tarih çalışmalarının gerçekleştirdiği tüm çabaların haklı nedenleri yok demektir (Gasset,1998a:52) Heidegger ve Sartre ise tarihi bir gelenekler dizisi olarak yorumlarlar (Özlem,2001:234). K. Jaspers'e göre tarih, "kendi evrene atılmışlığını gözleme sırasında, kendini fenomenler karşısında bulduğu ortamdır" (Özlem,2001:233).

Tarih insan yaşamlarının nasıl olduğunu incelemeyi amaçlar. İnsan bedeni ve payına düşmüş olan ruhuyla yaşar. Her ikisi de ona en yakın olan, yaşamasını sağlayan aygıtlardır. Yani insan kendi anlatımında onlarla varolmak durumundadır. Yapması gereken ilk şey de ne yapacağını kararlaştırmaktır. Ama bunu kararlaştırmak için ortamın genel bir yorumunu yapmadan önce, kendi çevresi üstüne bir kanılar dizgesi oluşturmalıdır. Bu onun çeşitli şeyler arasında ve o şeylerle ilintili eylemlerde bulunması için bir düzlem oluşturacaktır. Oradaki çeşitli şeyler karşısında, kendisinin onları ortamında hazır bulduğu biçimiyle, insan ne yapacağını bilemez. Bir süre için yaşam kökten güvensizliktir. Ancak isim verdiği şeylerle karşı karşıya kalır. Bunlar nesnelere ötekilere doğru gider. Ve artık diğer şeylerle birlikte olmak durumundadır. Birliktelik ya da toplum diye adlandırılan gerçek ancak varlıklarını değiş tokuş eden, karşılıklı bir öbürü olan iki şey arasında varolabilir. Ben sen için, sen ben için varolduğunu, ben varlığının bir bölümü dolduğu ölçüde sen'le birlikte yaşar, sen'in yanında kalır. (Gasset,1998a:56-57).

Ortega Y. Gasset'nin etkilendiği filozoflardan biri olan I. Kant tarihsel bilginin akıl bilgisi olmadığını savunmaktadır. kişilerin historik inanmaları

olabilir; ama tarihsel olayların çokluğu karşısındaki izlenimlerin beslediği bu inanmaların, hiçbir zaman bir ilke birliğine götürmediğini savunmaktadır. Kısacası, Ortega Y. Gasset bilgikuramsal düzlemde *theoriahistoria* karşıtlığı aşılamayacağını savunmaktadır. Tarih yazıcılığından her zaman bugün için ders çıkarmaya çalışma işleminin yanlış olduğunu savunmaktadır. Bireylerin historik bilgisinin dağınık ve bireysel olaylar hakkındaki bilgi olarak, kendisine dayanarak etik ilkeler üretebileceği bir bilgiden çok, belli etik ilkelerden hareket eden tarihçilerin kendi kanılarıyla bireylere sundukları bir bilgi türü olduğunu savunmaktadır. I. Kant'a göre insanlar sahip olduğu salt akıl bilgisi yanında bir salt historik bilgiye ulaşamaz. Böyle bir salt historik bilgi, O'na göre ancak yabancı bir akıla verilmiş olabilir. Eğer tarihte bir a priori varsa, yani geçmiş, şimdi ve geleceği görmeyi sağlayacak bir tarihsel a prioriden söz edilebilirse, böyle bir a priori insan aklına yabancı bir şeydir. İnsan aklı, tarihte genel bir ilke, her şeye yön veren bir temel neden bulamaz. Çünkü tarihsel olaylar hakkında tarihçilerin kişilere taraflı sundukları historik bilgi de, böyle bir ilke ya da temel bir neden bulmasına olanak vermez. Kısacası Kant'a göre akılsal olanla tarihsel olan karşıttırlar (Özlem,2001:79-80).

Kişiler yaşantıları sonucunda hayat tecrübesi edinir. Fakat hayat tecrübesi yalnızca kişinin kendi yaşadığı deneyimlerden, kendi geçmişinden oluşmaz. Aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun kendisine aktardığı, ataların geçmişinden de oluşur. Zaman geriye dönmediği için insan olmuş olduğu şeye geri dönemez. Toplum her şeyden önce bir dizi zihinsel, ahlaksal, siyasal teknik alışkanlıktan, oyun ve zevk alışkanlıklarından oluşur. Bir yaşam biçiminin alışkanlığa dönüşmesi, toplum içinde geçerlik kazanması için zaman geçmesi böylelikle kendiliğinden gelen bir yaşam biçimi olmaktan çıkması gerekir. Alışkanlığın biçimlenmesi zaman ister. Bütün gelenekler eskidir. Toplum her şeyden önce geçmiştir ve insana kıyasla gecikmelidir. Yeni bir alışkanlığın kamuoyunun ya da genel kanının, bir yeni ahlakın bir yeni hükümet biçiminin yerleşmesi, toplumun her an ne olacağını belirlenmesi, tıpkı kişilerin yaşantısında olduğu gibi, geçmişte ne olmuşsa ona bağlıdır (Gasset,2007a:103-104).

Tarih insan yaşamı olan temel gerçeğin sistematik bilimidir. Dolayısıyla içinde yaşanan en kesin güncelliğin bilimidir. Eğer güncelliğin bilimi olmasaydı, tüm geçmişlerin bulunabildiği bir yer olmazdı. Geçmiş insanların bugününü ayakta tutan, canlı etkin güçtür. Uzaktan etki diye bir şey yoktur. Geçmiş ta uzaklarda, mazide değil, buracıkta ben'in içindedir. Geçmiş ben'indir (Gasset,1998a:110-111). Ancak I. Kant'a göre tarihe insanlık - hümanite- açısından bakıldığı kadar ilerleme açısından da bakmak gerekir. I. Kant için ilerleme teorik değil pratik açıdan ele alınması gereken bir konudur. Böylelikle ilerleme, insanlığın gelişimine topluca bakmak için başvurulması gereken bir idedir. Bu ide, insani çabaları anlamlı bir hedefe yöneltmek için gerekli ve yararlı olduğu kadar, koyulan hedeflere ulaşmak için yapılan eylemleri bizim anlamlı kılar. Bu yüzden tarihte bir ilerleme görmek, her şeyden önce tarihi insanlığın gözünde anlamlı bir süreç haline getirebilir. Bireylerin daha özgür bir insanlık özlemine dayalı hedefleri açısından tarihe ilerleme idesi altında bakmak, ahlaksal bir ödev, bir gereklilik olarak da görülmektedir. Ama ilerleme idesi, beraberinde erekliliği de getirir. Çünkü ilerleyen bir şey, daima bir ereğe doğru ilerleyen şeydir. Böyle olunca da, I. Kant'a göre, tarihe ilerleme idesi altında bakabilmek için, insani yaşamda bir ereklilik tasarlamak kaçınılmazdır. Tarih felsefesi ise, özgürlük idesi altında tarihe bakan bir ilerleme olarak görmüştür. Yani tarihe ahlaksal açıdan yaklaşmaktadır (Özlem,2001:81).

Fichte'ya bakıldığında tarihi, Aristoteles'ten I. Kant'a kadar uzanan theoria-historia karşıtlığını benimsediği görülür. Fakat o tam bu noktada bu karşıtlığı ben aracılığıyla yadsımaya da yönelecektir. (o, ben ya da bilincin eylemi olarak bilgi olayı tez-antitez-sentez gibi üçlü bir bilinç hareketi, bir diyalektik olarak konular). O'na göre Aristoteles'ten I. Kant'a kadar uzanan felsefe-tarih, birlik-çokluk karşıtlığı aslında bilen insanı, eyleyen insanın önüne koyan bilgi kuramcılığının ürünü olagelmiştir. Oysa insanın eyleyen yanı bilen yanında önce gelir ve bilgi de bizzat eyleyen insanın etkinliğinin ürünüdür. Bilme, özel bir saydamlık ve açıklıkla, Ben'in karşısına koyduğu objeye kavrayıcı biçimde eğilmesiyle oluşur. Öyle ki, bilme, ben'in doğa ile

ilişkisinin bir sonucudur (Özlem,2001:102). Ona göre insanlık aklın ve özgürlüğün gerçekleşmesine yönelik süreçlerde, insanlığın akıl dışı otoritelere bencillikle değil de, yine akıl yoluyla karşı çıktıkları anda yaşanan sıkıntılar aşılacak ve bilim çağına geçilmiş olacaktır. Bilim çağı da tam özgürlük çağına gelirken bir geçiş dönemi olacaktır (Özlem,2001:106).

Jaspers'e göre bilim, nesnel bilginin açıklığını ve evrenselliğini başarılar ama aklın amaçladığı birlik ve bütünlüğe ulaşamaz. Kendini anlayan ve temel sınırlarını tanıyan bilim kendi başına felsefedir. Çünkü aynı ruhla, bilme arzusuyla, açık düşünme teşebbüsüyle, gerçeklik arayışıyla canlandırılır ve bilimin tanımladığından başka bir dünya yoktur. Bu sebeple bilim felsefesinin ilk basamağıdır (Blackham,2005:52-53).

Ortega Y. Gasset tarihin determinizmine inanmamaktadır. Eski medeniyetlerin, hayatın önüne bir engel, yıpranmış dokularını hiç de az miktarda olmamak üzere beraberinde sürüklediği apaçıktır. Yaşamakta direnen ölü kurumlar, değer hükümleri ve fikirler, özden mahrum oldukları ispat edildiğinden artık anlamsız davranışları vardır. Ortega Y. Gasset örnek olarak da 20. yy.'ın giyim tarzlarının eskiden öç olma durumunda olduğunu belirtir. Yani eskiden ne kadar demode ise şimdi o kadar modern bir hava vardır (Gasset,2007b:82-83).

Foucault tarih felsefesi düşüncesini tarihi yabancılaştırma temelinde yükseltir. Bu hedef bir varoluş biçimi olarak çağcılığın eleştirel bir kavrayışına ulaşmaktır. İnsan doğasının yalınlaştırılmayan değişkenliğinin yarattığı gizemle övünür. Geçmişini alışılmamış kılarken, yitirmiş olunan dünyanın garipliğini ortaya koymak, çağdaş insanları, eski yaşam ve düşünce biçimlerinden uzaklığını kavrayarak bireylerin kendi kültürel kimliğini sınamaya zorladığını düşünmektedir (Merquior,1986:95).

Foucault tarihsellik düşüncesinde Nietzsche'ye katılır. Çünkü Nietzsche yaşanan anın dirimsel çıkarları açısından filolojik ve müzelik tarih yazımını, kuru ve tarafsız bir ruh haliyle yazılmış tarihi kınamakla yetinmez. Daha da ileri gidip baştanbaşa tarihsel nesnellik anlayışının kendisini, tarih

olaylarının bir aynası olduğu düşüncesini yerer. Nietzsche yansıtıcı tarih yazımının geçmişin gerçekliğini yakalama amacını taşıyan her türlü tarih yazımsal ilginin bilinçli olarak zayıflatılması olmakta olduğunu düşünmektedir (Merquior,1986:96-97).

Zamanın görüş noktasından bakıldığında, dünyanın sınırlarının daha da yayıldığını görülmektedir. Tarih öncesi çalışmaları ve arkeoloji ilimleri, varlıklarını uzun süre devam ettiren tarihi devirleri ortaya çıkarır. Yakın zamanlara kadar isimlerini dahi bilinmeyen büyük medeniyetlerin öğrenilmesini sağlar. Fakat bu buluntular tek başına bir şey ifade etmez. Dünya sınırlarının gerçekten önemli yayılışı, onun daha büyük boyutlarından değil, onun çok daha fazla şeyi içermesindedir. Bu şeylerin her biri, istenilebilen, teşebbüs edilen, vs. yani hayati faaliyetlere tekabül eden bütün kavramlardır. (Gasset,2007b:42).

Avrupa insanı da 1600'lü yıllarda yeni bir dönemece girmiştir. Yeni bir insan modeli oluşturulmuştur. Bu büyük dönemeç Avrupa için iki yüzyıl sürmüş bulunan önemli bir tarihsel bunalımın sonucudur. Bunalımdan çıkmak ise yıpranmış bir konumda uzaklaşmaktır. O zamanlar yeni bir insan doğmuştur. İnsan türünün o güne dek görülmedik ve daha sonra da görülmeyecek bir çeşidi Descartes tarafından ortaya atılmıştır. İlginç olan şey ise o Descartes'ın düşüncelerini savunan insanın kendisinin yeni doğan bir insan olduğunun tam bilincine varmasıdır. Aslında, o yeni insan tam anlamıyla varılmadan önce, kendi kendisini sezinler, hatta kendine bir ad bile araştırır. XVI. yy sonlarında ve XV. yy boyunca artık modernlikten söz edilmeye başlanır. Üniversitelerde din biliminde ve felsefede eski yol ile modern yol birbirinden ayrılır ve geleneksel dinle uygulamalara karşıt olarak bir modern tapınma biçimi ortaya atılır ve 1500'lerde egemenliğini kurar (Gasset,1998a:52-53).

XX. yy.'ın tarih sahnesini doldurup taşıran insanlar Avrupa tarihinin başladığı VI. yy.'dan 1800 senesine kadar olan zaman diliminde ortaya çıkmıştır. Avrupa nüfusu hiçbir zaman 180 milyonun üstüne çıkmamıştır.

Diğer yandan, 1800'den 1914'e kadar bir asırdan fazla süren bir devrede, nüfus, 180 milyondan 460 milyona fırlamıştır. Aradaki bu büyük fark geçen üç asrın verimli görevini açıkça göstermektedir. Üç asır boyunca tarih sahnesini taşıyan devasa bir insan kütlesi yaratıldı. Bu kanıt her şeyi açıkça ortaya koymaktadır (Gasset,2007b:51-52).

H. Spencer *Devlet'e Karşı İnsan* makalesinde; kanun koyucuların, kanunları değiştirmeye çalışmadan önce toplumun kanunlarını öğrenmeleri gerektiğini düşünür ve özellikle aile ahlakıyla devlet ahlakını karıştıran kanun koyucuları eleştirir. Devlette rehber ilke adalet olmalıdır. C. Darwin'in de katıldığı H. Spenser tabi ayıklanma ilkesini benimserler. Hükümetin her zaman saldırgan bir tavır içinde olduğunu belirtir ve bu saldırganlığın sonucu olarak acıları çok olanların acılarını azaltırken tersi durumda söz konusu olduğunu savunmaktadır. Geçmişte, büyük siyasi hurafe kralların kutsal haklarıdır. Şimdiki zamanda ise parlamentonun kutsal hakları olduğunu söyler. Hâkimiyet doktrinine karşı çıkan H. Spencer T. Hobbes'la da aynı görüşü savunmuştur. Kütlenin sınırsız otoritesi iddiasını, kişilerin elinden alınmaz haklarıyla uyuşmadığı gerekçesiyle reddeder. Fert hakları devlet tarafından yaratılmamıştır. Tıpkı J. Locke gibi kişi devletten önce gelir düşüncesini savunur. Devlet hakları yaratmaz, sadece onları resmen onaylar ve biri diğerinin varlığı karşısında yaşamak zorunda olan insanların ferdi arzularından ileri sürülen iddiaları tanımlar. Ayrıca liberalizmin işlevinin de geçmişte kralların iktidarına bir sınır çizmek olduğunu belirtir. Gelecekte ise gerçek liberalizmin işlevi parlamentoların iktidarına bir sınır çizmek olacaktır görüşünü savunmaktadır (Ebesnstein,2003:346-347).

Ortega Y. Gasset liberalizmin bugünün devletleri için bir kurtarıcı olduğunu savunmaktadır. Machiavelli'ye göre ise kütlelerin iktidar olgusu doğruluktan, ahlaktan, dinden ve metafizikten ayırmakta ve devleti diğer herhangi bir kaynaktan bağımsız kendini var kılan değerler sistemi olarak düşünmektedir (Ebesnstein,2003:167). Ortega Y. Gasset Machiavelli'ye bu noktada katılır. Machiavelli'ye göre iki dövüş yöntemi vardır. Biri kanun, diğeri kuvvet yoludur. Birincisi insanların, diğeri hayvanların yoludur; fakat ilk

metodun çoğu kez yetersiz kalması sebebiyle, kişi ikinciye başvurmak zorundadır. Bir hükümdar için bu sebeple hayvan ve insanı nasıl kullanacağını iyi bilmek gerekir (Ebesnstein,2003:173). Bu iktidar çözümlemesinin tarihi tecrübenin katı gerçeklerine dayanmakta olduğunu söylemektedir. Bu gerçeğin sonucunda; birincisi, teknik bilgi üzerine kurulmuş liberal demokrasi, şimdiye kadar bilinenler arasında en üstün türde kamu hayatıdır. İkincisi tasarlanacak türler arasında, en iyisi değil; fakat ona üstün olduğunu hayal edilen herhangi bir sistem o iki prensibin özünü korumalıdır, üçüncüsü ise, XIX. asrın hayat tarzı altında bir varoluşa dönülmemelidir (Gasset,2007b:53).

Varoluş felsefesinde insan kavramı önemli bir problemdir. Çünkü değişen zaman ve gelişen teknolojiyle birlikte insansal sıkıntılar baş göstermektedir. Ortega Y. Gasset de insan kavramına büyük önem vermektedir. Fakat bu kavrama ontolojik açıdan ziyade sosyolojik açıdan bakmaktadır. Sokrates'le birlikte insan problemi ele alınmaya başlanmış, R. Descartes'dan günümüze kadar ise bu problem epistemolojik olarak incelenmiştir. Fakat Heidegger'le birlikte ben problemi ontolojik olarak incelenmeye başlanmıştır. Ortega Y. Gasset bu konuda birçok filozoftan etkilenmiştir. Başta Kant ve Husserl olmak üzere düşüncelerini bu filozoflar ışığında temellendirmiştir. İnsan problemi problem olmak açısından orijinal olmamıştır. Özellikle Ortega Y. Gasset Husserl'in düşüncelerini tekrar etmiştir. Sadece insan problemine sunduğu çözümler diğer düşünürlerden farklı olmuştur. İnsanı bilimsel açıdan ele almakla insani bir bilim oluşturmak düşüncesinde de Kant'tan etkilenmiştir.

Bireyin gelişen teknolojiyle birlikte yalnızlaşması ve teknolojinin, bilimin esiri olması özüne yabancılaşmasına, kültürünü unutmasına neden olmuştur ki bu düşünce de yine tüm varoluşçu filozoflarımızın ele aldığı problemlerden biridir. İnsanın fark etmese de sahip olduğu kökten gerçeklik ve kökten yalnızlık, Ortega Y. Gasset'nin kendine has kavramlarıdır. Kökten gerçeklik her bireyin kendi yaşamıdır. Yaşamın idame edilmesini sağlayan akıl kavramı Ortega Y. Gasset felsefesinin de temelini oluşturmaktadır.

Kökten yalnızlık ise birey her ne kadar bir ortam içinde bulursa da, ötekilerden etkilense hatta bir zaman sonra ben olduğunu unutsa da sonuç itibariyle çekilen acılarda, mutlulukta, ölümden yalnız olmaktır. Hiçbir öteki ben'in hissettiği gibi duyguları hissedemez ki ilk çağda sofistlerle başlayan süreçte son olarak varoluşçularında üzerinde durduğu bir öznel zaman kavramını akla getirmektedir. Yaşantıların süresi ben'in hissettiği orana bağlıdır.

Ortega Y. Gasset'in toplum düşüncesine bakıldığında ise felsefi sosyolojik açıdan yaklaştığını görülmektedir. Toplum probleminde C. Darwin'den etkilenen Ortega Y. Gasset Comte'a, Weber'e eleştiriler sunmaktadır. Yine toplumu yaşadığı dönemle paralel olarak ele aldığı barındırdığı sıkıntılar açısından ele alış biçimi daha analizcidir. Hatta diğer toplumbilimcilerin olaylara soyut açıdan bakmasından yakınmaktadır. Olaylara daha analitik düzeyde yaklaşıldığında çözümlerin de daha kolay fark edileceğinin savunmuştur. Yani topluma yaklaşım tarzı ve sunduğu öneriler özgünlük taşımaktadır.

Ortega Y. Gasset'ten önce de Nietzsche, Toynbee, Sorokin gibi düşünürler de Avrupa'nın siyasi, sosyal ve kültürel bunalımları ile ilgili eserler yazmışlardır. Ancak hiç birisi Ortega Y. Gasset gibi etkili bir üslup kullanmamışlardır (Özkul,2006:88).

Ortega Y. Gasset insan toplum ilişkisini insanın değeri, toplumun insan için önemi ve insanın toplum içindeki yeri açısından ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Bu düşüncesini bilimselleştirmek için de İnsani Bilimler Enstitüsü'nü kurmuştur. İnsan bilimi düşüncesini ilk kez David Hume ortaya koymuştur (Copleston,1989:320). Hume'dan sonra Marks'da bu görüşü savunmuştur. Ortega Y. Gasset geçmişte yaşanan sıkıntıların esiri olmadan bugüne ve geleceğe bakmak, geçmişten kopmadan ama geçmişi de tekrar etmeden üzerinde yükselebilenin öneminden bahsetmiştir. Çünkü XX. yy İspanya'sının yaşadığı İç Savaş'tan sadece bu yolla kurtulabileceğinden bahsetmiştir. Kendine ve topluma yabancılaşan insan için hiçbir çözüm

yoktur demektedir. Bu yüzden üniversitelerin kültür taşıyıcılığı yaparak ve bunu kişilere empoze ederek toplumu rahata ulaştıracağını savunmuştur. Çözümü Avrupa'da aramış ve Avrupa hayranlığını da burada ortaya koymuştur.

Ceplecha(1958:90)'e göre Ortega Y. Gasset yaşadığı dönem boyunca dönemin aydınları tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Onu gelenekçi olarak düşünen çevre tarafından dışlanmıştır. Onun Gorgia Escudero'nun "yalnız ölüm insanı tekrar mümkün kılacak" sözlerine esir, yeni kavramlara karşı yetersiz ve kendi fikirlerinin mahkûmu olarak görmüşlerdir. Ortega Y. Gasset bu eleştirileri kabul etmemiş ve farklı geleneklere karşı, yeni düşünceler ortaya attıysa da çevre tarafından hep aynı algılanmıştır.

4.4. Ortega Y. Gasset'in İnsan ve Toplum Anlayışının Bugün Açısından Oluşturabileceği Açılımlar

Ortega Y. Gasset XX. yy. sorunlarına açıklayıcı ve etkileyici bir dille ışık tutmuştur. Tabii ki bu düşüncelerinin yaşadığı ülke olan İspanya'nın içinde bulunduğu iç savaş durumu, devlet yöneticilerinin bu duruma kayıtsızlığı, insanların kendi özlerini unutup ötekileşmeleriyle oluşan süreç Ortega Y. Gasset'yi bir uyandırıcı kişi olma durumuna getirmiştir. Çünkü dönemin aydın kesimi de sadece kendi rahatlarını düşünmüş, ülke sorunlarına uzaktan bakmışlardır. O dönemde İspanya'da yapılan bilimsel ve felsefi çalışmalar genellikle XIX. yy pozitivist bilim anlayışından farklı değildir. Üniversiteler misyonlarını gerçekleştirilememektedir. Ortega Y. Gasset çözümü Avrupa'da aramıştır. Çünkü Avrupa'da ötekileşmenin, dejenere olmanın yaşanmadığını düşünmüştür. Ona göre, Avrupa'da eğitime verilen önem fazladır ve kültür aşılabilirliği yapılmaktadır. İspanya'da ise kişiler kişiliklerini unutup kültürel bir yozlaşma yaşamaya başlamışlardır. Hatta Avrupa'da da gerekli önlemler alınmazsa bu durum yaşanacaktır.

Ortega Y. Gasset önemli olanın yerleşik uygulamalar olduğunu düşünmektedir. Bir kurumu oluşturan uygulamaların yerinde olduğunun açık belirtisinin, o kurumun verimli olmayan uygulamaları kurumu zedelemeyen kaldırabilmesi olduğunu düşünür. Ama buna karşılık, bir kurum görevinin ne olduğunu büyük bir kesinlikle ve doğru olarak belirlemedikçe, kurallı uygulamalar da oluşturulamaz. Kurumun bir makine olduğunu düşünen Ortega Y. Gasset, "kurumun tüm yapısının ve işleyişinin, vermesi gereken hizmete göre, önceden belirlenmesi zorunludur" der. Başka bir deyişle üniversitelerde reform gerekliliğini savunmaktadır. Bu reform yapılmadığı için, iyi niyetli çalışan bazı aydınların yaptıklarının da boşa gittiğini düşünmektedir (Gasset,1998b:31-32). Eğitimi kısırlaştırılan şeyin taklitçilik olduğunu söyleyen Ortega Y. Gasset, İngiliz ve Almanlardan alınan eğitim yöntemlerinin bu yüzden bir işe yaramadığını düşünmektedir. Çünkü aradaki kültür farklılıkları İspanya eğitim sistemine uymamaktadır. Ortega Y. Gasset yabancı

ülkelerden bilgi aranmalı ancak model aranmamalıdır demektedir. Böyle olunca da İspanya üniversitelerine büyük görev düşmektedir. Çünkü insanlara bilimi, kültürü üniversiteler aşılacaktır. (Gasset,1998b:32). Gasset *Man and Crisis* adlı kitabında din ile aklın karşısında mutlak akıl olan bilimin geldiğini söyler. Yaşamın kendisinde ise insanın, yaşamsal akılla idame ettirilen kaçınılmaz koşullar altında akıl yürütmekten başka çaresinin olmadığını savunur (Gasset:1962:84).

Bir sistemin değeri, bu sistemi yaratmış olan manevi hamleden bağımsız değildir (Brehier,1969:26). Bilim insan bilincinin bir etkinliği olarak nesnel, zorunlu ve genel geçer bilgilere ulaşmak ister. Jaspers'e göre, insan dünyaya yönelmesinin bir sonucu olarak, nesnel bilgiyi, bilimlerde bulmuştur. Bilimsel bilginin ortaya koyduğu düşünme biçimi, nesnelere bilip, tanımak çabasıdır (Bozkurt,2003:189). İnsani bilimler yararcı, denetleyici bilginin ağır baskısından derinlemesine etkilenmiş durumdadır. Müfredatların değiştirilmesi çok etkili olmayacaktır. Üniversitelerde geleneksel sınırları aşacak hocalara ihtiyaç vardır (Pappenheim,2002:119).

Aydın, intellectual sözcüğünün karşılığıdır. Yani yüzde yüz Batılı ve bir dizi değişimden sonra doğmuş bir kavramdır. Aydınlanma döneminde yani 18. yy'da Batı'da aydının rolü olgunluğa ulaşır. Aydın Batı'da toplumun en duyarlı sınıfıdır ve oldukça hassastır. Topluma yönelen ilk baskı aydını sarsar ve tepki göstermeye zorlar. Nevroz aydının mesleki hastalığıdır. Aydın kavramı, Batılı dünya görüşüne dayalıdır. Bireyin bağımsızlığı, aklın ölçütlerinden doğan güç, insanın yeni bir dünya kurmak için, evreni değiştirmedeki görevi; bir başka deyişle aydın bir şekilde insanla ve onun kaderiyle, ilgili olan yöntemlerin tamamı karşısında doğrudan sorumluluğa sahiptir. Çünkü aydın görevini bütün sonuçlarıyla kabullendiği zaman kendi görevini ve sorumluluğu kavrayabilir (Şayegan,2005:102).

Sartre(2000:90)'a göre iki çeşit aydın vardır. Taraf olmayı tamamen reddedenler ya da Sartre'in niteliksiz adam olarak ifade ettiği bütün bildirimleri imzalayan, her yerde politik olarak hazır, yararlı bir rolü olan; fakat ne kadar

dürüst, tutarlı olursa olsunlar, belli bir eşiği aşamayan yani arkadan görünen yazarlardır.

Her şeyden önce üniversite, her ülkede yükseköğrenime devam edenlerin öğrenim gördüğü kurumdur. Eğer yarın bugünden daha fazla öğrenim gören olursa daha fazla aydın yetişecektir diyen Ortega Y. Gasset üniversitelerin görevlerinden de bahsetmektedir.

1. Üniversitelerde doğrudan doğruya bilim üretilir, araştırma yapılır ve araştırma yapma öğretilir. İspanya da bu seviye çok düşüktür.
2. Zihinsel meslekler öğretilir(Gasset,1998b:36).

Ortega Y. Gasset İspanya'da zihinsel meslek öğretimi seviyesi düşük olduğu için, başka yerlerde artık olgunluğa erişmiş araştırmaların İspanya'da daha fikir aşamasında olduğunu gözlemlemiştir. Toplumun uygulamalı meslekleri icra edenlere ihtiyacı olduğu gibi bilimsel araştırma yapanlara da ihtiyacı bulunmaktadır. Ancak uygulamalı meslekleri icra edenlerin genel kültür seviyelerinin de muazzam olması gerektiğini savunan Ortega Y. Gasset İspanya'da genel kültür kavramının da değiştirildiğinden yakınmaktadır. Genel kültür sözünün içtenlikten uzak olduğunu düşünen Ortega Y. Gasset, bu terimi kullanmakla öğrenciye süs niyetinden başka, karakterine ya da zekâsına belirsiz bir eğitim sağlayacak birtakım bilgiler verme niyetinde olduğunu düşünmektedir. Oysa Ortaçağ'da genel kültür teriminin içi doldurulmuştur. Beyin süsü ya da karakter eğitimi sayılmamıştır. Tam tersine, o çağ insanının evren ve insanlık üstüne sahip olduğu fikirler toplamı olmuştur. Çünkü onun somut yaşamını yönetmesine yarayacak olan inanışlar bütünü oluşturmuştur (Gasset,1998b:38).

Çağın üniversiteleri Ortaçağ Üniversiteleriyle karşılaştırıldığında üniversitelerin niteliksizliği ve kültür öğretimini ve kültür aktarımını yapamadığı ortaya çıkmaktadır. Ortega Y. Gasset çözüm aradığı Avrupa'nında sahip olduğu üniversitelerin Alman ve İngiliz taklitçiliği yaptığı için kendi kültüründen uzaklaşmaya başladığından yakınmaktadır. Avrupa'nın bir an önce durumunun farkında olmasını istemektedir. Avrupa'daki asıl

sorun da kültürünü unutması bilimin kölesi olmasıdır. Mühendisler, doktorlar, avukatlar, bilim adamları genel kültürü denilen niteliksiz, karakter şekillendirme düsturunu almış ve yozlaşmışlardır (Gasset,1998b:39). Bu noktada üniversitenin misyonuna bir görev daha eklenmiştir. O da 3. olarak kültür aktarımıdır.

Öğretim, meslek eğitime ve araştırmaya indirgenmiş haliyle bile büyük bir çalışma hacmi oluşturmaktadır. Ve çalışma hacmini oluşturan insanların büyük bir kısmı da orta yetenekli insanlardır. Bu sebeple öğretimde ki ölçüt de bu olmalıdır. XX. yy. üniversitelerinin uygulamaya yönelik kısımları kötüdür. Sıradan öğrenci yükseköğretime katıldığında öğretilmesi gerekeni ciddi olarak öğrenmesi olanaksızdır. Yani içeriğinde gerçekçilik olmazsa sıradan öğrenci niteliksiz bir birey haline gelir. Ortega Y. Gasset sadece üniversiteler için değil her yeni başlayan yaşamın sahicilik üzerine kurulması gerektiğini savunmaktadır (Gasset,1998b:43-44). Temel sorun olan eğitim ve öğretimin düzelmesi de ekonomiyle gerçekleşecektir. Sınırlı bir yaşam sürecinde ekonominin sınırlı olması, eğitimin hareket noktasıdır.

XVIII. yy. ortalarına doğru, eğitimbilimine ilişkin olan etkinliklerin artması ve o çağdan beri hiç durmadan genişlemesi rastlantı değildir. Bunun sebebi modern kültürün ilk filizlerinin o zaman olgunlaşmasıdır. İnsanın somut bilgi hazinesi kısa sürede büyüyüp dev boyutlara erişmiş bulunmaktadır. Yaşam yakın zamanlardaki icatların olanak verdiği yeni kapitalizme doğru ilerlemektedir. Şimdi ise artan oranlarda teknik donanım gerektirmektedir. O yüzden ölçüsü öğrenme yetimizi aşan pek çok şeyi bilme zorunluluğu doğduğundan, eğitim bilimine ilişkin bilimsel etkinlikler ve öğretimde uygulamaları da birdenbire yoğunlaşmakta ve gelişmektedir (Gasset,1998b:48). Edinilmesi gereken bilgi, öğrenme yetisinin sınırlılığıyla çatıştığı zaman öğretimde sıkıntı ortaya çıkar. Günümüzde kültürel ve teknik zenginliğin fazlalığı insanlık için bir felakete dönüşmek üzeredir. Çünkü özümsemesi her yeni kuşak için daha güç ve daha olanaksız hale gelmektedir (Gasset,1998b:49).

Ortega Y. Gasset'ye göre eğitim bilimi yöntemleriyle, kurumlarıyla bu kuru ve kendi halinde ilkedan yola çıkarak oluşturmak ivedi bir görevdir. Çocuk ya da genç bir öğrencidir. Bu da demektir ki, kendisine öğretilmesi gereken şeyi öğrenemez. Bu da öğretimde tutum ilkesidir (Gasset,1998b:49). Aristoteles eğitimin kökünün acı, meyvesinin tatlı olduğunu söylemiştir. Yani zorlu bir süreçten sonra sonuçlarının verimli olduğunu düşünmektedir (Laertios,2007,s:215). Bu analizleri yaptıktan sonra Ortega Y. Gasset şu sonuçlara varmaktadır.

1. Üniversite, ilk önce ve şimdilik orta insanın alması gereken yükseköğrenim demektir.
2. Orta insanı her şeyden önce, kültürlü bir insana dönüştürmek- yani çağın düzeyine yükseltmek- gerekir. Bu nedenle, üniversitenin ilk ve merkezi işlevi kültür dallarının öğretilmesidir. Bunlar da fizik, doğabilim, tarih, toplumbilim, felsefedir.
3. Orta insanı nitelikli bir meslek adamına dönüştürmek gerekir. Üniversite, kültür öğretiminin yanı sıra, zihinsel açıdan daha sade, hızlı ve etkin yordamlardan yararlanarak, ona iyi bir doktor, avukat, öğretmen olmayı öğretecektir.
4. Orta insanın bilim adamı olmasını gerektirecek hiçbir neden görünmemektedir. Bu çok kötü bir sonuçtur çünkü: tam anlamıyla bilim, yani bilimsel araştırma, üniversitenin birincil işlevleri arasında doğrudan doğruya, temel olarak yer almıyor, hatta onlarla haklı bir ilişkisi de yoktur. Buna karşın üniversitenin hangi anlamda bilimden ayrılmaz olduğu aynı zamanda da bilimsel araştırma olması gerekmektedir (Gasset,1998b:52-53).

Üniversitenin meslek sahibi yapma süreci dışında bilim yapma durumu olması şöyle açıklanabilir. Örneğin öğretmenlik bir meslektir ancak bilim değildir. Yani uygulamalı bir etkinliktir. Bilim teoriye dönüktür. Meslek bilimden farklı bir bakış açısı gerektirir. Bilim, insanı sorunları ortaya çıkaran bir dürtüdür. Oysa meslekler çözüm sunmak için vardır (Gasset,1998b:57). Bilim hem bir süreç hem bir sonuçtur. Düzenli ya da organize bir bilgi

bütünüdür (Yıldırım,2005:11). Aristoteles'e göre de bilim adamı, olgulardan açıklayıcı ilkeleri türetecek ve daha sonra da bu ilkeleri içeren öncüllerden bu olgu hakkındaki ilkeleri çıkaracak kimsedir. Aristoteles'e göre bilime konu olan zorunlu olmalıdır, sıkça değişmemelidir (Topdemir,1992:56)

Ortega Y. Gasset'ye göre kültür bireyin yaşamını şekillendirir. Ancak kültürü kendi başına edinemez. Tarihsel ortamından çağından devralır. Kimileri eski zamandan, kimileri yeni ağıın canlı fikirleridir. Günceli yakalayan bir dizge ise her zaman vardır ve bu dizge kültürdür. Günceli yakalayamayan kişi kendi halinde ve kendini daha zahmetli bir yaşantıya teslim eder. Kültürsüz halkların ve insanların başına gelen de budur. Onların dünya hakkındaki fikri ötekininki kadar isabetli değildir. Çağının yaşamsal düzeyinin altında kalan insan diğerlerine kıyasla bir alt insan olmaktan öteye geçemez. Ortega Y. Gasset XX. yy.'da kültürün içeriğinin büyük ölçüde bilimden kaynaklandığını gözlemlemiştir. Ancak kültür bilime indirgenemez. Günümüzde her şeyin bilgi odaklı düşünülmesinden rahatsızlık duymaktadır. Kültürün bilim olarak algılanmaması ancak meslekten yararlandığı gibi, bilimden de yararlanmasını savunmaktadır. Bilimden varoluşumuza yorum getirebilmek için gereken ne varsa süzgecinden geçirmeli öyle almalıdır. Bilimin birçok yönü vardır ki, baştan sona kültür değil, bilimsel tekniktir. Buna karşılık kültür, ister istemez, insana ve evrene karşı fikir sahibi olmak durumundadır. Yaşam durup, bilimlerin evreni bilimsel açıdan açıklamalarını bekleyemez. Çünkü yaşam her anında ivedilik gösterir. Ancak burada ve bu anda yaşanabilir. Yaşamın yorumunda olan kültür de beklemez (Gasset,1998b:59-60).

Kültürsüz bir yaşam hedefine ulaşmamış bir yaşamdır. Kendi çağının düzeyinde yaşamayan insan, kendini gerçek yaşamın olabileceği düzeye erişemez, sonuçta kendi yaşamını sahteleştirir. Günümüzde ise kültürsüz bir yaşam hızla yayılmaktadır. Ortega Y. Gasset "aynı nedenle sahteleşmiş varoluş biçimlerini orta insanda dâhil olmak üzere yaşamaktayız" demektedir. Bugün insanının kaçamaklarla yaşadığını ifade etmektedir. İnsanlar kendi kendilerine yalan söylemekte, çevresinde çok basit ve gelişigüzel bir dünya

varmış gibi davranmaktadır. Oysa yaşamsal bilinci kişiye durumu olabildiğince fark ettirmeye çalışsa da insan kokularına yenik düşmekte ve korkularına sarılıp üstüne örtmeye çalışmaktadır (Gasset,1998b:62).

Ortega Y. Gasset üniversitelere büyük sorumluluklar düştüğünü söylemektedir. Aydınlanma uğraşını insana geri verecek olan tek kurumun üniversiteler olduğunu savunmaktadır. Üniversiteler kişilere çağının kültürünü dolu dolu öğretebilir, bugünün dünyasını daha açık seçik ve ayrıntılı bir şekilde sunabilir, böylelikle kişi de yaşamını olağanca gerçekliğiyle kurabilir demektedir. Hatta Ortega Y. Gasset bir *Kültür Üniversitesi* kurulması gerektiğini düşünmektedir. Bunun nasıl olacağı konusunda ise şöyle cevap vermektedir:

Kültürdeki fizik, maddi kosmosun görünümünün ve işleyişinin, o güne değin gerçekleştirilmiş fizik araştırmalarından ortaya çıkan, son derece kesin bir ideolojik sentezdir. Ayrıca o bilim salında, fizik bilimcisinin heybetli bilimsel yapısına ulaşmak için hangi bilgi yordamından yararlanacağı açıklanacaktır ki, bu da onu fiziğin temel ilkelerini açıklamaya ve çözümlenmeye, tarihsel evriminin anahtarlarını az ve öz olarak çizmeye zorlayacaktır. Böylece öğrenci dünkü ve evvelsi günü ya da bin yıl önceki insanın hangi dünyaya yönelik yaşadığını açık seçik anlayabilecek, onunla bir karşıtlık ilintisi kurarak, güncel dünyamızın özelliklerinin tam bilincine varacaktır (Gasset,1998b:62).

Kültür Fakültesi'nde öğretmek amacıyla, bilgide sentezler yapma ve dizgeleştirme gereği, yeni bilimsel yetenek türlerini geliştirecektir. Şimdiye kadar ancak rastlantısal olarak kendini gösteren bu yeteneğin adı bütünleştirme yeteneğidir. Bilimsel araştırmada özel olgular üstünde sonsuza kadar ayrılmaya götüren hareket onu dengeleyecek bir düzenleme gerektirmektedir. Yani merkezden kaçan bilim, ters yönde bir hareketle

toparlanacak ve kesin bir dizgede çerçeveslenecektir. Bunu uygulayacak ve uygulatacak olan özgün kişiler de nitelikli hoca tipidir (Gasset,1998b:65-66).

Ortega Y. Gasset üniversitelere ve yapısal içeriğine verdiği önemi anlattıktan sonra ülkenin de ona destek vermesi gerektiğini söylemektedir. Özellikle medya yapılan bu çalışmaları sık sık yayınlamalıdır. Bugünkü Avrupa'nında en büyük sorunlarından birinin bu olduğunu düşünmektedir. Medya yapılan önemli çalışmalar kayıtsız kalmakta içeriksiz haberleri ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada üniversitelerin ağırlığını koymasına gerektiğini düşünen Ortega Y. Gasset üniversitelerin günün sorunlarını (kültürel, mesleki ya da bilimsel) kendi bakış açısıyla yorumlaması gerektiğini düşünür. Böylelikle sadece öğrencilere yönelik bir kurum, kullanıcılarına göre sınırlanmış bir alan olarak kalmayacak, yaşamın ortasında yer alarak, basın karşısında üstün bir ruhsal güç niteliğiyle duracaktır. İşte o zaman üniversite en iyi döneminde ne idiye yine Avrupa tarihinde ufuk açan bir itici güç olacaktır demektir (Gasset,1998b:71-72).

Yaşam kaçınılmaz olarak ben'e yabancı olan, tanımadığı bir ortamda ayakta kalma zorunluluğudur. Ortega Y. Gasset'in deyimiyle insan deniz kazasından arta kalmış gibi kucakladığı bu dünyanın ben'lerle ne ilişkisi olduğunu yorumlamak durumundadır. Bu yorumlama işlemi de felsefeyle gerçekleşmektedir. Her ben kendi felsefesini yaşamına uygular ve bu da kaçınılmazdır. Ortega Y. Gasset'ye göre herkes kendinin filozofudur. Bu sebeple çağın anlatımı ve belirtisi olarak felsefe göz ardı edilmemelidir. demektir (Gasset,1998b:83).

Çağdaş toplumun, dünyanın her tarafındaki yükseköğretim merkezlerinden bilimi bilim yapan şeyi öğretmedikleri halde bu durumdan memnun görünmeleri, çağdaş toplumun bilimle ilgilenmediğini ve bilimin ne olduğundan kuşku bile duymadıklarını belirtir. Çağdaş toplumun kültürden anladığı şey ise rahatlıktır. Yani araçların hızında ve bedensel acılardan kurtulmaya yönelik olmasıdır. Durum böyle olunca da, öğretimin mekanikleştiğini görülmektedir. Ortega Y. Gasset eğitiminin kendini en iyi

gösterdiği yerin sanat olduğunu vurgulamaktadır. Kamuoyu sanatı gereksiz görerek fakültelerde sanatın tarihinin verilmesini yeterli görmektedir. Ortega Y. Gasset sanatın hazzı ve yaratıcılığının öğretilmeyeceğini savunmaktadır. Çünkü insanlığın özel işlevlerinden hiç biri mekanik olarak öğretilmemektedir. İnsanın sanatçı olması demek, ruhunun daha önce hiç duyulmadık, özgün bir titreşimle çınlaması demektir (Gasset,1998b:92).

Okular insanlara ahlakı, yaşamayı öğretmeyi vaat ederler; fakat öğretilenler teorik düzeyde kalmaktadır. Okullarda yapılan her şey bireylerin kendi olanaklarını köreltmektir, bireyleri başkalarının hayallerine, gölgesine dönüştürmektir. Bu da eğitime atılmış en büyük darbelerden biridir. Oysa görülüyor ki bilim, sanat, ahlak iddia edildiği gibi mekanik olarak öğretilen şeyler değildir. Kişi kültürünü yitirmede müddetçe sorunları sırayla fark eder ve çözüm üretmeye çalışır kayıtsız kalmaz. Çağın kültürü bu noktada felsefeden destek almalıdır. Çünkü felsefe bilimde en ince ayrıntıyı bile yakalamaktadır. Gasset'ye göre "filozofun görevi ruhları genişleten, yaşamı güçlendiren, ruhsal çabanın zorunlu olarak umutsuzca haykırmaktır. Yarara yönelik insan tavrı karşısında saçma bir çıkarsızlık tavrı benimsenmeli, kendi kendini tüketerek yaşamalıdır" (Gasset,1998b:95-96). Ortega Y. Gasset kendini filozof olarak nitelendirmese de görülmektedir ki çağının insanını uyandırmaya çalışarak kendini feda eden bir filozoftur.

Filozof aydın olan kişidir. Aydın gerekirse kendini feda etmekten kaçınmamalıdır. Çünkü aydın olmak görev gibi algılanabilecek bir şey değildir. Aydın kendi kendini görevlendirir. Başkasından emir almaz. Sartre(2000:43)'a göre aydın yalnızdır. Aydının görevi toplumu ezilen kişilerin gözünden görmektir.

Demokratik olmayan bir toplumda felsefe olmayabilir mi? 19 yy.'ın başlarında Avrupa da verilen bir kararla 20 yy. da Avrupa da batı felsefesi bir pleonazm haline gelmiştir. Kant'ın felsefesi Avrupalılara felsefenin ne olduğu, ne olması gerektiği hakkında bir standart sunmuştur. Kant'ın 18. yy.'da ortaya

çıkan felsefi esri 19. yy.'ın felsefeye bakışını belirlemiştir. Bu modele uymayan her düşünce felsefe olmayanın tarafında kalır (Direk,2005:27).

Ortega Y. Gasset Avrupa'nın geleceğinden emindir (Gasset,1957:145). Ortega Y. Gasset devletin işlevinin geleceğe atılım olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple devletin kütlelerden sıyrılmasının ancak üniversitelerle gerçekleşeceğini savunmaktadır. Üniversitelerde de azınlıkta olsa da aydınların olması gerektiğini düşünmektedir (Gasset,1981:218). Sartre(2000:33)'a göre aydın hem pratik ve teorik bilgiyle dolu olmalıdır. Pratik bilgi teknisyeni olmalıdır.

Özkul (1996:91)'a göre aynı problemleri farklı bir üslupla ele alan Ortega Y. Gasset İspanya için önemli ve değerli bir filozoftur. Güncel sorunları ele alış tarzı diğer düşünürlerden farklı olmuştur. Kendi döneminin aydınlarının sert eleştirilerine rağmen pes etmemiştir.

Ortega Y. Gasset geleceğin istikrarlı kuralının bilinç olduğunu söylemektedir. İnsanın kendi isteminden, kendi kararından başka hiç bir şeyi hesaba katmaması demek olan istenççilik gibi bir tavır olan anlıkçılıktan farklı olmadığını söyler. Bununla da yaşamının güçlü kararlardan oluştuğunu düşünmektedir. Değişen yalnız zekâ değil bilinç olmalıdır demektedir ve bu kişi yaşantısında bir tavır olarak idame etmelidir. İnsan her şeyden önce irade daha sonra da olmak durumundadır. İradenin karar vereceği tasarımları yaratan zekâdır, o yüzden insanın ve dünyanın gerçeğine nüfuz etmeye çalışır. Ortega Y. Gasset buna kökten istenççilik adını vererek kişinin hayatında bundan vazgeçmemesi gerektiğini düşünmektedir. Böylelikle insan yalnız olmadığını fark edecek, çevresinde hesaba katmak zorunda olduğu, kendisinden farklı, kendisine yabancı güçlerin var olduğunu, kendisinin de düpedüz onların elinde bulunduğunu anlayacaktır (Gasset,1983:88). Eğitimin de insan da oluşturması gereken iki büyük erdem içtenlik ve ruhsal dinginliktir

SONUÇ

Ortega Y. Gasset'nin düşüncelerinin değerlendirmesi yapılacak ve düşünce tarihindeki yerine bakılacak olursa; Ortega Y. Gasset XX. yy.'ın önemli varoluşçu düşünürlerinden biridir. İspanya'da yaşamış ve düşüncelerini orada temellendirmiş olması onun varoluşçular arasında daha az bilinmesine yol açmıştır. Yaşamı süresince Alman kökenli felsefeleri inceleyebilmiş hatta bazı Alman filozoflarla da tanışma imkânı bulmuştur. Böylelikle başta I. Kant olmak üzere, B. Husserl, M. Heidegger vb. düşünürlerden daha fazla etkilenmiştir. Ancak Fransa'da yeşeren varoluşçu felsefeye uzak kalmıştır.

Ortega Y. Gasset XIX. ve XX. yy. sorunlarının etkisinde kalmıştır. Yaşadığı dönemde I. ve II. Dünya Savaşları'nı görmüş, o sıralarda ülkesinde yaşanan İç Savaş'ın ürettiği bir aydın olmuştur. Diğer düşünürlerle genel çerçevede aynı olan düşünceleri ürettikleri çözümler açısından farklılık göstermiştir. Ötekileşme, yalnızlaşma, bireysellikten uzaklaşıp kütle insanı haline bürünme, teknolojiye esir olma, benlik fikrini unutma vb. gibi problemler diğer varoluşçu filozofların da üstünde önemle durduğu problemler olmuştur. Döneminin özellikle siyasi ortamından yoğun bir şekilde etkilendiği görülen Ortega Y. Gasset karamsar havasıyla dikkat çekmektedir. Ülkesini fazlasıyla seven bir filozof olduğunu hissettirmiş, geleceğe dair bir umut beslediğini çözümü Avrupa'da aradığını söyleyerek açıkça belli etmiştir.

Ortega Y. Gasset yaşadığı İspanya'nın problemlerine duyarsız kalmayan önemli bir filozoftur. Bütün filozoflarda görüldüğü gibi düşünsel alt yapısını yaşadığı çağın koşullarının etkisinde kalarak temellendirmiştir. İçinde bulunduğu dönem boyunca aydın olarak nitelendirilen kesimin olumsuz eleştirilerine maruz kalsa da, ülkesinin problemlerine çözüm bulmak için pes etmeden çaba göstermiştir.

Ortega Y. Gasset'nin gençlik dönemindeki düşüncelerini ifade edişinde bir systemsizlik görülmektedir. Ortega Y. Gasset bu dönemde çeşitli filozofların düşüncelerini özümsemiş ve özgün bir sentez oluşturmaya

çalışmaktadır. Olgunluk ve yaşlılık döneminde ise bu senteze ulaşabilmiş, sorunları ele alış tarzı ve çözüm önerleri sistemli bir hal almıştır.

Ortega Y. Gasset geliştirdiği felsefesinin temelini akıl kavramını yerleştirmiştir. Fakat akıl kendi içinde bölümlere ayrılmaktadır. O, en çok yaşamsal akıl kavramı üzerine yoğunlaşmış, bu kavramı takiben tarihsel akıldan bahsetmiştir. Çünkü insan zaman ve mekân içinde kendisini bulan bedenli ruhlu bir bütünlüktür. Somut ve gerçek olan insan yaşamıdır. “Ben her şeyden önce eylemim” diyen Ortega Y. Gasset yaşayan insanın bilinciyle karar verip eylemde bulunan bir varlık olduğunu söyler. Eylemde bulunmak için de tefekküre dalmanın gerekli olduğunu savunur.

Husserl fenomenolojisinin etkilerinin yoğun olarak görüldüğü Ortega Y. Gasset’in amacı insanı anlamaktır. İnsanı anlamak için de onun tarihinin incelenmesi gerektiğini savunur. İnsan kültürünü oluşturan ve kültür öğrenen bir varlıktır. İnsanın doğasının olmadığını tarihinin olduğunu söyleyen filozof insanı bilimsel açıdan anlamaya çalışmıştır. Fakat bilimsel açıdan anlamak demek mutlak akli kullanmak demek değildir. İnsanı anlamak için tarihsel akıl kullanılmalıdır. Çağımızın en büyük sorunlarından biri insanı mutlak akilla anlamaya çalışmak ve onu nesneleştirmektir görüşünü savunan Ortega Y. Gasset yaşamsal aklın yerine mutlak aklın yerleştirilmesini eleştirmektedir. Çünkü nesneleştirilen insanın ontolojik değeri kaybolmaktadır.

Ortega Y. Gasset insanın soyutlaştırılması yani mutlak akla indirgenmesi hususunda özellikle idealist bir filozof olan Descartes’i eleştirmektedir. O, insanın soyut bir varlık gibi ele alınamayacağını, idealizmin insanın manevi değerlerini yok sayan bir düşünce tarzı olduğunu düşünmektedir. Ortega Y. Gasset’ye göre insan yaşamdan soyutlanmadan anlaşılmaya çalışılmalıdır. Bu da tarihsel akilla mümkündür. Kökten gerçekliği yaşamı olan insanın doğası belirlenmemiştir. O kendisini yaşar durumda bulur. Kimsenin yaşamı başkasına aktarılamayacağı için de insan kökten yalnız bir varlıktır.

Ortega Y. Gasset insan yaşamına büyük önem vermektedir. Çünkü insan yaşayarak varlığını ortaya koyan, intersubjektif bir varlıktır. İntersubjektif olması onun diğer insanlarla dialog halinde olmasını ve birebir katılım halinde olmasını gerektirir. İnsanın kendi varlığını ve değerini fark etmesi için ötekilerle birlikte olması gerekmektedir. Hayvanla arasındaki en büyük farkı düşünmek olan insan kendini düşünme ediminin getirdiği bir sorumluluk altında bulur. Eylemlerini gerçekleştirebilmek için seçimler yapması gerekir. Ortega Y. Gasset insanın varoluşunu seçimlerde bulunarak gerçekleştireceğini söyler. Özgürlük ise insanın sahip olduğu ve hiçbir zaman atamayacağı bir şeydir. İnsan zorunlu olarak özgürdür diyen Ortega Y. Gasset Sarte'ı hatırlatmaktadır. Fakat Sartre insanı seçimlerine indirgemmiştir. Ortega Y. Gasset insanın seçimlerinden daha fazla bir anlama sahip olduğunu düşünür. Bu düşünce de Marcel'i hatırlatmaktadır.

İnsan seçimlerde bulunurken diğer ben'leri de hesaba katmalıdır. Çünkü insanların vereceği tepkiler belli değildir. Hayvanlar için bu durum söz konusu değildir. Onlar içgüdüleriyle hareket ederler. Fakat her insan yaşamı birbirinden farklı olduğu için bireysel özellikler de farklılık göstermektedir.

İnsan toplumsal bir varlıktır. Daha önce gerek sosyolog gerek filozof niteliğiyle birçok düşünür bu düşünceyi savunmuşlardır. Sosyal bir varlık olarak insan bir çevrede kendini bulduğundan, doğumundan itibaren içinde bulunduğu çevre tarafından şekillenir. Ortega Y. Gasset'ye göre ötekileşme probleminin temelinde bu yatmaktadır. Eğer insan çevresinin esiri olursa kendi benliğinden uzaklaşmaktadır. Böylelikle ben'in yerine, başkasının düşüncesi ve eylemleri gerçekleşecektir. Bu da insana yapılan büyük bir haksızlıktır. Ben düşünceleriyle, özgünlüğüyle varoluşunu gerçekleştirmelidir. Ötekileşmek demek varoluşunu tamamlayamayacağı anlamına mı gelmektedir? İnsan varoluşunu tamamlayabilir mi? Sorularına cevap olarak da birçok filozof farklı yanıtlar vermektedir. Ortega Y. Gasset'de ölene kadar elimizden geleni yapmamız gerektiğini düşünmektedir. Bireyin kendi kararlarını verebilip, kendi projelerine yönelmesi gerektiğini savunmaktadır. Tabii ki bir seçimi yaparken diğerinden vazgeçilmiş olunmaktadır ancak

bireyin birey olma yolunda seçtiği şeyi en iyi şekilde gerçekleştirmeye çalışması gerekmektedir. Böylelikle seçilmeyen şey için pişmanlık duyulmamaktadır. Oysa birey gelenek göreneklerin esiri olursa birer kütle insanı olmaktan kaçamayacak ve her daim başkalarının düşüncelerine göre hareket edecektir. Ortega Y. Gasset'ye göre bir an gelecek ve kütle her şeyin hâkimi olacaktır. En büyük ve tehlikeli kütle de devlettir.

İnsan yaşamının her alanına felsefi bir bakış açısıyla bakmalıdır. Felsefe her şeyi anlamayı ve anlamlandırmayı sağlayan bir disiplindir. Her ülkenin yetiştirdiği çeşitli aydınlar bulunmaktadır. İspanya'nında yetiştirdiği aydınlar vardır. Ortega Y. Gasset'ye göre bu aydınlar görevlerini yerine getirmemekte, aydınlık sıfatından gittikçe uzaklaşmaktadır. Onlarda adeta bir kütle insanı haline bürünmüş, ötekileşmişlerdir. Bilimin esiri olmuşlardır. Oysa aydın denilen, insanları uyandırıcı niteliği olan kişi ya da kişiler olmalıdır. Tıpkı Sokrates'in at sineği örneğinde olduğu gibi insanları rahatsız etmelidir. Ayrıca aydın gerekirse insanların uyanmalarını sağlamak için kendini feda etmelidir. Ortega Y. Gasset kendini bu kategoriye koymamaktadır. Çünkü kendini daha da fazla yorması gerektiğini düşünmektedir. Hâlbuki şu haliyle de tam bir aydın sıfatına yakışmaktadır.

Kamugücü denilen kütle insanları İspanya aydınlarını tekeline almıştır. Aydınlar bu kavramın içeriğini dolduramayan, vasıfsız kişiler olup çıkmışlardır. Gerektiğinde ülkesinin gelişimi için kendini feda edici konumda olması gereken aydınlar şimdi kütleye karşı olan insanlara cephe almışlardır. Kendini feda etmek şöyle dursun, çıkarlarına ters düşen her davranışta en çok sesi çıkaran olmuşlardır. Tam bir kültürel yozlaşma içindedirler. Bu konuda Ortega Y. Gasset kendini çok yalnız hissetmektedir çünkü aynı dönemde yaşadığı ve sürekli eleştirilerde bulunduğu aydınlar onun düşüncelerinin eski olduğunu ve geleneklere bağlı kaldığını düşünmüşlerdir. Bilimin esiri olmamasını kabullenememişlerdir. Çünkü Ortega Y. Gasset postmodernizme karşı olduğunu fark ettirmektedir.

Ortega Y. Gasset varoluşçuluğun tesit kanadında durmasına rağmen inanç kavramını toplumdaki işlevine göre yorumlamış ve ahlaki olarak davranış biçimlendirmesi olarak düşünmüştür. Oysa teist kanattaki bazı filozoflar (Marcel, Kierkegaard gibi) aşkın Varlık'ı kavrayıp ona doğru yol alma, dünyanın nefsimizi kontrol eden nimetlerinden uzaklaşma, sanki bir vecd halinde olma gibi düşünmüşler ve yaşamışlardır. Bilimin adeta ışık hızıyla ilerlediği bir dünyada her şeyin bilimsel etkinliklere indirgenmesi, özellikle insanın da bir makine gibi algılanması Ortega Y. Gasset'yi rahatsız eden konulardan biridir. Objeleştirilen insanın varlıksal değerinin azalması, onu sadece yapıp ettikleriyle sınırlaması diğer varoluşçu düşünürleri de rahatsız eden bir konudur. Fakat Ortega Y. Gasset'nin farkı bilimin objeleştirdiği insan modelinden kurtulma yolu olarak kültür aktarıcılığı yapan üniversitelerin olmasını istemesidir. İnsana da bilimsel açıdan yaklaşılması gerektiğini düşünmüş ve İspanya'da İnsani Bilimler Enstitüsü kurmuş ancak sivri dili ile ülkede sözü geçen kütle toplumunu rahatsız ettiği için Enstitü kapatılmıştır.

Üniversiteler bir ülkenin gelişiminde olması gereken önemli kurumlardan biridir. Tabii ki İspanya için de üniversiteler fazlasıyla önem taşımaktadır. Ortega Y. Gasset'ye göre XIX. ve XX. yy. üniversiteleri görevlerini yeterince uygulamamaktadırlar. Onlar sadece bilimsel etkinliklere ağırlık vermekte, kendi ülkelerinin kültür yozlaşmasına katkı sağlamaktadırlar. Üniversitelerin kültür aktarıcılığı gibi önemli bir işlevi bulunmaktadır ve bunun nitelikli hocalarla gerçekleşeceğini savunmaktadır. Bazı öğrenciler üniversiteye gitmemelidir. Üniversitelere giden öğrenciler az ve öz sayıda olmalıdır. Çünkü çağın ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte bireylere ihtiyaç vardır ve bu öğrenciler arasından iyi bir eleme yapılmalıdır görüşünü savunan Ortega Y. Gasset ilk ve orta öğrenimin önemi üzerinde durmamıştır. Kültür aktarıcılığı ilk önce ailede sonra okulda başlar. Üniversite bunun en son aşamasıdır.

Ortega Y. Gasset İspanya'nın yaşadığı sıkıntıların çözümünün Avrupa'da olduğunu savunmaktadır. Son yüzyıllarda bilimsel aktivitelerin

yoğun yaşandığı Avrupa hızla dejenere olmaktadır. Hem kültürel hem ekonomik yönden Avrupa'ya özenen Ortega Y. Gasset Avrupa'da da baş gösteren ötekileşme probleminin önlemi alınmazsa Avrupa da iç çatışmalar olacaktır demektir. Liberalleşmenin hem siyasal hem ekonomik yönden olması gerektiğini savunan Ortega Y. Gasset küreselleşen dünyanın gereklerini de görmüştür.

Ortega Y. Gasset felsefi sosyolojisini insan ve toplum kavramları üstünde temellendirmiş, XX. yy. toplumlarının içinde buldukları bunalımları analiz etmiştir. Ancak analiz etmenin yeterli olmadığını önemli olanın sonuç üretmek olduğunu düşündüğü içinde her ülkenin kendi kültürü çerçevesinde bu çözümleri uyarlaması gerektiğini, ülkelerin en çok hata yaptığı şeyin direk alıntı olduğunu düşünmektedir. Eğitim, ekonomi, bilim ve siyasette taklitçilik yapmanın ülkeler için olumsuz sonuçlar doğuracağına önemle altını çizmiştir. Çünkü bir ülkede işe yarayan çözüm başka bir ülkenin inancına, kültürüne uyarlanmayabilir. Hatta İspanya'nın da bu noktada hata yaptığını, İngiliz ve Alman öğretim sistemlerinin direk alınmasıyla ülke eğitim kurumlarında eğreti durduğundan yakınmaktadır.

Ortega Y. Gasset insana ve topluma ilişkin düşünceleri ile İspanya için önemi yok sayılmayacak bir filozoftur. Düşüncelerini İspanya toplumu ile sınırlamamış dünya geneline yaymaya çalışmıştır. İnsan ve toplum söz konusu olduğunda rasyonalist, realist ve idealist öğretilerin bir işe yaramayacağını savunmuştur. O'na göre en önemli şey insan yaşamıdır.

KAYNAKÇA

Barry, N. (2001). Birey, Cemaat, Piyasa: Liberal Bir Perspektif. (Çev. Aliye Mavili Aktaş). (Birinci basım). Ankara: Liberte Yayınları.

Bolles, E. B. (2003). Galileonun Buyuruđu. (Çev. Nermin Arık). (Birinci basım). Ankara: Başak Matbaacılık.

Bolnow, Otto F. (2004). Varoluş Felsefesi. (Çev. Medeni Beyaztaş). (Birinci basım). İstanbul: Efkâr Yayınları.

Bozkurt, N. (2003). 20. Yüzyıl Düşünce Akımları. (Birinci basım). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Buican, D. (1991). Darwin ve Darwinizm. (Çev. İbrahim Yakupoğlu). (Birinci basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cevizci, Ahmet; "İlkçağ Felsefesi Tarihi", Bursa, Asa Yayınları, 1. Baskı, 1998.

Copleston, F. (1989). Felsefe Tarihi-Kant. (Çev. Aziz Yardımlı). (Birinci basım). İstanbul: İdea Yayınları.

Çüçen, K. (1997). Heidegger'de Varlık ve Zaman. (Birinci Basım). Bursa: Asa Kitabevi.

Darwin, C. (1995). İnsanın Türeyişi (Çev. Sevim Belli). (Sekizinci basım). Ankara: Onur Yayınları.

Dobson, A. (1989). An Introduction to the Politics and Philosophy Jose Ortega Y. Gasset. (First published). New York: Cambridge Univ. Pres.

Düzgün, Ş. A. (1997). Din Birey ve Toplum. (Birinci basım). Ankara: Akçağ Kitabevi.

Direk, Z. (2005). Başkalık Deneyimi: Kıta Avrupası Felsefesi Felsefesi Üzerine Denemeler. (Birinci basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ebenstein, W. (2003). Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri. (Çev. İsmet Özel). (Üçüncü basım). İstanbul: Şule Yayınları.

Erehier, E. (1969). Felsefe Tarihi. (Çev. Miraç Katırcıoğlu). (Birinci basım). İstanbul: Mili Eğitim Basımevi.

Engels, F., Marks K. (2003). Felsefe Üzerine. (Der. Mehmet Türdeş). (Birinci basım). İstanbul, Morpa Yayınları.

Folscheid, D. (2005). Felsefe Akımları. (Birinci basım). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Foulquie, P. (2001). Varoluş Felsefesi. (Çev. Nurettin Topçu). (Beşinci basım). İstanbul: Hareket Yayınları.

Garner, J.W. (1990). Yenilikçi Birey Zinde Toplum. (Çev. Hikmet Seçim, Şan Öz-Alp). (Birinci basım). İstanbul: İlgı Yayınları.

Gasset, J. O. Y. (1952). Mission of the University. (Second Published). London: Routledge& Kegan Paul.

Gasset, J. O. Y. (1957). Revolt of the Masses. (Second published). New York: W.W. Norton Com.

Gasset, J. O. Y. (1962). Man and Crisis. (Second Published). New York: W.W. Norton Com.

Gasset, J. O. Y. (1963). Man and People. (Second Published). New York: W.W. Norton Com.

Gasset, J. O. Y. (1967). The Origin of Philosophy. (Second Published). (Trans. By Toby Talbot). New York: W. W. Norton Com.

Gasset, J. O. Y. (1975). An Interpretation of Universal History. (Second published). New York: W.W. Norton Com.

Gasset, J. O. Y. (1981). History As a System. (Second published). New York: Norton Com.

Gasset, J. O. Y. (1983). Historical Reason. (Second published). New York: W.W. Norton Com.

Gasset, J. O. Y. (1997). Avcılık Üstüne. (Çev. Derin Türkömer). (Birinci basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gasset, J. O. Y. (1998a). Tarihsel Bunalım ve İnsan. (Çev. Neyyire Gül Işık). (İkinci basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Gasset, J. O. Y. (1998b). Üniversitenin Misyonu. (Çev. Neyyire Gül Işık). (Birinci basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gasset, J. O. Y. (2005). Sevgi Üstüne. (Çev. Yurdanur Salman). (Altıncı basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gasset, J. O. Y. (2007a). İnsan ve Herkes. (Çev. Neyyire Gül Işık). (Üçüncü basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Gasset, J. O. Y. (2007b). Kütlelerin İsyanı. (Çev. Nejat Muallimođlu). (İkinci basım). Ankara: Erguvan Yayınları.

Gilje, N., Skirbekk, G. (1971). Felsefe Tarihi. (Çev. Emrah Akbař, şule Mutlu). (Birinc basım). İstanbul: Üniversite Kitabevi.

Gray, R. (1989). The Imperative of Modernity. (First published). Los Angeles: Unv. Of California Press.

Gürsoy, K. (2007). Maurice Marleau-Ponty'de Algı Problemine Giriş. (Birinci basım). Ankara: Lotus Yayınları.

Honer, S. M., Hunt, T. C., Okholm D. L. (2003). Felsefeye Çağrı. (Çev. Hasan Ünder). (Basım). Ankara: İmge Kitabevi.

İnam, A. (1994). Edmund Husserl'de Mantık. (Birinci basım). Ankara: Vadi Yayınları.

İyi, S. (2003). Martin Heidegger'de İnsan Sorunu. (Birinci basım). Bursa: Asa Yayınları.

Kant, I. (2003). Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı. (Çev. Seçkin Selvi). (Birinci basım). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Karakoç, S. (2006). Çağdaş Batı Düşüncesinden. (İkinci basım). İstanbul: Diriliş Yayınevi.

Kierkegaard, S. (2004). Ölümçül Hastalık Umutsuzluk. (Çev. M. Mukadder Yakupoğlu). (Birinci basım). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Kierkegaard, S. (2000). Kahkaha Benden Yana. (Çev. Nedim Çatlı). (Birinci basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Koç, E. (2004). Gabriel Marcel ve Sadakat. (Birinci basım). Ankara: Art Basın Yayın Kültür Hizmetleri.

Laertios, D. (2010). Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri. (Çev. Candan Şantunç). (İkinci basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Magill, F. (1992). Egzistansiyelist Felsefenin Beş Klasiği. (Çev. Vahap Mutal). (İkinci basım). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Meray, S. L. (1960). Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme, Immanuel Kant. (Çev. Yavuz Abadan). (Birinci basım). Ankara: Ajans Türk Matbaası.

Merquior, J.G. (1985). Foucault. (Çev. Nurettin Elhüseyni). (Birinci basım). İstanbul: Afa Yayınları.

Niedermayer, F. (1978). Jose Ortega Y. Gasset. (First published). New York: Frederick Ungar Publishing Com.

Ökten, K. (2004). Heidegger Kitabı. (Birinci basım). İstanbul: Agora Kitabevi.

Özer, A. (2002). Sosyal Bir Varlık Olarak İnsan. (Birinci basım). Ankara: Öteki Yayınları.

Özkul, O. (2006). Ortega Y. Gasset'de Üniversite, Bilim ve Kültür. Sakarya Üniversitesi Akademik İncelemeler. (1). 88-94.

Özlem, D. (1986). Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi. (Birinci Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özlem, D. (2001). Tarih Felsefesi. (Birinci basım). İstanbul, İnkılap Yayınları.

Pappenheim, F. (2002). Modern İnsanın Yabancılaşması. (Çev. Salih Ak). (Birinci basım). Ankara: Phoneix Yayınevi.

Platon. (2003). Seçmeler. (Çev. Mehmet Türdeş). (Birinci basım). İstanbul: Morpa Yayınları.

Platon. (2005). Devlet. (Çev. Ersin Uysal). (Birinci basım). İstanbul: Dergah Yayınları.

Ponty, M. M. P. (2005). Algılanan Dünya. (Çev. Ömer Aygün). (Birinci basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Raley, H. C. (1971). Jose Ortega Y. Gasset; Philosopher of European Unity. (First published). Alabama: The University of Alabama Press.

Rousseau, J. J. (2003). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine. (Çev. Hakan Zengin). (Birinci basım). Ankara: Morpa Yayınları.

Sartre, J. P. (1997). Varoluşçuluk. (Çev. Asım Bezirci). (Birinci Basım). İstanbul: Say Yayınları).

Sartre, J. P. (2000). Aydınlar Üzerine. (Çev. Aysel Bora). (İkinci Basım). İstanbul: Can Yayınları.

Scheler, M. (1998). İnsanın Kosmostaki Yeri. (Çev. Harun Tepe). (Birinci Basım). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Sennett, R. (2002). Kamusal İnsanın Çöküşü. (Çev. Abdullah Yılmaz, Serpil Durak). (İkinci basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şayegan, D. (2005). Batı Karşısında Asya. (Çev. Derya Örs). (Birinci basım). İstanbul: Anka Yayınları.

Topdemir, H. G. (1992). Francis Bacon'un Bilim Anlayışı. Felsefe Dünyası. (30). 51-68.

Tunçay, M. (2006). Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi. (Birinci basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uygur, N. (1998). Edmund Husserl'de Başkasının Beni Sorunu. (Birinci basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Wahl, J. (1964). Egzistansiyelizmin Tarihi. (Çev. Bertan Onaran). (Birinci basım). İstanbul: Elif Yayınları.

Yeniçeri, Ö. (1997). Yozlaşma ve Yabancılaşmaya Karşı İtirazlar. (İkinci basım). Ankara: Töre Basın Yayın.

Yıldırım, C. (2005). Bilim Felsefesi. (Onuncu basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.